

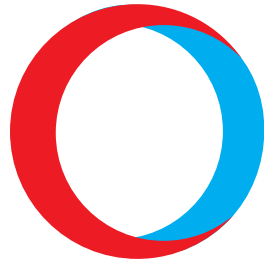
DEĞİŞEN MİSİR VE YENİ DÖNEMDE TÜRKİYE-MİSİR İLİŞKİLERİ

EGYPT IN TRANSITION AND TURKEY-EGYPT
RELATIONS IN NEW ERA

مصر في طور التغيير والعلاقات التركية - المصرية
في المرحلة الجديدة

ORTADOĞU STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ
CENTER FOR MIDDLE EASTERN STRATEGIC STUDIES
مركز الشرق الأوسط للدراسات الاستراتيجية

ORSAM

TUTANAKLARI

ORTADOĞU STRATEJİK ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

Tarihçe

Türkiye’de eksikliği hissedilmeye başlayan Ortadoğu araştırmaları konusunda kamuoyunun ve dış politika çevrelerinin ihtiyaçlarına yanıt verebilmek amacıyla, 1 Ocak 2009 tarihinde Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM) kurulmuştur. Kısa sürede yapılanan kurum, çalışmalarını Ortadoğu özelinde yoğunlaştırmıştır.

Ortadoğu’ya Bakış

Ortadoğu’nun iç içe geçmiş birçok sorunu barındırdığı bir gerçektir. Ancak, ne Ortadoğu ne de halkları, olumsuzluklarla özdeşleştirilmiş bir imaja mahkum edilmemelidir. Ortadoğu ülkeleri, halklarından aldıkları güçle ve iç dinamiklerini seferber ederek barışçıl bir kalkınma seferberliği başlatacak potansiyele sahiptir. Bölge halklarının bir arada yaşama iradesine, devletlerin egemenlik halklarına, bireylerin temel hak ve hürriyetlerine saygı, gerek ülkeler arasında gerek ulusal ölçekte kalıcı barışın ve huzurun temin edilmesinin ön şartıdır. Ortadoğu’daki sorunların kavranmasında adil ve gerçekçi çözümler üzerinde durulması, uzlaşmacı inisiyatifleri cesaretlendirecektir. Söz konusu çerçevede, Türkiye, yakın çevresinde bölgesel istikrar ve refahın kök salması için yapıcı katkılarını sürdürmelidir. Cepheleşen eksenlere dahil olmadan, taraflar arasında diyalogun tesisini kolaylaştırmaya devam etmesi, tutarlı ve uzlaştırıcı politikalarıyla sağladığı uluslararası desteği en etkili biçimde değerlendirebilmesi bölge devletlerinin ve halklarının ortak menfaatidir.

Bir Düşünce Kuruluşu Olarak ORSAM’ın Çalışmaları

ORSAM, Ortadoğu algılamasına uygun olarak, uluslararası politika konularının daha sağlıklı kavranması ve uygun pozisyonların alınabilmesi amacıyla, kamuoyunu ve karar alma mekanizmalarına aydınlatıcı bilgiler sunar. Farklı hareket seçenekleri içeren fikirler üretir. Etkin çözüm önerileri oluşturabilmek için farklı disiplinlerden gelen, alanında yetkin araştırmacıların ve entelektüellerin nitelikli çalışmalarını teşvik eder. ORSAM; bölgesel gelişmeleri ve trendleri titizlikle irdeleyerek ilgililere ulaştırabilen güçlü bir yayım kapasitesine sahiptir. ORSAM, web sitesiyle, aylık Ortadoğu Analiz ve altı aylık Ortadoğu Etütleri dergileriyle, analizleriyle, raporlarıyla ve kitaplarıyla, ulusal ve uluslararası ölçekte Ortadoğu literatürünün gelişimini desteklemektedir. Bölge ülkelerinden devlet adamlarının, bürokratların, akademisyenlerin, stratejistlerin, gazetecilerin, işadamlarının ve STK temsilcilerinin Türkiye’de konuk edilmesini kolaylaştırarak bilgi ve düşüncelerin gerek Türkiye gerek dünya kamuoyuyla paylaşılmasını sağlamaktadır.

* ORSAM, The Middle East Studies Association (MESA) üyesidir.

DEĞİŞEN MİSİR VE YENİ DÖNEMDE TÜRKİYE-MİSİR İLİŞKİLERİ

EGYPT IN TRANSITION AND TURKEY-EGYPT RELATIONS IN NEW ERA

**مصر في طور التغيير والعلاقات التركية - المصرية
في المرحلة الجديدة**

04 Haziran 2012 / Pazartesi
9:30 – 16:30

Organizasyon
Mısır Arap Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği
Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM)

DEĞİŞEN MİSİR VE YENİ DÖNEMDE TÜRKİYE-MİSİR İLİŞKİLERİ

Sayın Yaşar Yakış,
Eski Dışişleri Bakanı, STRATIM'in Başkanı

Sayın Büyükelçi Fathy El Shazly,
Mısır Uluslararası İşbirliği Bakanlığı Ulusal Proje Müdürü,
Türkiye Eski Mısır Büyükelçisi

Sayın Büyükelçi Mohamed Anis Salem,
Geliştirme Çalışmaları Müdürü

Sayın Abderahman Salaheldin,
Türkiye Cumhuriyeti dahilinde Mısır Arap Cumhuriyetinin Büyükelçisi

Sayın Dina Khayat,
Ekonomi Uzmanı, Madar Capital'in Kurucusu ve Başkanı

Doç. Dr. Harun Öztürkler,
ORSAM Danışmanı, Orta Doğu Ekonomileri -
Afyon Kocatepe Ün. Ekonomi Bölümü

Doç. Dr. Özlem Tür,
ORSAM Danışmanı, Orta Doğu -
ODTÜ, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Doç Dr. Veysel Ayhan,
ORSAM Danışmanı, Orta Doğu -
Abant İzzet Baysal Ün. Uluslararası İlişkiler Bölümü

Yrd. Doç. Dr. Serhat Erkmen,
ORSAM Danışmanı, Orta Doğu -
Ahi Evran Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Yrd. Doç. Dr. Şaban Kardaş,
TOBB Üniversitesi

Dr. Seyfi Kılıç,
ORSAM Su Araştırmaları Programı,
Hidropolitik Araştırmacı, ORSAM

Hakan Karabalık,
Bölüm Başkanı, Ekonomi Bakanlığı

Abdullah Bozkurt,
Today's Zaman

TAKDİM

Aralık 2010 tarihi itibari ile başlayan halk ayaklanmaları dalgası başta Kuzey Afrika ülkeleri olmak üzere tüm Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerini etkisi altına almıştır. Aradan geçen yaklaşık iki yıla rağmen bu etki azalmamış, Mısır, Tunus ve Libya gibi önemli ülkeler geçiş süreci içerisine girmiştir. Otoriter rejimlerden demokratik rejimlere geçiş, sürecin sağlıklı olması için işbirliği ve özverinin ihtiyaç duyulduğu dönemlerdir. Bu nedenle Türkiye'nin bölgedeki geçiş süreçlerinde olumlu roller üstlendiği gerçeğinden hareket ederek, bir yandan geçiş süreçlerinin diğer yandan fırsatların ve risklerin analizi önem taşımaktadır.

Mısır'da Kasım 2011 tarihinden beri süregelen seçim maratonu Başkanlık Seçimleri öncesinde gerçekleşen son gelişmeler ile bir kez daha ana gündem maddesi haline geldi. Parlamento alt ve üst şura seçimlerinin ardından devlet başkanlığı seçimleri ile siyasi hayatın normalleşmesi sürecinin önü açılacağına yönelik öngörüler, Yüksek Anayasaya Mahkemesi'nin aldığı karar ile ucu açık bir tarihe ertelenmiş oldu. Yüksek Anayasa Mahkemesi parlamentoda bağımsız adaylara ayrılan kotanın uygulanmamasından ötürü parlamentoyu ve dolayısıyla aldığı tüm kararları “yasa dışı” ilan ederek deyim yerindeyse Yüksek Askeri Konsey'e “yumuşak/yargı darbe”nin kapısını araladı. Parlamantonun feshedilmesinin ardından devlet başkanının da yetkilerinin kısıtlanması ve Yüksek Askeri Konsey'e yeni anayasa yazımı, iç politika, ekonomi ve dış politika karar alma süreçlerinde üst yetkiler veren kararın açıklanması genel itibari ile bu yumuşak darbenin ana hatlarını oluşturmaktadır.

Tüm bu önemli gelişmeler yaşanırken Türkiye-Mısır arasındaki ilişkilerin de derinleştiği ve kapsamının genişlediği görülmektedir. RoRo seferleri anlaşmasından üst düzey ziyaretlere kadar pek çok olumlu gelişme mevcuttur.

ORSAM olarak bölgedeki gelişmeleri yakından takip etmeye ve sizlerle paylaşmaya çalışmaktayız. Ankara Mısır Büyükelçiliği ve ORSAM işbirliği ile düzenlenen “Değişen Mısır Ve Yeni Dönemde Türkiye-Mısır İlişkileri” başlıklı çalıştay metnini ilginize sunuyoruz.

Yeni çalışmalarda buluşmak dileğiyle

Hasan KANBOLAT
ORSAM Başkanı

İçindekiler

Takdim.....	5
Çalıştay Programı.....	7
Çalıştay Katılımcı Listesi	9
Açılış Konuşmaları.....	11
I. KISIM: “Değişen Mısır: Analizler ve Tavsiyeler	20
II. KISIM: “Mısır’daki Değişimin ve 2011 Devriminin Ekonomik Etkisi: Analizler ve Tavsiyeler”	42
III. KISIM: “Türkiye ve Mısır arasındaki İlişkilerin Geliştirilmesi: Olasılıklar ve Zorluklar”	57

“Egypt in Transition and Turkey-Egypt Relations in New Era”
04 June 2012 / Monday
9:30 – 16:30

09:30-10:00 - Opening Speech

H.E. Mr. Yaşar Yakış, Former Minister of Foreign Affairs, President of STRATIM
H.E. Mr. Abderahman Salaheldin, Ambassador of the Arab Republic of Egypt to the Republic of Turkey
Asst. Prof. Dr. Serhat Erkmen, ORSAM Advisor, Middle East -Ahi Evran University, Department of International Relations

10:00- 11:30- Section 1: “Egypt in Transition: Analysis and Recommendations”

Moderator: Assoc. Prof. Dr. Özlem Tür, ORSAM Advisor, Middle East - METU, Department of International Relations

Discussant:

H.E. Ambassador Fathy El Shazly, National Project Director at Egyptian Ministry of International Cooperation, Former Ambassador of Egypt to Turkey
Assoc. Prof. Dr. Veysel Ayhan, ORSAM Advisor, Middle East - Abant İzzet Baysal University, Department of International Relations
H.E. Ambassador Mohamed Anis Salem, Director of Development Works (DW)
Dr. Seyfi Kılıç, ORSAM Water Research Program, Hydropolitics Researcher, ORSAM

11:30- 11:45: Tea Break

11:45- 13:15- Section 2: “The Economic Impact of 2011 Revolution and Transition in Egypt: Analysis and Recommendations”

Moderator: H.E. Mr. Yaşar Yakış, Former Minister of Foreign Affairs, President of STRATIM

Discussant:

Mrs. Dina Khayat, Economic Expert, Founder and Chairman of Madar Capital.
Assoc. Prof. Dr. Harun Öztürkler, ORSAM Advisor, Middle East Economies - Afyon Kocatepe University, Department of Economics
Hakan Karabalık, Head of Department, Ministry of Economy

13:15-15:00- Break for Lunch

15:00-16:30- Section 3: “Developing Relations between Turkey and Egypt: Possibilities and Challenges”

Moderator: H.E. Ambassador Mohamed Anis Salem, Director of Development Works (DW)

Discussant:

H.E. Ambassador Fathy El Shazly, National Project Director at Egyptian Ministry of International Cooperation, Former Ambassador of Egypt to Turkey

Assist. Prof. Dr. Şaban Kardaş, TOBB University

Abdullah Bozkurt, Today's Zaman

The meeting will be conducted in English only.

“DEĞİŞEN MISIR VE YENİ DÖNEMDE TÜRKİYE-MISIR İLİŞKİLERİ”
“EGYPT IN TRANSITION AND TURKEY-EGYPT RELATIONS IN NEW ERA”

04 Haziran 2012 / Pazartesi

9:30 – 16:30

Sayın Yaşar Yakış, Eski Dışişleri Bakanı, STRATIM’in Başkanı

Sayın Büyükelçi Fathy El Shazly, Mısır Uluslararası İşbirliği Bakanlığı Ulusal Proje
Müdürü, Türkiye’nin Eski Mısır Büyükelçisi

Sayın Büyükelçi Mohamed Anis Salem, Geliştirme Çalışmaları Müdürü

Sayın Abderahman Salaheldin, Türkiye Cumhuriyeti Mısır Arap Cumhuriyetinin
Büyükelçisi

Sayın Dina Khayat, Ekonomi Uzmanı, Madar Capital’in Kurucusu ve Başkanı

Doç. Dr. Harun Öztürkler, ORSAM Danışmanı, Orta Doğu Ekonomileri - Afyon Kocatepe
Üniversitesi, Ekonomi Bölümü

Doç. Dr. Özlem Tür, ORSAM Danışmanı, Orta Doğu - ODTÜ, Uluslararası İlişkiler
Bölümü

Doç Dr. Veysel Ayhan, ORSAM Danışmanı, Orta Doğu - Abant İzzet Baysal Üniversitesi,
Uluslararası İlişkiler Bölümü

Yrd. Doç. Dr. Serhat Erkmen, ORSAM Danışmanı, Orta Doğu -Ahi Evran Üniversitesi,
Uluslararası İlişkiler Bölümü

Yrd. Doç. Dr. Şaban Kardaş, TOBB Üniversitesi

Dr. Seyfi Kılıç, ORSAM Su Araştırmaları Programı, Hidropolitik Araştırmacı, ORSAM

Hakan Karabalık, Bölüm Başkanı, Ekonomi Bakanlığı

Abdullah Bozkurt, Today’s Zaman

Açılış Konuşması

Sayın Yaşar Yakış, Eski Dışişleri Bakanı, STRATIM'in Başkanı
 Sayın Abderahman Salaheldin, Türkiye Cumhuriyeti dahilinde Mısır Arap
 Cumhuriyetinin Büyükelçisi
 Yrd. Doç. Dr. Serhat Erkmen, ORSAM Danışmanı, Orta Doğu -Ahi Evran
 Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Sayın Yaşar Yakış:

Hoş geldiniz. Bu, benim için çok değerli, yüreğimin derinliklerinde hissettiğim bir konu. Zira ben bölgenin bu iki büyük ülkesinin, aslında iki en büyük ve en önemli ülkesinin birbirini yeteri kadar tanımadığını düşünüyorum ve bu bilgideki eksiklik Mısır tarafından ziyade Türk tarafında çok daha belirgin. Uzun bir süre Orta Doğu ülkelerinde hizmet verdiğim için, bu ülkelerde en uzun süreyle çalışan diplomat olma vasfını kazandım. 4 yıl Mısır'da, 4 yıl Suriye'de ve 4 yıl da Suudi Arabistan'da çalıştım; fakat tabii ki Mısır ayrı bir kategori oluşturuyor, diğerlerinden tamamen farklı.

Arap ülkelerinde, özellikle de Mısır'da görülen son gelişmeler oldukça önemli. Mısır son derece önemli bir değişimden geçiyor. Neyse ki, bu değişim, Suriye'de yaşanan değişim kadar risk teşkil etmiyor. Değişimi üstlenen ordu sayesinde bu süreç çok daha düzgün işliyor. Seçimin sonuçları elbette ki bilinmeyenlerle dolu; fakat eski zamanlardan bu yana Mısır pek çok kez buna benzer zor dönemlerden geçmiştir. Mısırlılar gibi böylesine derin kültür anlayışına sahip bir halk bu ve benzeri diğer sorunların da üstesinden gelecektir. Bu değişim sürecinde, tabii ki Türkiye, bölgedeki gelişmeleri oldukça yakından takip etmiştir; ancak birbirimizden bir şeyler

de öğrenmeliyiz. Mübarek döneminin bütün olumsuz yanlarıyla birlikte Mısır yönetiminden ve Mısır halkından öğrenilecek çok şey var, Mısırlardan öğrenebileceğimiz çok önemli kazanımlar da bulunuyor ve bunun yanı sıra Mısırlılar için de Türkiye’de birkaç ilham kaynağı mevcut.

Her iki ülkeyi de biraz tanıyan biri olarak bana “Türkiye’nin Mısır’a bir ilham kaynağı teşkil edeceği alan neresi?” diye soracak olursanız, Türkiye’nin bir ilham kaynağı olabileceği özellikle bir çerçevenin adını zikrederim. Bu da şu anda Türkiye’de iktidarda bulunan AK Parti’nin İslami kökenlerden gelip laik bir parti olma yönünde göstermiş olduğu değişimdir. Türkiye’de iktidarda bulunan AK Parti’nin kurucularından birini tanıyor olabilirsiniz. Bu değişim sürecine bizzat dahil oldum; o dönemde yürütmüş olduğumuz ve 42.000 katılımcısıyla rekor sayıya ulaşan geniş çaplı kamuoyu yoklamasının ışığında partinin programını düzenleyen altı kişiden biriydim. Bu kamuoyu yoklamasının sonuçları AK Parti’yi nasıl şekillendireceğimiz yönünde yol gösteren ilkeleri oluşturdu ya da bu yolda bizlere ışık tuttu.

Özellikle, Mısırlı dostlarımız, AK Parti’nin Erbakan’ın başkanlığını yapmış olduğu Refah Partisi’nde ortaya çıkan bir bölünme sonucu kurulduğunu bilebilirler. Söz konusu parti, laiklik karşıtı faaliyetleri sonucu Anayasa Mahkemesi tarafından dağıtıldı. Daha sonra, parti kendi içerisinde değişikliklere gitti ve başka bir isimle yeniden kuruldu. Bu yeni parti de dağıtıldı; gerekçesi partinin aynı insanlardan oluşmasıydı, yani aynı partiydi, bu yüzden dağıtılma yolu-

na gidildi. Partide bir bölünme vardı. Türkiye’nin Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, “Bu şekilde, Türkiye’nin temel sistemi olan laik sistemle mücadele ederek devam edemeyiz. Dahası, Meclis’e kabul edilmemiz esnasında “Cumhuriyetin getirmiş olduğu laik ilkelere bağlı kalacağım” diyerek yemin ediyoruz. Bu nedenle, bu yemimize bağlı kalabilmemiz için laik sistemi reddetmememiz gerekir,” şeklinde konuştu. Bununla birlikte, yardımcısının da aramızda bulunduğu Sayın Recai Kutan’ın parti içerisinde öncülük ettiği bir başka grup ise, “Hayır, sözümüze sadık kalmalıyız, zira bu ilkeler bizim bağlı kalmak zorunda olduğumuz ilkelere,” şeklinde açıklamada bulundu. Bunun sonrasında parti ikiye bölündü. O dönemde hem kendisine çok saygı duyduğum Recai Kutan hem de Abdullah Gül parti başkanlığına adaylığını koydu, Abdullah Gül ufak bir farkla mücadeleyi kaybetti, söz konusu bu durum ise partinin neredeyse tam ortadan ikiye bölündüğü anlamına geliyor. Diğer bir deyişle taraflardan biri %90 diğeri ise %10 oy elde etmedi, oylar neredeyse yarı yarıya paylaşılmıştı.

Parti iktidara geldiğinde, yaklaşık %21-%23’lük bir halk desteğini elde etmişti, ancak bu bozulmadan sonra partide bölünme gerçekleşince kamuoyuna göre partiye verilen destek yaklaşık %13’e geriledi. Bu nedenle, Abdullah Gül’ün partinin reformcu kesiminin önderi rolünü üstlenmesi ve söz konusu hareketi siyasi bir partiye dönüştürmek yönünde verdiği karar üzerine, hareket, kendisini bir dönüm noktasında buldu. Bu dönüm noktasındaki yollardan bir tanesinin bu İslamcı partinin ikinci yarısını, %13’ün

yarısı, %6,5, bünyesinde barındırması beklenirken, diğer yolun ise durumdan hoşnut olmayan kesimin çoğunu kapsamaması isteniyordu. Daha önce atıfta bulunduğum kamuoyu yoklaması sonucunda, Türk kamuoyunun %46'sının mevcut siyasi partilerden memnun olmadığı ve yeni bir siyasi hareket arayışında olduğu bilgisine ulaştık. Daha sonra, "Bir önceki seçimlerde hangi partiye oy verdiniz?" ve "Bugün bir seçim olsaydı, oyunuzu hangi partiye verirdiniz?" şeklindeki ilaveten sorduğumuz sorular aracılığıyla da yaklaşık %5-6'lık kesimin aşırı sağ partilerin yandaşları, diğer bir %5-6'lık kesimin ise aşırı sol partilerin yandaşları olduğunu fark ettik, bu sebeple daha sonraki süreçte partinin programını belirleme safhasına geldiğimizde, kamuoyunun önceliklerinin neler olduğunu da hesaba kattık. Bu önceliklerin gıda, iş, güvence, emniyet, adalet vs. olduğunu belirledik ve yeni partiyi bu önceliklere dayandırdık.

Yoğun bir şekilde tartışılan başörtüsü meselesi, örneğin, öncelik sıralamasında dokuzuncu ya da onuncu sırada yer aldı. Bu konu insanların zihninde büyük bir öncelik teşkil etmiyordu. Öncelikler, gıda, adalet ve buna benzer konularda baskındı. Bu nedenle, dinden esinlendiğimiz eski ilkelere bağlı kalmak yerine, partimizi bu beklentilere dayandırma yönünde karar aldık. "Bu %6,5'lik kesimi kucaklamak yerine, aşırı sağcılar ve solcular istisna tutulmak üzere %46'lık kesimi oluşturan ve durumdan memnun olmayan insanları kucaklamaya çalışmalıyız," dedik. İşte bu anlayışa binaen programımızı şekillendirdik. Seçimlere girdiğinde kuruluşunun üzerinden

sadece 15 ay geçmiş olan bir parti olarak ilk seçimlerde oyların %34'ünü aldığımızı hatırlayıp hatırlamadığımızı bilmiyorum. Bu %34'lük oran %46'lık orandan %6'lık aşırı sağcılarının ve %6'lık aşırı solcuların çıkarılmış haline tekabül ediyor, diğer bir deyişle aşırı sağ ve sol kesimin oranlarının toplamı %12 ediyor ve bu oranın %46'lık toplamdan çıkarılması sonucunda %34 oranına ulaşıyor. Kazanılan oylar bu şekilde ve biz bu oylar sayesinde meclisteki koltukların 2/3'üne sahip olduk. Türk seçim sisteminin yüksek bir eşişinin bulunmasından dolayı %34'lük kesim kontrolü elinde tutmayı ve o kadar oyu almayı başarabildi. Zira kaybedilen oylar daha büyük partilere gitmişti.

Değişim bu şekilde gerçekleşti ve daha ilk seçimde, seçmenlerin şu anda iktidarda olan AK Partiye, verdikleri sözleri yerine getirip getirmeyeceklerini görmek için bir şans vermek istediklerini biliyorduk. Çünkü o dönemde, bu insanlar iktidara geldikleri zaman bayanları evlerine kapatacakları, şeriatı getirmeye çalışacakları, daha sonra da alkolü yasaklayıp bayanların başlarını kapatmaya zorlayacakları vb. yönünde pek çok söylenti dolaşıyordu. Fakat 2002'de başlayan ve 2007'ye kadar devam eden ilk dönemde bütün bu endişelerin yersiz olduğu görüldü. AK parti bir tehdit olarak nitelendirilebilecek hiçbir şey yapmadı. Bunun sonucunda partinin oyları arttı, öncelikle iki yıl sonraki yerel seçimlerde oylar %36'dan %42'ye yükselirken, ikinci ulusal seçimlerde bu oran %42'den %47'ye tırmandı ve üçüncü seçimde ise %50'ye ulaşıldı. Peki, bu nasıl oldu? Bunun cevabı, Türkiye'deki laik zihniyete sahip insanların bu

partiden korkmalarını gerektirecek hiçbir sebebin olmadığını anlamaları gerçeğinin altında yatmaktadır.

Bu sebeple, biraz önce bahsetmiş olduğum bu değişim, ilham kaynağı olabilecek bir yeniliktir. Elbette ki her ülkenin kendine has ve buldukları çerçeveden çıkarılamayacak nitelikleri bulunmaktadır. Ancak, uygulanabildiği ölçüde, söz konusu durum bir ilham kaynağı teşkil edebilir. Tabii ki, her iki tarafta da başka ilham kaynakları bulunmaktadır; birkaç ay önce yapılan söyleşide konuştuğumuz üzere Mısır'dan esinlenmeliyiz, zira Mısır, yurt dışında bulunan Mısırlıların oy kullanma sistemini Türkiye'den daha önce hayata geçirdi. Avrupa'da 2,5 milyon Türk bulunuyor ve bu Türkler oy kullanamıyorlar. Bu nedenle örnek alabileceğimiz başka konular da bulunuyor.

Sayın Fethi Türkiye de dahil olmak üzere Batı ülkelerinden sorumlu bakan yardımcısıyken ve ben onun makamında kendisiyle görüştüğümde, sürekli Türkiye Mısır ilişkilerinin bir hazine olduğunu ve yeri biraz kazarsanız, toprak altından altına ulaşacağınızı söyledim. Çünkü bazılarımız Mısır'daki Türk varlığının Türkiye'nin kendi içerisindeki Türk varlığından bile daha eski olduğu gerçeğine gereken önemi vermeyebiliyor. Nasıl peki? Türkler Anadolu'ya 1071'de girerken, on binlerce Türkün oraya gidişi bundan iki yüz yıl önce gerçekleşmişti.

Ahmed Ibn Tulun'a, yani Tolonoğlu Ahmet'e Abbasilerin Mısır Valisi olması yönünde teklif geldiğinde, o bu teklifi bir şartla kabul etti: kendi ordusunu oluşturmasına izin verilecekti. Bu izin kendisine verildi ve daha sonra Tolonoğlu Ahmet diğer kabileler arasında Kıpçaklardan aldığı on bin-

lerce Kıpçak Türkünü atalarının toprağından Mısır'a getirdi. Bu on binlerce Kıpçak Mısır ordusunda dört beş yıl hizmet etti, daha sonra vali onları ordudan azletti ve onlara tarım yapabilecekleri araziler vererek Mısırlı kızlarla evlenmelerine rıza gösterdi, daha sonra ise tekrar Orta Asya'dan on binlerce Türkü Mısır'a getirdi. Böylelikle, on binlerden oluşan Türk gruplarının Mısır'a gelişi, Türkiye gelişlerinden iki yüz yıl önce gerçekleşti.

Bunun sonucunda Mısır'da mı yoksa Türkiye'de mi daha uzun süre varlıklarını sürdürdükleri sorusunu soracak olursanız, cevap Mısır olacaktır. Diğer bir husus olarak da, Osmanlı İmparatorluğunun reform hareketleri Muhammed Ali Paşa El Kebir sayesinde Türkiye'den önce Mısır'da başladı. Türkçe basılan ilk gazete İstanbul'da değil Mısır'da yayınlandı. İstanbul'da Tasvir-i Efkâr 1831'de yayınlanırken, Mısır'daki Türkçe gazete olan Vakayi Mısriye gazetesinin yayınlanmasına İstanbul'daki az önce bahsettiğim gelişmeden üç yıl önce yani 1828'de başlandı.

Goethe, Schiller, Shakespeare, Racine, ve Corneille'in Batı klasikleri ilk olarak Türkiye'de değil Mısır'da yayınlandı. Bu eserlerin son derece temiz kopyaları şu anda Maslahat al Athar kütüphanesinde mevcut. Bulak Basımevinde basılan ve 1828'de yayınlanan kopyaları da bende bulunuyor. Bu nedenle, bu duruma bakıldığında, reformlaşmanın İstanbul'dan önce Mısır'da gerçekleştiği görülmektedir. Diğer bütün örneklerden bahsetmeyeceğim, bunu toplantımız esnasında da konuşabiliriz. Ancak Mısır, aynı zamanda kültürel olarak da Türkiye için

önem teşkil ediyor. Şu anda ekonomik olarak potansiyelleri görüyoruz. Mısır'da çalıştığım dönemde yaklaşık 600 milyon dolarlık bir ticaret hacmine sahip olmaktan gurur duyuyorduk, şimdi ise bu meblağ yaklaşık 3 milyar dolara ulaştı.

Mısır'a yatırım yapan Türk işadamlarının sayısı 200 civarında. Dahası, kriz döneminde, Mısır'ı terk etmeyip orada kalanlar sadece Türk işadamlarıydı. Son derece enteresan bir şekilde, kriz döneminde Mısır'ın Türkiye'ye olan ihracatı arttı. Türkiye'ye yapılan ihracatı artırmak kriz durumundaki bir ülke için daha önce hiç görülmemiş bir durum. Bunun sonucunda da, bütün bu gerçekler her iki ülke arasında süregelen potansiyelleri işaret ediyor.

Sözü biraz uzattığımı biliyorum, ancak bunun nedeni bu düşüncelerin bugünkü görüşmemize yol gösterecek önemli unsurlar olduğu görüşünde olmamdı. Bu sebeple şu anda burada konuşmama son vereceğim ve sizlere de tekrardan hoş geldiniz demek istiyorum. Sevgili dostum Fathy El Shazly'ye Türkiye-Mısır ilişkilerini geliştirme yolunda başlatmış olduğunuz büyük çabanın emin ellerde olduğu konusunda içiniz rahat olsun demek istiyorum. Abdurrahman sizin o dönemde temelini attığınız çabaları sürdürmek için elinden gelenin en iyisini yapıyor. Bu nedenle, gurur duymalısınız; biz Türkiye'de böylesine seçkin ve saygıdeğer Mısır büyükelçilerine ev sahipliği yapmaktan dolayı gurur duyuyoruz.

Aynı zamanda ORSAM'ı da bu girişime öncülük ettikleri için kutlamak istiyorum; çünkü Türkiye, Arap dün-

yasında ne Mısır'da ne de diğer ülkelerde gerçekleşen gelişmeleri takip etmek için yeteri kadar donanıma sahip değil. Çünkü, Arap ülkelerinde deneyim kazanmış ve orada neler yaşandığını bilen, Arapçayı düzgün konuşan yeteri kadar Arap edebiyat alimimiz yok. ORSAM şu anda bu boşluğu doldurmak için çaba sarf ediyor ve umarım Türkiye'deki diğer düşünce kuruluşları da aynısını yaparlar, böylelikle de bu ülkede uzun zamandır var olan boşluğu doldurabiliriz. Bir kez daha ilginize teşekkürler. Artık sözü, sizlere hitap edecek olan Sayın Büyükelçi Abderahman Salaheldin'e bırakıyorum.

Sayın Büyükelçi Abderahman Salaheldin:

Teşekkürler. Bana göre, Yaşar Bey beni bu toplantıya davet ettiğinde kendisine de söylediğim gibi, konu hakkında Yaşar Yakış'tan daha iyi bir konuşmacı bulunamaz. Kahire'de görev yapan eski büyükelçi olmasının yanı sıra Türkiye'nin eski dışişleri bakanı olarak da kendisi günümüz Türkiye Mısır ilişkilerinin temelini atma konusunda önemli rol oynayan bir entelektüeldir. Onun da muhtemelen bahsedeceği üzere beni burada Büyükelçi Fathy El Shazly gibi ağırlayan saygıdeğer büyükelçilerle birlikte, ikili ve çok taraflı platformlarda, dahi, yetenekli ve pratik diplomatlar arasında yer edinen Büyükelçi Mohamed Anis Salem'in yanı sıra özellikle bu konuda konuşma yapma açısından son derece nitelikli üç Mısırlı panelistlerle birlikte bulunmaktan gurur duyuyorum. Büyükelçi Mohamed Anis Salem'in ihtiyaçlarımızın çoğunun karşılanmasında önemli katkıları olmuştur.

Donanımların sunumunda ve başarılı bir biçimde işletilmesi yönünde pek çok becerisi bulunan ve aynı zamanda uluslar arası Afrika-Mısır ekonomik kurumlarını idare eden tanınmış bir ekonomist olarak Sayın Dina Khayat'ın da benzer katkıları olmuştur. Bence, bu insanlar hep birlikte, bizlere gerekli iç bakışı sağlayabilirler ve bunun sonucunda da şu anda Mısır'da hüküm süren durumu anlayıp inceleyebiliriz: değişen Mısır'ı.

Bence bu kişiler, durumu Türk dostlarımız için analaşır hale getirebilecek fazlasıyla yeterli donanıma sahipler. Onlar ve Türk siyaseti yoluyla, Mısır'ın, siyasi açıdan, ekonomik açıdan ve gerek bölgesel gerekse uluslar arası durumlar bağlamında bulunduğu konum anlaşılabilir. Türkiye'de görev yapan bir büyükelçi olarak, tabii ki, gerçekten de ciddi siyasi sorunlarla mücadele etmek zorunda kalmadığım için kendimi şanslı hissediyorum. Allah'a şükürler olsun ve burada yaptıklarınızın karşılığını bulacağınızı düşünüyorum. Bu, şu anki Türkiye Mısır politikasının bir meselesidir. Bunu doğrudan söyleyebilir ve muhtemelen geçtiğimiz yüzyılı da buna atfedebilirim.

Her iki ülkenin de dış politikasının koşulları neredeyse aynıdır. Biz, bu iki ülke, geçtiğimiz on yıl içerisinde ve sonrasında konu bölge içerisindeki barışa geldiğinde benzer dış politika yöntemlerini izledik: bu yöntemler, anlaşmazlıklara barışçıl çözümler bulmak ve yakın komşularımızla barışçıl ilişkiler geliştirmek şeklinde sıralanabilir. Bizim durumumuzda bu bir barış girişimidir; Mısır'ın yaklaşık 40 yıl önce başlattığı girişimi gördüler.

Benzer şekilde, siz de yakın komşularınızla sıfır sorun politikasını yürütmektesiniz. Fakat bundan da önemli olan şey, her iki ülkenin kendilerini değerlendirme biçimleridir; hem Mısırlılar hem de Türkler kendilerini kıtalar, farklı insanlar ve farklı medeniyetler arasında bir köprü olarak görmektedirler. Sizin için bu kıtalar Asya ve Avrupa, bizim içinse Afrika, Asya ve Avrupa'dır. Türkiye ve Mısır, şayet güçlerini birleştirirlerse, bu medeniyetler arasında çok daha etkili bir bağ haline gelebilirler. Bu sebeple, Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun "Stratejik Derinlik" adlı kitabı yazması bir rastlantı değildir. Mısır ve Türkiye bölge içinde ve dışında bizim strateji ortaklarımızdır. Yine, Mısır'ın Afrika ve Arap dünyasına açılan bir kapı olması nedeniyle, Türkiye'nin Mısır'a gitmesi de bir rastlantı değildir. Benzer şekilde, Mısır da Türkiye'yi Balkanlara, Kafkaslara ve Karadeniz'e açılan bir geçit olarak görmektedir.

Bu iki ülke arasındaki ekonomik ilişkiler de gelişmiştir. Sayın Yaşar Yakış'ın da bahsettiği gibi, muhtemelen Sayın Yakış ve Sayın Fathy El Shazly, ticaret hacmi 2002-2003 yılları arasında yaklaşık 600 milyon dolar olduğunda oldukça sevinmişlerdir. Ticaret anlaşmaları sayesinde, 2011 yılında bu miktar yaklaşık 4,2 milyar dolara çıkmıştır. Ayrıca, Sayın Yakış'ın bahsettiği gibi sadece 2011'de ve Mısır'ın yaşadığı bütün bu siyasi karmaşa içerisinde, bu oran yaklaşık %35 artmıştır ve Mısır'ın Türkiye'ye yaptığı ihracat yaklaşık %45'e yükselmiştir.

Mısır'daki Türk yatırımları sadece Pazar açısından önem teşkil etmemekte aynı zamanda gerek ABD'de gerek Avrupa'da gerekse Arap dünyasındaki üçüncü piyasa ile da ilgilenmektedir. Bunlar, yatırımlar ve Afrika'daki gibi pazarlara doğrudan erişim yoluyla Mısır'ın imkanlarından iyi bir şekilde yararlanmakta ya da ABD'deki nitelikli sanayileşmiş bölgeleri kullanmaktadır.

Yakın zamanda, Mersin ve Mısır taraftaki Alexandria limanları arasındaki hizmetleri destekleyerek bu ilişkiyi güçlendirdik. Aslında, ben aradaki bu bağı, Türkiye ve Mısır arasındaki ilişkileri daha sonra güçlendirmeye ve Avrupa ticaretinin Körfeze, Afrika'ya, Doğu Afrika'ya ve Mısır'a meydan okuyabilmesini sağlayacak kıtalar arası köprü rolünü de sağlamlaştırmaya katkıda bulunacak bölgedeki taşımacılık politikasının stratejik bir değişimi olarak görüyorum. Elbette ki, bu durumun tam tersi de geçerli. Bu kamyonlar Türkiye'ye dönüş yolunda boş olarak gitmiyorlar. İşte bu sebeple, -ümit edilir ki- Türk yatırımları ve diğer yatırımlarla birlikte onlardan en iyi şekilde yararlanmak için kurulacak lojistik hizmet merkezleri arıyoruz. Aynı zamanda yönümüzü bu yeni ilişkiden faydalanmaya yardımcı olabilecek, sanayileşmiş dünyamızda kurulacak sanayilere de çevirdik.

Sizlerle, seçkin yardımınızın bize sağlayacakları konusunda beslediğim ümidin nedenini paylaşmak istiyorum. Bizlere muhtemel ikili ilişkiler hakkında bilgi verecek ve bu ilişkinin hangi noktada faydalı olabileceği ve nasıl geliştirilebileceği ile alakalı olarak bizlere tavsiyelerde bulunacak yeni iç bakışlar istiyoruz. Onlarla her iki tarafta da siyasi bir iradeyle görüştük. Bu iki hükümet, söz konusu ilişkiyi güçlendirmeye ve daha da yakın hale getirmeye kararlı.

Gerçekten de bizlere nerede birbirimizin duygularını paylaşacağımızı ve nerede birbirimizin duygularından olumlu bir biçimde faydalanacağımızı söylemek entelektüellerimize, bilim adamlarımıza ve uygulamada

bulunan bireylerimize düşüyor. Sayın Yaşar birkaçından bahsetti ve ben de pek çok Mısırlının, siyasi partilerin bu duyguları anlamak, Türk hükümetinin duygularını, devam eden seçim kampanyalarını ve bahsedilen hükümetleri tanıyabilmek için şimdiden ABD'ye ve Türkiye'ye gidiyor. Yine Sayın Yaşar'ın dile getirdiği gibi, seçim komisyonunuz ancak geçtiğimiz günlerde, vatandaşlarımızın deniz aşırı yerlerde oy kullanabilme eşitliğiyle tanışması için Büyükelçiliğimize bir ziyarette bulundu. Çünkü bu durum yakında sizin de karşı karşıya kalacağınız bir durum. Peki, bunun lojistiklerinin üzerinden nasıl geleceksiniz?

Bu arada, şu anda başkan seçimlerimizin ikinci turunun ortalarında bulunuyoruz. Görevli olduğum Büyükelçilikteki komisyonun başkanıyım. Bu nedenle, Büyükelçilikteki işleri halletmek üzere izninizi rica edeceğim. Son oturuma doğru, sizden, her iki hükümete, her iki ülkedeki partilere, hatta bilim adamlarına ve akademisyenlere yönelik olarak bu ilişkinin nasıl etkili bir seviyeye getirilebileceği ve daha da samimi hale dönüştürülebileceği konusunda bazı tavsiyeler alabileceğimizi umuyorum.

Meslektaşına, Kahire'ye atıfta bulunmak için geniş çaplı notlar alması dolayısıyla teşekkür ediyor, ORSAM'a bize bu imkanı tanıdığı için şükranlarımı sunmak istiyorum. Burada büyük çaba sarf ettiler. Bu proje üzerinde çalışacağız. Ayrıca, çalışmanın, bilgileri edinip akademimize, düşünce kurumlarına ve iş çevrelerine çoğaltmamız ve dağıtmamız için belgelenmesini ve hem Türkçe hem de Arapça olarak hazırlanmasını temenni edi-

yorum. Büyük işlere imza atılacağını biliyorum. Bu imkanı sağladığınız için teşekkürler, sizleri dinlemeyi sabırsızlıkla bekliyoruz. Teşekkürler.

Yrd. Doç. Dr. Serhat Erkmen:

Sayın Bakan, Sayın Büyükelçi, Seçkin Misafirler ve Sevgili Meslektaşlarım, Sizlere ORSAM'ın müdürü olan Hasan Kanbolat adına "Değişen Mısır ve Yeni Dönemde Türkiye Mısır İlişkileri" üzerine Mısır Arap Cumhuriyeti Büyükelçiliği ve ORSAM tarafından düzenlenen bu ortak toplantıya katılımınızdan dolayı teşekkür etmek istiyorum.

Yıllardır pek çok insan Orta Doğu'da bir reform yapılmasını istemekte, ancak bu talep çoğunlukla görmezden gelinmektedir. Bununla birlikte, 2010'un sonlarında ve 2011'in başlarında Tunus ve Mısır'da Orta Doğu'nun tarihini değiştirebilecek tarihi gelişmelere tanık olduk. 100 binlerce kişi Mısır'daki siyasi reformları ve değişimi desteklemek için sokaklara döküldü. Tarihin ilk dönemlerinden itibaren, Mısırlılar diğer insanlara öncülük etti ve bölgeyi elinde tuttu. Bu sebeple, Mısır'daki demokrasiye geçiş süreci bütün diğer Arap milletlerine örnek teşkil edecektir. Ancak, bu süreç doğası itibariyle sıkıntılıdır.

Siyasi sistemi değiştirmek sadece siyasi yaşamı değil aynı zamanda ekonomik sistemi, sosyal sınıfı ve tabakaları da etkilemektedir.

Değişimi düzgün hale getirmek için Mısır'ın sarf ettiği çaba oldukça zor bir görev olmuştur. Bir yıl içerisinde, Mısırlılar yeni anayasa, meclis e başkan için oy kullanmıştır, yine de değişim henüz tamamlanmış değildir. Bence Mısır halkı bu sürecin üstesinden başarıyla geldi. Hala bazı önemli sorunlar olsa da, Mısır halkının ve siyasetçilerinin sağduyuları hepsinin üstesinden gelecektir.

Bugün, burada, seçkin misafirlerimiz ve bilim adamlarımız Mısır'da günümüzde yaşanan olayları tartışacaklardır. İlk oturumda, değişim süreci ele alınacaktır. Görüşmelerin ikinci kısmında devrimin ekonomik etkisi üzerinde durulacaktır. Öğleden sonra, görüşmeler, Türkiye ve Mısır arasında ilişkiler üzerinde yoğunlaşacaktır. Olumlu bir toplantı olmasını temenni ediyorum. Bu toplantıdaki konuşmalar ve yorumlar ORSAM'ın internet sitesinde rapor haline getirilerek yayınlanacaktır. Yayınlanma yönündeki çalışmalar sona erdiğinde katılımcılar bilgilendirilecektir. Sözlerime burada son vermeli ve görüşme sürecini hızlandırmalıyım. Teşekkürler.

I. KISIM

“Değişen Mısır: Analizler ve Tavsiyeler”

Moderator:

Doç. Dr. Özlem Tür, ORSAM Danışmanı, Orta Doğu - ODTÜ, Uluslararası İlişkiler Bölümü

Katılımcılar:

Sayın Büyükelçi Fathy El Shazly, Mısır Uluslararası İşbirliği Bakanlığı Ulusal Proje Müdürü,
Türkiye'nin Eski Mısır Büyükelçisi

Doç Dr. Veysel Ayhan, ORSAM Danışmanı, Orta Doğu - Abant İzzet Baysal Üniversitesi,
Uluslararası İlişkiler Bölümü

Sayın Büyükelçi Mohamed Anis Salem, Geliştirme Çalışmaları Müdürü

Dr. Seyfi Kılıç, ORSAM Su Araştırmaları Programı, Hidropolitik Araştırmacı, ORSAM

Doç. Dr. Özlem Tür:

Şu anda ilk oturuma başlıyoruz. Oturumun başlığı “Değişen Mısır: İnceleme ve Tavsiyeler”. Aramızda fikirlerini ve incelemelerini bizlerle paylaşacak olan dört seçkin konuk bulunuyor.

Öncelikle ilk oturumun konuşmacılarını tanıtmak istiyorum. Türkiye'nin eski Mısır Büyükelçisi olan ve şu anda Mısır Uluslararası İşbirliği Bakanlığı Ulusal Proje Müdürü olarak görev yapan Sayın Büyükelçi Fathy El Shazly ile başlayacağız. Daha sonra Abant İzzet

Baysal Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünden ve ORSAM'dan Doç. Dr. Veysel Ayhan ile devam edeceğiz. Üçüncü konuşmacımız Geliştirme Çalışmaları Müdürü olan Sayın Büyükelçi Mohamed Anis Salem olacak ve ORSAM Su Araştırmaları Programından Hidropolitik Araştırmacı Dr. Seyfi Kılıç ile oturumu sonlandıracağız. Konuşmacılarımıza 15 dakikalık konuşma süresi tanınacaktır.

Sayın Büyükelçi Fathy El Shazly:

Teşekkür ederim Hanımefendi. İki saygıdeğer büyükelçinin bu muhteşem açılış konuşmalarını dinledikten sonra, herkes bu çalıştayın nedenini anlayacak ve hepimiz Mısır ile Türkiye arasındaki ilişkilerin devasa potansiyelinin farkına varacağız. "Birlikte" kelimesinin, muhtemelen, her iki ülkenin kapsamlı güvenliği için Mısır ve Türkiye arasındaki ilişkilere vermemiz gereken isim olduğunu belirtmek istiyorum.

Gelişmelerden de anlaşılacağı üzere Mısır ve Türkiye oldukça sıkıntılı bir bölgede yer almaktadır. Bölgesel gündemin neredeyse bütün yönlerinde Mısır'daki değişime odaklanmaktayız. Mısır oldukça etkili bir bölgesel güç olarak görülmüştür. Ancak, Ocak 2011'deki devrime müteakip gelişmelerin doğurduğu boşluktan sonra Mısır'ın bölgesel rolü açıkça askıya alınmıştır. Neyse ki, bu değişim süreci kısa sürede sona erecek ve Mısır, bölgesel kalkınmaya verdiği yapıcı katkılarına yine devam edecektir.

Çalışmamda, Seleflerin yükselişi üzerinde duracağım. Seleflerin yükselişinin, belirli açılardan Türkiye'deki değerler sistemine benzeyen Mısır'ın değer sistemine yönelik bir tehdit teşkil ettiğini düşünüyorum ki bu durum da söz konusu tehdidin ortak bir tehdit olarak görülebileceği anlamına geliyor. Hazırlamış olduğum orijinal metni okumayacağım fakat Türkiye'de

görev yapan bir büyükelçi olmamdan ziyade Suudi Arabistan'da sürdürmüş olduğum büyükelçilik görevi esnasında yapmış olduğum kendi gözlemlerime dayanarak biraz önce bahsettiğim metinde geçen ana konuların bir kısmına parmak basacağım.

Körfez ülkelerine gidiş yollarında kocalarına eşlik eden pek çok Mısırlı kadın olağanüstü körfezleşme sürecinde önemli rol oynadı; son otuz yılda Mısır toplumunu ele geçiren ve oldukça şaşırtıcı bir şekilde söyleyebilirim ki yakın zamandaki pek çok siyasi gösteride de kendisini ifade eden bu sürece "körfezleşme süreci" olarak adlandırıyorum. Mısırlı kadınların evlerinden çıkarken peçe takmaları gerekiyordu. Başlangıçta bunu, nefret ve isyan duygusuyla yapıyorlardı. Ancak, finansal güvenliğin ve ülkenin refahının sağlanması uğruna bu fedakarlığı kabul etmek zorunda kaldılar. Fonlar yoluyla, Mısırlı kadınlar, "körfez kıyafeti-

ni" kendi ülkedeki kıyafetlere kıyasla daha az zahmetli ve daha ekonomik buldular. Peçeli çarşafınızı ve terliklerinizi giyiyorsunuz ve hazırsınız, moda uyma, pahalı kıyafet alma ya da makyaj yapma gibi bir derdiniz olmuyor. Ülkelerini ziyaret ettiklerinde ya da kesin dönüş yaptıklarında aileler; körfez kıyafetlerinin yanı sıra sağlıkla alakalı malzemeler ve halılar gibi pahalı Körfez malzemelerini de arkadaşları ve komşuları için getiriyorlardı.

Kendilerine konuyla alakalı soru yöneltildiğinde, eylemciler tarafından kendilerine söyleneni tekrar ediyorlardı. Farkına bile varmadan, bayanlarımız kültürel kirliliği yayıyorlardı. Varış noktalarına ulaştıklarında, yeni işe alınan Mısırlılardan pasaportlarını sponsorlarına teslim etmeleri isteniyordu ve bana göre bu belge ile birlikte kimliklerini de teslim etmiş oluyorlar. Bu durum, Mısırlı işverenler ve işçiler arasındaki garip ilişkiyi ortaya

koyuyor ve ben bu gidişatı, koloni güçlerinin Asyalıları ve onların kolonilerinde yaşayan halk arasında görülen uluslararası ölçekteki sahnede yaşananlara benzetiyorum. Körfezli sponsorlar gittikçe işçilerinin kaynağını sömürgeleştiriyorlar. Suudi Arabistan'daki Mısırlı çalışanların büyük kısmı sadece sponsorlarını değil aynı zamanda onların konuşma tarzlarını, yeme alışkanlıklarını ve davranış biçimlerini taklit etmeyi hemen bıraktılar. Evlerine döndüklerinde Mısırlı çalışanların çoğu kirlenmiş kimliklerini sürdürme eğilimini gösterdiler.

Daha sonraki dönemde Türkiye'ye ders almak amacıyla bakıldığında, Ocak devrimi çağdaş Mısır tarihinde bir ilki oluşturmamaktadır; Türkiye'deki Kemalist deneyim de aynı zamanda 52 yılının Temmuz ayındaki özgür ordu hizmeti için bir ilham kaynağı olmuştur. 1950'lerin genellik-

le aile ve miras tartışmalarıyla alakalı İslami geleneklerinin kaldırılması, 1960'larda teoloji, fıkıh, hadis ve diğer dini çalışmaların yanı sıra pozitif bilimlerin de müfredata eklenerek AL-Azhar Üniversitesinin yeniden şekillendirilmesi, geleneksel vakıfların ortadan kaldırılması ve yönetimlerinin Devlete verilmesi, cami binalarının düzenlenmesi ve imamların eğitimi ve atamaları da dahil olmak üzere mevcut bütün camilerin işlerinin aşamalı olarak Vakıflar Bakanlığına devredilmesi Nasser ve meslektaşlarının Kemalist devrimci yeniliklerine birkaç örnektir.

Ocak devriminin ilk günlerinde, Selefiler kendilerini devrimden soyutlamış ve İslami bir yönetime karşı her türlü ayaklanmayı din dışı bir olgu ilan etmişti. Bunu iddia ederken, İbn-i Teymiyye'a atıfta bulunuyorlardı. Kısa süre sonra, Mübarek'in düşüşünün

ardından, Selefî hareketi siyasallaştırıldı. Siyasi partiler kuruldu ve ilk devrim meclisini seçmek için yürütülen seçim kampanyasında bolca para harcandı. Mecliste, Selefî partileri; koltukların %40'ını kazanan Müslüman Kardeşliğinin hemen peşinden ikinci sırayı alarak koltukların yaklaşık %30'unu elde etti. O seçimden sonra özellikle Selefî Partileri tarafından yürütülen pek çok gösteri düzenlendi.

Türkiye'nin Başbakanı Sayın Erdoğan, 13 Eylül 2011'de gece yarısı Mısır'a düzenlemiş olduğu resmi olmayan bir ziyarette Kahire'ye geldiğinde, hava alanında binlerce Mısırlı tarafından coşkuyla karşılandı. Eski Başkan Mübarek'in güneye yönelik rejiminden sonra Mısır siyasetinin başına geçen İslamcı Abd el-Vehhab pek çok Mısırlıyı, ülkenin gelecekteki meclis ve anayasası ile alakalı beklentilerde alınabilecek dersler için Türkiye'ye ve AK Partiye bakmaları yönünde teşvik etti. Uzun süren ve saldırgan nitelik taşıyan siyasi tarihiyle Mısır'a çoktan kök salmış olan Müslüman Kardeşliğiyle birlikte Selefîliğin ve Vahhabiliğin yakın dönemdeki yükselişi, bütün ülkeye hakim bir İslam devletinin kuruluşunu amaçlamaktadır. Başbakan Erdoğan devletlerin ideoloji olarak laikliği benimsemesi gerektiğiyle alakalı görüşlerini dile getirip medyaya konuşma yaparken, Büyükelçi Anis Salem, Erdoğan'ın devletin laikliği ile alakalı yapmış olduğu ısrar üzerine bazı dinleyicilerin tepkilerini izlediği zamanki olayı açıkladı. Cevapları, iki gün önce gelişini kutlamak amacıyla Kahire havaalanına akın eden kesim-

lerde bariz bir hayal kırıklığı yarattı. Mısırlı Selefîlerce dinden çıkmakla eş anlamlı olarak tanımlanan laiklik, mevcut durumda halkının %99'undan fazlasının resmi olarak Müslüman olduğu bir ülke olan Türkiye'nin de seçimi ve ilerleme yolundaki talimatıydı. %10'dan azının gayrimüslim vatandaşların oluşturduğu bir nüfusa sahip olan Mısır için, laiklik pek çok kişi tarafından sosyal huzur ve uyumun gerçekleşmesi için bir gereklilik olarak görülmektedir. Türkiye için bu bir seçimdi, Mısır içinse bu pek çok kişi tarafından gereklilik olarak algılanmakta. Şahsen ben, AK Partinin Türkiye'de iktidara gelişinin, Türk olmayan gözlemcilerin açıkça görmüş olduğu kimlik krizinin çözümünde yardımcı olmuştur. Anayasal değişiklikler, hükümetlerinin politikaları ve liderlerinin konum ve davranışları yoluyla AK Parti, İslamiyet'in önemli bir parçayı teşkil ettiği Türk kimliğiyle birlikte özünde laik olan Türk siyasetinin tarihi uzlaşısına büyük katkıda bulunmuştur.

Mısır'da korkarım ki, devrim sonucunda ortaya çıkan boşluğun yanı sıra siyasi görüşlerden de yararlanan Vahhabilerin renkleriyle birlikte kültürel bir kirlilik Mısır politikasını tamamiyle ele geçiriyor. Sevgili arkadaşım Yaşar Yakış'ın da bahsetmiş olduğu ilhamın, Mısır'da kol gezen sözde Selefîlerin düşünce biçimleri var olduğu sürece hayata geçirilmesinin son derece zor olmasından endişe duymaktayım. Mısır'ın dine olan yaklaşımını her daim şekillendiren ılımlılığın sonunda galip geleceğine inancım tam. Teşekkür ederim.

Doç. Dr. Özlem Tür:

Çok teşekkürler Büyükelçim. Sayın Veysel buyurun lütfen.

Doç. Dr. Veysel Ayhan:

Teşekkürler. Bugün bizler için oldukça önemli bir gün. Mısır'ın içinde bulunduğu süreçle başladım fakat genellikle Müslüman Kardeşliği ve devrim esnasında bu kardeşliğin yükselişi üzerinde duracağım. Öncelikle birkaç noktadan sizlere bahsetmek istiyorum.

Müslüman Kardeşlerin devrimden önceki konumları ve yükselişleriyle başlamak istiyorum. Müslüman Kardeşlerin konumuna bakıldığında, bildiğiniz üzere Mısır'da güçlü bir kuruluşları olduğu için ilk vadede söz konusu ülkede düzenlenen gösterilere katılmaktan kaçındılar. Ayrıca 2005 seçimlerine de katıldılar ve meclisteki koltukların %20'sini kazandılar. 25 Ocak'ta devrim başladığında, devletteki konumları nedeniyle gösterilere katılmaktan geri durdular; ayrıca devrim dönemine kadar da seçimlerde yer aldılar. Fakat Mısırlıların devam eden protestolarının ardından gösterilere katılacaklarını ilan ettiler, bu noktada bizler de Müslüman Kardeşlerin küresel olaylarla uyuşabildiklerini ve gösterilere dahil olmaya başladıklarını anlayabiliriz.

Fakat bizler Müslüman Kardeşlerin rolüne dikkat etmeliyiz; bu rol devrimi olumlu mu yoksa olumsuz mu etkiledi? Müslüman Kardeşlerin rolü ele alındığında, öncelikle, yüzlerce insanın sokaklara döküldüğünü göreceksiniz; binlerce insan Müslüman

Kardeşleri sokakta gördüğünde, devrim hasreti çektiler. Bu yüzden bu durum devrim için önemlidir, bu insanlar sokaklara döküldüler, değişiklik istemeye başladılar ve devrim sürecini başlattılar. Bu, ilk noktayı teşkil ediyor.

İkinci noktada ise, sokaklarda gösteri yapanları korumaya ve Tahrir Meydanına ve diğer yerlere kontrol noktası yerleştirmeye çalıştılar; bu da önemlidir. Daha sonra sokaklardaki ya da kilisedeki Hıristiyanları korudular. Türkiye'nin bakış açısından baktığımızda, Müslüman Kardeşlerin Pazar günleri kilise yakınlıklarına geldiklerini görüyoruz. Diğer bir nokta ise, diyalog dili kullanıyor olmalarıdır. Mısır bayrağından başka hiçbir bayrağı kabul etmediler. Bu nedenle bence söz konusu durum, Kahire'deki devrim esnasında Müslüman Kardeşlerin konumundan kaçmayan insanlar için önem teşkil etmektedir. Günümüze kadar, Müslüman Kardeşler onlardan sokaklarda protesto yapmalarını istemediler ve sürekli olarak sokaktaki protestoları desteklemekteler. Bu da önemli, çünkü bildiğiniz üzere, hem Millet Meclisi hem de Şura konseyi seçimlerine katıldılar ve oyların %45'ini kazandılar, bunun sonucunda Selefî Grupla birlikte meclisin %50'sine hakim oldular.

Müslüman Kardeşler genel meclis seçimlerine katılmaya karar verdiğinde, diğer partilerle de ittifak kurdular. 11 parti Mısır için Demokratik İttifak adı altında bir araya geldi, bu sebeple Müslüman Kardeşler olarak seçime gitmediler, çünkü kardeşlik hala Mısır'da süregelen bir hareketti, sonuç olarak Türkiye'deki AKP'ye ben-

zeyen, Adalet ve Özgürlük Partisi adı altında bir parti kurdular. Sosyalist partinin ve diğer Müslüman partilerin de arasında bulunduğu geri kalan on bir partiyle birlikte seçime gittiler.

Müslüman Kardeşler, bölgede yaşanan, Mısır ve Cezayir'deki zorlu değişimi her zaman destekledi. Mısır'a baktığımızda, Müslüman Kardeşler konuşmalarında ve eylemlerinde her zaman barışçıl değişimi vurgulamaktalar ve gücün sivil hükümete devredilmesi sürecine de büyük destek vermekteler. Mübarek'in istifasından sonraki döneme baktığımızda, Yüksek Askeri Şura gücü kontrolü altına aldı ve bu gücü seçilen meclisle paylaştı. Çünkü Türkiye'de ve diğer bütün demokratik ülkelerde, insanlar bir partiye oy verdiğinde eğer bu partinin çoğunluğu meclisin ya da konseyin –adı her ne olursa olsun- bir parçası olmuşsa, kendilerine ülkeyi yönetme şansı veriliyor. Fakat Mısır bu noktada farklılık arz ediyor.

Mısır'ın başkanlık seçimlerinde Müslüman Kardeşlerin konumuna bakıldığında, seçimler esnasında herhangi bir partide ve her koşulda açıkça iki kez kendi konumlarını açıkladılar. Devrimin ilk portresinde, herkesi desteklediklerini duyurdular, fakat sonradan fikirlerini değiştirdiler. Bu nedenle başkanlık seçimlerinde her partinin arkasında durmadılar. Ancak, meclis seçimlerinden sonra, meclisin hiçbir gücü olmadığını fark ettiler ve belki de başkanlık seçimlerine giderek fikirlerini değiştirmeyi bıraktılar. Ayrıca, Askeri Şura da gücünü seçilen meclise devretti.

Şura Konseyi ve Millet Meclisi, Genel Meclisin boşluğunu doldurmaya çalıştı. Meclisin resmi olarak kuruluşunun ardından, Askeri Şura sürekli Kurucu Meclis komisyonunu etkilemeye çalıştı. Daha sonra, bir adım atmaları gerektiğini anladılar, bu da Mısır'ın siyasi sürecinde tarihi dönemi oluş-

turuyor. Bu nedenle sorumluluk üstlendiler, Mısır'ın siyasi sürecine yenik düştüler.

Seçimlerin birinci turunun sonuçları, Morsi'nin oyların yaklaşık %25'ini kazandığını, bu sonucu da Mübarek'in son başbakanı olan Shafik'in %24'lük bir başarıyla takip ettiğini ortaya koydu. Bu sonuç ise, Genel Meclisten, seçimlerden ve belki de Kurucu Meclisten sonra Müslüman Kardeşlerin popülerliğinin son üç ayda azalmış olduğunu gözler önüne serdi. Çünkü Başkanlık Seçimlerinden önce oyların %25'ini, Selefilerle birlikte ise %70'ini kazanırken, resmi başkanlık seçiminden sonra sadece %25'ini kazandılar.

Daha sonra, Müslüman Kardeşlerin pek çok lideri ilk turda seçimleri kazanacaklarını açıkça belirttiler. Fakat Morsi ve Shafik arasındaki fark %1'den sadece biraz fazla idi. Morsi ve Shafik arasında 200.000 kişilik bir fark vardı. Ayrıca, Müslüman Kardeşliği kurulunun eski üyesi oyların yaklaşık %70'ini almıştı. Bildiğimiz üzere, Ebul Futuh, bazı konuşmalarında İsrail ile iyi ilişkiler kuracağını söylemişti. Bazı kişiler, Selefî grubun Ebul Futuh'u desteklediğini söylüyor ancak o Müslüman Kardeşliğinin üyesiydi.

Bu nedenle, neden Müslüman Kardeşlerin kaybettiğini incelememiz gerekir. Genel Meclisle karşılaştırıldığında, seçimin sonuçları arasında büyük bir boşluk bulunuyor. Öncelikle, bence, Selefilerin bazıları Mısır'a şeriat hukukunu getirme taraftarı olabilir ve bazı insanlar da Müslüman Kardeşlerden korkuyor, bu durum da insanların neden Shafik'i destekledik-

lerini açıklıyor. Şu anda Mısır'daki seçimlere bakılacak olunursa, Mısırlılar oylarını İslamcı Parti ya da Laik Parti yönünde kullandılar. Bazı insanlar, Ahmed Sharik'in Mübarek rejiminin eski bir üyesi olduğu gerçeğini görmezden geldiler.

Müslüman Kardeşlerin kadınların, Hıristiyanların ve Mısırlı Hıristiyan kesimin haklarına ilişkin politikası bugüne kadar çok açık değildir. Bir gün başkan vekilinin Mısırlı bir Hıristiyan veya bir kadın olacağını söylediler ancak durum Müslüman Kardeşliği için açık değil. Ayrıca Müslüman Kardeşlerin politikası yüzünden, Mısırlı Hıristiyanlardan oluşan azınlık grubu ve diğer gruplar, Müslüman Kardeşliğinin konumunu protesto etmek için Kurucu Meclisi terk ettiler. Buna ek olarak, Selefiler, diğer Mısırlı Hıristiyan Gruplar ve Liberaler arasındaki çatışma oyların Ahmed Shafik'e gidişinin nedenini oluşturmaktadır. Bence seçim eski Mübarek rejimi arasında bir seçim olacak, fakat onlar laik grupların temsilcileri. "Ben laikim ve laik insanlara saygı duymaya çalışıyorum," diyorlar. Dahası, Müslüman Kardeşler ve Muhammed Morsi, Hıristiyanlara ve azınlık haklarına saygı duyacaklarını, Mısır'ı değiştireceklerini ve bölgede yeni bir demokratik ülke inşa edeceklerini söylüyorlar. Hangisinin Mısır için daha iyi olacağı sorulduğunda, bence rejimin eski üyeleri ülkeye bölgesel ve uluslararası bağlamda herhangi bir yarar getirmede. Bu nedenle, belki Hıristiyanlar, Liberaler ve azınlıklarla birlikte, Müslüman Kardeşler bölgenin ve uluslararası alanın algılanması bakımından Mısır'ı değiştirecek. Teşekkürler.

Sayın Büyükelçi Mohamed Anis Salem:

Çok teşekkürler. Bunun enerji dolu ve güçlü bir grup olmasını ümit ediyorum. Benim konum dış politika meselesi olacak çünkü bu konu biraz geniş yer tutuyor, ancak şaşırtıcı şekilde, Devrimin eskiden olduğu kadar fazla incelemeye tabii tutulmadığı görülüyor. Sadece, bölgede yaşananların yapısını ele almaya çalışacağız. Bu nedenle, beş ana nokta üzerinde duracağız. Temel olarak sadece devrim sürecinde değil aynı zamanda devrimden önceki dönemde de Mısır dış politikasının maruz kaldığı eleştirilerden bahsedeceğim. Daha sonraki konular; bütün siyasi partilerin mutabakata vardığı, oybirliğinin bulunduğu bölgelerden bazıları, tabii ki oybirliğinin olmadığı bazı bölgeler de mevcut; son 5 ayda yaşanan bazı sorunlar ve Mısır'ın dış politikasıyla alakalı karşılaşılan sıkıntılar olacaktır, son 15 dakika içerisinde bu konulara değineceğim.

Öncelikle, Mısır'daki muhalefet gruplarından, akademideki uzmanlardan, bazı merkezlerden ve düşünce kuruluşlarından yönetilen ve temelde Mısır'ın geçtiğimiz yıllarda bölgesel ağırlığını kaybettiğini iddia eden eleştirilere değineceğim. Yaşananlara ve G20'nin oluşumuna baktığımda, bunun o gruba ait olmadığını gördüğümde hayal kırıklığına uğradım. Ayrıca, kuralların ihlalinin görülmesi, Brezilya, Çin, Hindistan, Rusya ve şimdi de Güney Afrika gibi ülkelerin gruplaşması, Mısır'ın bu grup üzerindeki etkisi de buna dahil. Dahası, Mısır politikasında, Mısır'ın Güvenlik Konseyinde daimi bir yer edinebilmesi için çalışmalar yürütme konusunda bir istek bulunuyor.

Bu unsurların Mısır'ın bölgesel rolünün devamlılığını işaret etmediği aşıkardı. Nil suları konusunda bir anlaşmaya varılamaması meselesi bu gerginliğin göstergelerinden bir tanesiydi. Üçüncü bir eleştiri ise, Mısır diplomasisini bölgedeki ABD egemenliğinin herhangi bir kontrole tabii tutulmadan sürdürülmesine izin verdiği; bu durumun Mısır-ABD ilişkileri bağlamında Filistin ve Irak rejimi gibi konularda Amerikan politikasını etkilemeyi başaramadığı; ABD ile olan ilişkilerin pek çok yapısal ve idari eksikliklerinin bulunduğu; İsrail ile yapılan barış anlaşmasında da başlıca kusurların olduğu; işgalin devam ettiği; İsrail'in bir şekilde bu barış anlaşmasının siyasi anlamını 2006'da Lübnan'a, 2008'de Gazze'ye büyük çapta askeri operasyonlar düzenlemesine izin veren bir belge niteliğinde yorumladığı; bazı gösterilerde, Mısır'ın doğal gazının İsrail'e ihraç edilmesini öngören anlaşma üzerinde çalışan ve söz konusu anlaşmaya saldıran dinamik bir grubun bulunduğu şeklindeydi. Bütün bu eleştiriler, devrimden önce halka açıklandı. Bu eleştiriler devrimden sonra bir daha gündeme getirilmedi. 2011'in Mart ayında olaylar patlak vermeden hatta Suriye'deki rejimde bir soğukluk olduğuna dair bir şey bile sezilmeden önce, Mısır'ın Arap bölgesindeki rolü, Sudan büyük ölçüde güneyin ayrılması lehindeyken bu ülkede yaşanan değişikliklerle olan ilişkiler, Sudan'ın gücünü ve ülkedeki gelişmenin olasılıklarını bir araya getiren Sudan'daki pek çok mesele, devrimden önce yine Suriye ile ilişkiler söz konusuydu. Bunun hakkında yazılar yazdım ve konuşmalar yaptım, neden böyle bir soğukluğun bulunduğu bir noktaya kadar anlamaya

çalıştım, bununla birlikte kimse bana, neden Mübarek rejimi ve Suriye'deki rejim arasında bir soğukluk bulunduğu sorusuna cevap verebilecek yeterlikte bir açıklama yapamadı.

Bir diğer büyük eleştiri konusu ise, Mısır hükümetinin denizaşırı ülkelerde çalışan Mısırlıları koruma ve destekleme konusunda yetersiz kalışı ile alakalıydı. Geçtiğimiz 10-15 yılda yaşanan en büyük yapısal değişikliklerden bir tanesi, diğer ülkelerde yaşayan Mısırlıların sayısının hatırı sayılır bir şekilde artmış olmasıydı. Fakat ortada hissedilen bir şeyler vardı ve gerçek olmayan siyasi eleştiriyle uğraştığımızda bu konu oldukça önemli olmaktadır. Denizaşırı yerlerde yaşayan Mısırlılar; kendilerine verilen hizmetlerin, konsolosluk hizmetlerinin, koruma hizmetlerinin, iş ilişkilerinin, Büyükelçi Fathy'nin biraz önce bahsettiği gibi, bu tür ilişkilerin, Körfez ülkelerinin bütün dünyaya uyguladı-

ğı sağlıksız ilişkiler olduğunu düşünüyorlardı; durum sadece Mısırlılar için değil bütün milletler için, aslında bana göre pek çok millet için aynı şekilde cereyan ediyor.

Fakat bu sürekli artışta olan bir eleştiri alanıydı. Şu anda bu eleştiri anlamak için, bence Mısır'ın dış politika kuruluşunun, medyanın, hatta genel anlamda nüfusun bir kısmının düşüncelerinden bazılarını anlamak faydalı olacaktır. Ayrıca Mısır'ın bölgede tarihi bir rolünün bulunduğu bölgesel bir güç olduğu fikriyle oldukça güçlü bir miras da bulunuyor. Son iki yüz yıldır Mısır'da hüküm süren liderlerin tarihine baktığımızda, bazı kişiler, bölgedeki varlığın bu şekilde geniş çaplı politikalarla şu an baş gösteren olaylarla alakalı olarak göze çarpacaktır. Belki de, bunlar, bir ölçüde, Mısır politikası için bu gibi ilham verici bir role yol gösteren geçmişteki amaçların bazılarını yönlendirecek efsanelerdir.

Artık, eleştirilerden, Mısır dış politikası için amaç ve stratejiler açısından Mısır'daki siyasi güçlerin büyük çoğunluğunun üzerinde uzlaştığı alanlar olan oybirliği alanlarına geçecek olursak; öncelikle ortada, Mısır'ın dünyanın çeşitli coğrafi bölgelerinde bölgesel güçlerini yeniden şekillendirmesi yönünde bir düşünce mevcuttur. Bu düşünce, Mısır'ın bu yumuşak gücünün, kültürleri etkileme yeteneğinin, küresel rolünün ve mevcut pek çok yenilikçi düşünceyle birlikte var olan dayanışmanın merkezinde yer almaktadır. Mısır'ın, Afrika'da özgürlük hareketlerini destekleyen merkez olarak tarihi bir rolü bulunmaktadır. Bu hareketler güçlendiğinde söz konusu bağlantı da doğal olarak kopmuştur. Fakat Mısır, insan hakları gibi yeni alanlarda, aslında Arap dünyasında ve Afrika'da insan haklarının korunması hususunda saldırgan bir şekilde hareket etmemiştir. Bu da, eksikliklerden birini oluşturmuştur.

Ancak, Mısır'ın, kendisi için çok önemli bir konu teşkil eden ve pratik aynı zamanda da gerçekçi siyasi sebeplerden dolayı Nil havzasında bulunan diğer ülkelerle bir mutabakata varılması zorunluluğunu doğuran Nil suları ile alakalı bir sıkıntısı olduğu gerçeğine odaklanan niyet, yine İsrail'le ilişkilerin yeniden yapılandırılması sonucunu doğurmaktadır. Uyulması yönünde bir zorunluluğu bulunan, İsrail ile yapılmış geniş kapsamlı bir barış anlaşması bulunuyor. Şu anda Filistin meselesinde hiçbir gelişme kaydedilmediği için, özellikle, askeri güçlerin dağıtımı ile alakalı ve Filistin devletiyle ilişkileri düzeltmek yerine ülke üzerindeki araştırmalara

hız kazandıracak "Ek C" olarak bilinen kısım olmak üzere değiştirilmesi gereken başka bölümlerinin de bulunduğu bir anlaşma mevcut.

Dış işlerle alakalı siyasi araçların değiştirilmesi gerektiği yönünde politikanın şekillendiği yol konusunda da oybirliği bulunmaktadır. Mısır'ın, Başbakanın yürütme organının lideri olduğu bir kabine sistemine mi yoksa başkanlık sistemine mi geçmesi gerektiği ile alakalı olarak bir tartışma baş gösterdiği için, Başkanın siyasetin yapılandırılmasında başlıca rolü oynaması gerektiği yönünde bir uzlaşma bulunmaktadır; bu konuda aşağı yukarı Fransız modeli gibi olan güçlerin paylaşılması sistemi üzerinde daha çok mutabakata varılmıştır. Fakat bu sistemde, Başkan dış işlerinde başlıca söz sahibi olmalıdır ve dış işleri, savunma gibi konuları ele alan önemli bakanlar sınıfının yanı sıra diğer bir iki bakanı da atayan kişi olmalıdır.

Buna ek olarak bir Ulusal Güvenlik Konseyi de bulunmalıdır; bu konuda güçlü bir uzlaşmaya imza atılmıştır. Fakat bir demokraside, dış politikanızın tartışma konusu olduğu hususunda varılan fikir birliği daha zayıf olmuştur. Mısır'daki dış politika kuruluşu buna alışkın değildir. Dışişleri Bakanlığımız, pek çok teknik konunun anlaşılmasında ya da medya ve meclisle uzun süren tartışmalara girmeye alışkın değildir. Siyaset yapma sürecinin bir nevi teknik yönleriyle uğraşmaya, Başkana cevap vermeye, bu alanda onlara daha çok ya da daha az serbestlik tanıyan insanlarla çalışmaya alışkın olan Mısırlı diplomatlar için bu durum oldukça can sıkıcıdır.

Bu diyalogun, bu eleştiri ve fikir birliğini oluşturma konusunun devam ettiği ilginç noktalardan bir tanesi ise, bildiğiniz üzere dış politikanın siyasi tartışmada çok fazla ilgi toplayamadığı olgusuyla karşı karşıya olduğumuz gerçeğidir. Harika bir nokta olduğunu düşündüğüm şey bir yoklama, kamuoyu yoklamalarıdır. Demokrasinin getirdiği şeylerden bir tanesi kamuoyu yoklamalarının çokluğudur, bu ise oldukça tartışmalı bir konudur. Bu başkanlık seçimlerinin en son günü gelmeden önce yapılan bir anketti ve gözler önüne serdiği şey, çevirisini yapamadığım için üzgünüm, insanların ne kadar büyük bir kısmı için en önemli meselelerin yeni başkanla karşılaşmak olduğuydu. Dışişleri orada bir yerdeydi ve eğer buraya bakacak olursanız güvenlik bir numarada ki bu da Şafik'in ilk mesajını ve neden ilk başlarda bu kadar başarılı olduğunu açıklıyor. Dr. Dina Ahmed Şafik hakkında konuşacağından oldukça mutluyum; bu aslında bir anlamda onun uzmanlık alanı, çünkü kendisinin Şafik'e tavsiyelerde bulunmak gibi bir görevi var, bu nedenle sanırım kendisi bu konuda konuşabilir. Fakat bu son başkanlık seçiminden birkaç gün önce yapılmış bir fikir alma anketi ve insanların yeni başkanla karşılaşması konusunda düşündükleri öncelik alanlarını gösteriyor. Gördüğünüz üzere, ilk öncelik güvenlik. Bu da büyük oranda Ahmed Şafik'in vermiş olduğu tek güçlü mesajın güvenlik olmasını açıklıyor, buradan da bu sözün ne kadar güçlü olduğunu görebilirsiniz. Dış işlerine baktığımızda burada, %0,5'ten daha az bir oranla sonuncu. Bu büyük bir değişim. Şimdi sizlere bölgede gerçekleşen birkaç yapısal değişiklik göstermek istiyorum.

Bu, en büyük engellerin ne olduğuna bakan Arap Dünyasında herkesi kapsamaktadır. Bu anket genç insanlar arasında yapılmıştır ve tekrar, buradan, insanların ilgilendikleri çıkarlar konusunda bölgede büyük bir değişim olduğunu göreceksiniz. Burada ulusal bir çatışmanın ortaya gözden düştüğünü görebilirsiniz.

Buraya bakacak olursanız artan yaşam maliyetinin çok yukarılara taşındığını görebilirsiniz, işsizlik, insan hakları, bence bu noktada bulunması oldukça sağlıklı ancak olduğu yerde kalmıyor ve ekonomi, ekonomi hakkında sormuştunuz, işte burada. Tabii ki, hepsi birbirleriyle bağlantılı. Çünkü burada da gördüğünüz üzere, ekonomi, işsizlikle bağlantılı; daha sonra yolsuzluk, geleneksel değerler gibi konular geliyor, şu oldukça ilginç; oldukça düşük fakat sorunlu bölgede. Çok uzun konuşmamam konusunda uyarılmışım. O yüzden soru-cevap kısmında eğer sorarsanız bu konuya yine dönebilirim.

Bunlar yine genç insanlar arasındaki öncelikler. İlk tablo Mısır'a yönelik ve buraya bakacak olursanız, önceliklerini sıralayan insanların yüzdesini görebilirsiniz. Tabloyu incelediğinizde sağlık hizmetleri oldukça yüksek bir yerde, imkanlar da oldukça yüksek. En ilginç şeylerden bir tanesi ise göç, Arap dünyasındaki gençlerin büyük bir yüzdesi göç etme konusunda oldukça istekli. Bu son derece garip.

Eğer isterseniz diğer ülkelerin genelini görebilirsiniz, daha sonra da üçüncü kısım ile devam edebiliriz. Son 15 ayın performans analizine bakıldığında, çarpıcı konulardan bir tanesi, Mısır'ın

eski rejimlerinin birkaç bölgesinin sürekliliği krizde olmasıdır. Temel olarak, son 15 ayda Mısır dış ilişkilerinde üç ana kriz yaşanmıştır. Bunlardan ilki birkaç Mısırlı polislin bir İsraili tarafından öldürüldüğü sınır meselesi konusunda İsrail ile yaşanan krizdir. Bu olay, göstericilerin İsrail büyükelçiliğine saldırmasıyla sonuçlanan bir dizi gelişmeye neden olmuştur, daha sonrasında ise Büyükelçilikteki diplomatik görevlileri tahliye etmek gerekmiştir. Tabii ki, bu durum İsrail'in Kahire'deki büyükelçiliğinin çalışmalarını sürdürmesi konusunda zorluk yaşamasına neden olmuştur.

İkinci kriz, ABD'nin Sivil Toplum Örgütleri krizidir; bu kriz, insan hakları, seçimler ve diğer farklı alanlarda faaliyet gösteren bir kısmı Amerikan bir kısmı ise Mısırlı bir dizi sivil toplum örgütünün uzun süre kayıtlarını yaptırmadan çalışmalarını yürütmeleri sonucunda doğmuştur. Aniden Mısır

hükümeti, bu Sivil Toplum Örgütlerine, içlerinden bazılarının yıllarca çalışmış olmasına rağmen kayıtlı olmadıkları gerekçesiyle yasadışı eylemler yürüttüklerini söyleme kararı almıştır.

Üçüncü kriz ise, Suudi Arabistan'da Mısırlı bir vatandaşın tutuklanmasıyla ilgili olan Suudi Arabistan Büyükelçiliği krizidir. Yine burada da, çok ilginç noktalardan bir tanesi göze çarpmaktadır: sosyal medya savaşı. Bu savaş, olaydan Suudi Arabistan hükümetini sorumlu tutan bazı Mısırlı blog yazarları tarafından başlatılmıştır; bu olayın patlak vermesinin ardından Suudi Arabistan büyükelçiliğinin önünde gösteriler düzenlenmiş ve bunun sonucunda da Suudi Arabistan Büyükelçisi görevinden istifa etmiştir.

Görüldüğü üzere, 3 tane krizimiz var ve bunların ele alınış şekliyle bir hükme ulaşabiliriz. Bir bakıma Mısır'daki merkezi otoritenin bu krizlerle başa

çıkma konusundaki becerisinin yeteri kadar güçlü olmadığı yargısına varabiliriz. Genel olarak bahsedecek olursak, bu krizlerle başa çıkılma yöntemleri kötüydü. Bu üç olayda da medyanın ve sivil toplumun çok büyük rol oynadıkları çıkarımına ulaşabiliriz. Bir şekilde, ulaşılan sonuç bazı sorunlara neden oldu. Meselelere kesin bir çözüm getirilemedi. Bu üç olayın her birinde de ele alınış şekilleri açısından başlıca eksiklikler görüldü ve bu da bir şekilde olayların tekrardan bir kriz olarak patlak vermesine yol açacak biçimde sonuçlandı. Oturum Başkanının konuşmama çok fazla değil, birkaç dakika daha devam etmeme izin vermesini kendisinden talep ediyorum. Dış politikada Mısır'ın gelecekteki değişimine giden olası yönlerin bazıları ele alınacak olursa, bunlardan bir tanesi değerlendirmedir ve ben de bu konu Türkiye ile olan ilişkilerle bağlantılıdır. Eğer son 60 yıla geniş bir açıdan bakılacak olursa, ulusal çıkarların dikkatli bir biçimde değerlendirilmesinin de gösterdiği üzere, Mısır, ulusal çıkarlarının neler olduğunu açıkça ve kesin bir surette belirtmeden süreçten çıkmıştır. Şayet Mısırlı bir diplomata ülkesinin dış politikası hakkında bir soru yöneltecek olursanız, Mısır'ın çok ilgili olduğu ve üç camia içerisinde çalışmaya son derece bağlı kaldığı yönünde bir cevap alacaksınız, bu üç camia ise; Arap camiası, Afrika camiası ve İslam camiasıdır. Fakat bu cevap, gerçekte ulusal çıkar ve önceliklerin neler olduğunu, birlikte olduğunuz insanların kimler olduğunu, bağlı olduğunuz ya da savunacağınız değerlerin neler olduğunu, hangi değerleri dayanak olarak aldığınızı, bu politikayı ve söz konusu politika üzerinde çalışan farklı organların

performanslarını nasıl değerlendirdiğinizi gözler önüne sermemektedir. Bu nedenle ulusal çıkarların dikkatli bir biçimde değerlendirilmesine ihtiyaç vardır ve bu süreç açık bir şekilde yürütülmelidir; zira demokraside politikayı eski yollardan çok daha farklı şekilde belirlemeniz gerekmektedir. Bunu zorla kabul ettirilen kurallarla gerçekleştiremezsiniz.

Sorunlardan bir tanesi, diğer bir deyişle örneğin Müslüman Kardeşlerden gelen bir başkanın olması halinde bu sürecin siyasallaştırılması için neler yaptığımız konusudur. Bu kişi dışişleri bakanını atamak için hangi ölçüde bir özgürlüğe sahip olmalıdır. Bu hususta çok daha derine inip, dışişlerindeki ya da istihbarat, savunma vb. dış politika sektörlerinde çalışan diğer kurumların bazılarındaki liderliği yeniden yapılandırmak istiyorum şeklinde söylem verebilir. Bu nedenle, bu siyasi bir nabızdır ve iktidara gelen partinin manipüle etme yetkisinin bulunması ya da liderleri sorumluluk üstleneceği için kimi lider yapacakları konusunda karar verme haklarının olması gerektiğini söyleyen geçerli bir mantık da bulunmaktadır.

Diğer bir mesele ise, farklı politikaları, bizim bahsettiğimiz bağlamda dış politikayı temsil eden kurumların kendi liderlerini seçme haklarının olması gerektiği meselesidir. Bu da demektir ki savunma sektörü kendi bakanını seçmelidir, dış politika kuruluşu kendi bakanını seçmelidir, ancak işi teknisyenlere bıraktığınız için durum daha da zor olmaktadır. Burada tabii ki sorulması gereken soru, bu kurumları nasıl ve hangi derecede siyasi nabızdan soyutlayabileceğiniz

sorusudur. Bu henüz ele almadığımız bir tartışma konusu, ancak bençe oldukça önemli bir konu. Oldukça uzun bir süre İngiltere’de çalıştım ve İngiltere’nin dış politika yapma sürecine yakından dahil oldum. Tabi ki, örneğin dışişleri ofisi gibi bir kabine sistemi olduğunu biliyoruz. Bakanı değiştirdiğinizde, yeni bakan, bir dizi bakanla birlikte geliyor ve bazı istisnai durumlarda büyükelçiler gibi bazı önemli pozisyonlara siyaset dışında atanan bireyler geliyor. Bu, partilerin gelip hükümette pek çok makamı aldıkları Amerikan sistemi kadar güçlü değil. Bana göre, Mısır’ın ekonomik ihtiyaçlarının ne ölçüde dış politikasını şekillendirdiği konusundaki sorular Türkiye ile olan ilişkilerde oldukça önem arz etmektedir. Yine bana göre, Mısır siyaseti için reformların çerçeveleri konusunda konuşmaya başladığınızda, bugün Mısır’ın karşı karşıya kaldığı ilk sorunun ekonomik durum olduğunu söylemeniz son derece önemlidir. Şayet durum bu ise, o zaman dış politika haritanızı çıkarlarınızı savunacak şekilde çizmeniz gerekmektedir. Bu yeni harita, ideolojik ya da iç siyasetle alakalı sebeplerden dolayı çizmiş olduğunuz haritadan çok daha farklı olacaktır.

Engellerden biri, Arap dünyasındaki meseledir, Arap Baharı nedeniyle, devrimler ve monarşiler arasında bir bölünme meydana gelmiştir. Devrimler, bizlere bunların birbirlerinden çok farklı olduğunu hatırlatan bir dizi değerle birlikte gelmektedir, fakat bunlar bize, Cemal Abdunasır döneminde, sosyalist ilerici devrimci grupların, cumhuriyetçilerin ve şu anki zihniyetleriyle monarşilerin

arasında baş gösteren bölünmeyi de çağrıştırmaktadır. Bu engellerden bir tanesidir. Bu ikisi arasında nasıl köprü kurulmalıdır? Mısır’da devrim yapılıyor, Tunus ve Libya gibi ülkelerle daha yakından çalışmalar başlatılmalı ancak aynı zamanda Arap Baharı konusunda son derece endişeli olan monarşilerin duyarlılığına da zarar verilmek istenmiyor.

İki numaralı mesele ise, oldukça hassas bir konu olan Nil sularına pratik bir çözüm getirilmesi sorunudur. Bazı zorlu karar verme süreçlerinde ele alınacaktır. Bununla birlikte, bu durum, gerçekleri insanların gözleri önüne serme ve bu zor seçimi yapma becerisine sahip bir hükümete duyulan ihtiyacı ortaya koymaktadır, çünkü bana göre demokrasiyle alakalı yaşadığımız sorunlardan bir tanesi aslında ciddi bir politika yapma çabasına girmeyip sadece öyle yapıyormuş gibi davranma durumlarının sıklıkla yaşanacak olmasıdır.

Son olarak, Orta Doğu’da Türkiye, İran, Suudi Arabistan gibi kilit bölgesel güçlerle ilişkiler dengede tutulmalıdır ve bu ilişkilerin bir denge içerisinde olması dış politikada başlıca bir talep haline dönüşecektir. Barış arayışlarına hız kazandırılırken, güvenlik bağlamı da aynı zamanda dengelenmelidir ve saptırma alanlarının artacağı olasılığının bulunduğu ABD ile de nasıl çalışılması gerektiği belirlenmelidir. Ayrıca Mısır’ın içinde bulunduğu ilişki karmaşasına duyarlılık geliştirilmelidir.

Sona doğru gelirken, Oturum Başkanına bu kadar anlayışlı olduğundan dolayı teşekkür etmek istiyorum.

Bence bu konuda pek fazla üzerinde duramadığımız yeni bir stratejik vizyona büyük bir ihtiyaç duyulmaktadır, yine de bu konuda sorunuz olursa, Akdeniz'in doğusunda ve Kızıldeniz'deki en geniş stratejik bağlamını ve dediğim gibi Rusya'nın çıkarlarını daha iyi bir şekilde tanımlamaktan memnuniyet duyarım. Politikanın yeterlilikleri nelerdir, uygun maliyet nasıl olabilir ve bunun başarılı olup olmadığını nasıl değerlendirirsiniz, konular bu şekilde. Mısır'da dış politika kurumunun güçlendirilmesi gereken bir ortam bulunuyor çünkü eğer ilişki içerisinde bulunduğumuz alanlardan bazılarında bir sorunla karşılaşırsak, iyi bir kriz yönetim sistemine ihtiyaç duyulacaktır. Bu nedenle, bu durum bir avantaj olarak kullanılabilir ancak tıpkı geminin kaptanı olmanın gerektirdiği gibi ileride sorunlar olduğunun farkına varabilmek oldukça önemlidir ve bildiğiniz üzere denizin dalgaları acımasız olacaktır, buna hazırlıklı olmak gerekir.

Yine, bence, fikir birliğini güçlendirmek için iç demokratik diyalog ve dostlarla da diyalogların derinleştirilmesi, Türkiye için de kilit bir nokta teşkil etmektedir. Bazen geleneklerimiz yüzünden iyi ilişkilerimiz olduğu zaman sorunlarımızdan bahsetmediğimiz hissine kapılıyorum. Daha sonra bunun doğru bir şey olmadığını düşünüyorum. Bence her konu hakkında konuşmalıyız: potansiyeller, zayıflıklar, sorunlar. Bu konunun oldukça önemli olduğunu düşünüyorum ve Türkiye'nin rolünün de büyük olduğunu görüyorum. Türk tecrübesinin bizim ilgi duyduğumuz pek çok noktayı bulunuyor ve şu anda Türkiye'nin Mısır'daki imajı da son derece olumlu. Bunun çok büyük bir avantaj olduğunu ve ele alınırken de bilgelığın yanı sıra duyarlılığın da gerektiğini düşünüyorum. Sözlerimi burada noktalıyorum. Teşekkürler.

Dr. Seyfi Kılıç:

Bu toplantıyı düzenledikleri için ORSAM'a, Eski Dışişleri Bakanı ve yüksek lisans dersimin profesörü Sayın Yaşar Yakış'a ve bu toplantıyı organize eden ORSAM uzmanı Nebahat Tanrıverdi'ye teşekkürlerimi sunmak istiyorum. Mısır'daki değişim sürecini ve bu sürecin Nil suları üzerindeki yansımalarını incelemeye çalışacağım.

Mısır'ın bir değişim süreci içerisinde olduğu ve bu sürecin de Nil Sularının kullanımını etkileyeceği aşıkardır. Hepimizin bildiği üzere, Nil nehrinin suları Mısır için hayati önem taşımaktadır. Nehrin yıllık yaklaşık 84 milyon metreküp olan suları ülkenin tek yüzeysel su kaynağıdır. Ülkedeki bütün su kullanım faaliyetleri bu kaynağa bağlıdır. Bu durumun farkında olan Mısırlı yetkililer, Nil Nehrini etkileyecek olan nehrin yukarı kısmından yapılan kullanımları engellemeye çalışmıştır. Nehrin alt bölümünde yer alan bir başka ülke olan Sudan da bu konuda Mısır'a destek vermektedir ve her iki hükümet de bu hususta birlikte hareket etmektedirler. Mısır ve Sudan'dan önce bölgedeki eski koloni güçleri de bağımsızlıklarını kazanmışlardır ve İngiltere Mısır'ın su kullanımını garanti altına almak için pek çok düzenlemeler yapmıştır. Ancak, havzada yer alan ülkeler bağımsızlıklarını kazandıktan sonra bu düzenlemeleri tanımama yoluna gitmişlerdir. Bu nedenle söz konusu düzenlemeler bağlayıcı güçlerini yitirmiştir.

Mısır hükümetlerinin Nil Nehri konusunda en büyük endişesi her zaman nehrin sularının henüz Mısır'a ulaş-

madan ülke dışında gelişinin engellenmesi ya da geciktirilmesi olmuştur. Bu nedenle, Mısır hükümetleri Sudan ve Etiyopya'daki siyasal gelişmeler konusunda hassas davranmışlardır.

2011 yılında Mısır'da başlayan gelişmeler sonucunda, Mübarek rejimi düşmüş ve yeni bir meclis kurulmuştur, ülkeye yeni bir başkan da seçilecektir. Mübarek dönemine müteakiben Mısır'ın iç ve dış politikalarında değişim görülebilme olasılığı, her zaman gündemde olan Nil nehri havzasındaki su kaynaklarının geliştirilmesine yönelik faaliyetlerin yeniden tetiklenmesine neden olabilir.

Nasır döneminin sonunda başlayan ve Enver Sedat'ın iktidarı süresince devam eden Mısır'ın dünya sistemiyle bütünleşmesi süreci, 1980'lerde Mübarek döneminde başarıya ulaşmıştır. Mısır, Camp David Antlaşmasının imzalanmasının ardından İsrail'e karşı askeri bir tehdit unsuru olmaktan çıkmıştır ve Süveyş Kanalını gerek uluslararası ticarete gerekse Amerika'nın Basra Körfezindeki askeri operasyonlarına açarak batı bloğu içerisine dahil olmuştur.

Bununla birlikte, Mısır'da yeni başkandan ve hükümetten kaynaklanma ihtimali bulunan bir rejim değişikliği, Soğuk Savaş tabiriyle Mısır'ın batı bloğundan ayrılmasıyla sonuçlanabilir ve bu da Nil havzasındaki su politikasında muhtemel ciddi bir değişikliği doğurabilir. Mısır'daki olası bir rejim değişikliği, Nil Havzasında, nehrin yukarı bölümünde bulunan ülkelerin Nil Nehri sularının kullanımı için rahatlıkla destek bulabilmesi anlamına gelmektedir.

Bu iddia, geçtiğimiz yüzyıl boyunca Nil havzasında yaşanan deneyimlerle desteklenmektedir. Gerek Nil havzasında gündeme gelen önemli hidrolik projelerin zamanlaması gerekse bu projelere verilen tepkiler oldukça etkileyicidir.

Nil nehrinin sularını kontrol etme çabaları, havzadaki İngiliz hakimiyeti yıllarına dayanmaktadır. İngiliz mühendisler, 1904 yılında Mısır'ın dışındaki Nil'in taşkın sularını depolamak için "Yüzyılın rezerv projesi" adı altında bir plan öne sürmüşlerdir. Bu projenin uygulanmasıyla, taşkın fazla olduğunda suların depolanması ve kuraklık zamanlarında tarımsal verimin garanti altına alınması amacı güdülmüştür. Söz konusu projede ayrıca, Etiyopya'da Mavi Nil'in kaynağı olan Tana gölüne ve Tanzania, Kenya ve Uganda tarafından paylaşılan Beyaz Nil'in kaynağı olan Victoria gölüne baraj inşa edilmesi öngörülmüştür. Buna ek olarak, Sudan'daki Sudd bataklıklarında Beyaz Nil'de gerçekleşen buharlaşmadan dolayı su miktarının azaltılması için kanal yapılması da planlanmıştır. Bunun yanı sıra, Sudan'da da bir dizi baraj inşası öngörülmüştür. Fakat söz konusu plan, Mısırlı milliyetçiler tarafından, planın ana unsurlarının Mısır toprakları dışında inşa edildiği ve bu nedenle de Mısır'ın kontrolü dışında işleyeceği gerekçesiyle eleştirilmiştir. Mısırlı milliyetçiler, İngiltere'nin bu planı Mısır'ın bağımsızlığını kazanması halinde adı geçen ülkeyi kontrol etmek için kullanacağını düşünmüştür. Bu nedenle plan gerçekleştirilememiştir.

Mısır ve Etiyopya her zaman farklı güçlerin etkisi altında kaldığı ve

Etiyopya, Nil nehrinin kaynağının %85'ini elinde bulundurduğu için, su konusu, sıklıkla, Mısır ve Etiyopya arasındaki ilişkilerde siyasi bir araç olarak kullanılmıştır.

1950'lerde, Etiyopya Amerika'dan yardım alan Halie Selassie tarafından yönetilirken, Mısır'a, Arap yanlısı ve Amerikan karşıtı politikalar yürüten ve ayrıca Sovyet Birliğinden ekonomik ve askeri yardım alan Cemal Abdul Nasır hükmediyordu. Birleşik Devletler Islah Bürosu tarafından yürütülen çalışmalar, Cemal Abdul Nasır tarafından yürütülen Amerika ve İsrail karşıtı politikalara bir cevap olarak düşünülebilir. Birleşik Devletler Islah Bürosu, 1958 ve 1963 yılları arasında Etiyopya'daki Mavi Nil Nehrinde, "Mavi Nil Planı" adı altında bir proje üstlendi. Bu projede, 33 barajın inşasının ardından Etiyopya'nın yaklaşık 5-6 milyar metre küp su tüketileceği tahmin edildi. Ayrıca Mavi Nil üzerine yapılan bu çalışmada, 430 000 akrelik arazinin tarıma elverişli olduğu düşünüldü. Ancak ABD, 1970'de Cemal Abdul Nasır'dan sonra iktidara gelen ve Sovyet danışmanlarını Mısır'dan kovarak dış yardım için ABD'ye yaklaşan Enver Sedat'tan sonra Etiyopya'daki hidrolik gelişim faaliyetlerine olan ilgisini kaybettiği için bu plan, tam olarak gerçekleştirilemedi, plan dahilinde sadece bir baraj inşa edilebildi.

Enver Sedat'ın ABD'nin politikalarına yakınlık gösterdiği dönemde, Etiyopya ordusu 1974'te darbe sonucu iktidara geldi ve İmparator Halie Selassie ev hapsinde tutuldu. Bu süreçten sonra, Etiyopya gittikçe Sovyetlerin etkisi altında kalmaya başladı. Bu dönemde, Sovyet Birliği, Mısır'ı rahatsız etmek için Etiyopya'daki Mavi Nil'in kaynağı

olan Tana Gölü üzerinden bir elverişlilik projesi gündeme getirdi. 1977'de, Mar Del Plata'da gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Su Konferansında Etiyopya, Mısır'ın Ogaden Savaşında Somali'ye verdiği desteğe cevaben Mavi Nil'deki 4 kilometreküp suyu kullanarak suya dayalı tarıma geçeceğini duyurdu. Mısır Başkanı Enver Sedat, bu duyuruya sert bir şekilde yanıt verdi ve Mısır'ın, Etiyopya'da suların yönünü değiştirmek üzere planlanan inşaatlara son vereceğini ilan etti. Benzer şekilde, Mısır, 1991'de Nil sularının ortak kullanımına ilişkin Sudan ve Etiyopya arasında imzalanan anlaşmadan dolayı endişe duydu ve bu ülkeleri askeri güç kullanmakla tehdit etti.

Aynı zamanda, Etiyopya'nın, küçük barajlardan oluşan sulama sisteminin geliştirilmesi konusunda planları bulunuyor. Etiyopya, kıtlığın oldukça yaygın olduğu kurak Tigre bölgesinde 500 küçük barajın inşa edilmesi yönünde planlar yaptı. Ancak bu barajlarla alakalı bazı ciddi sorunlar bulunuyor. Öncelikle, bölgede erozyon görülüyor, bu yüzden de alüvyonlar nedeniyle, su depolama hacimleri yeterli olmayan bu tür barajlar uzun süre düzgün şekilde kullanılamaz. Buna ek olarak, yaklaşık 200 akrelik araziye sulayacak olan bu barajların inşası, toplamda bir milyon akrelik arazinin sulanacağı anlamına geliyor. Bu rakamlar aynı zamanda, akre başına 500 metreküp su kullanılması halinde yılda toplam 5 kilometreküp su harcanacağını gösteriyor.

Bununla birlikte, mikro baraj stratejisinin Etiyopya için en az iki önemli avantajı bulunmaktadır. Bunlardan

ilki, söz konusu barajların yerel insan gücüyle ve kaynaklarıyla inşa edilebileceği ve nehrin aşağı kesiminde bulunan ülkeler üzerinde meydana gelebilecek etkiler konusunda oldukça hassas olan uluslar arası mali kurumların yardımını gerektirmeyeceği gerçeğidir. İkinci avantaj ise askeri alanda görülmektedir. Etiyopya'nın Nil Nehrinin sularında azalma meydana getirebilecek faaliyetlerde bulunması halinde Mısır'ın bu inşaatları bombalayacağı şeklindeki tehdidi geçersiz hale gelecektir. Zira Mısır'ın Etiyopya'daki bu yoğun nüfuslu platolarda yapılan inşaatlara saldırmasının kendisine nelere mal olacağını tahmin etmek zor değildir. Bunun yanı sıra, Sudan'ın Mısır'a bu tür askeri faaliyetler için kendi topraklarını ne derece kullanırmaya istekli olduğu da kesin bir şekilde bilinemez.

Mısır, Etiyopya'nın İsrail ile olan ilişkilerinden de rahatsızdır. Her iki ülke arasındaki ilişkiler 1960 yılına dayanmaktadır. Bu dönemlerde Etiyopya hem Ogaden bölgesinde Somali'yle hem de Eritre'deki ayaklanmayla mücadele ediyordu. Bu nedenle Halie Selassie gerek askeri ekipmanlar gerekse iç kalkınma faaliyetleri için dış destek arıyordu. İsrail, Etiyopya'ya her iki türden de destek sağlayabildi. İsrail, Etiyopya'ya yardım ederek sadece Bab-ül Mendeb'den geçen Arap ve Sovyet gemilerini kontrol etmekle kalmadı ayrıca güneyden de Mısır'ın etrafını sardı. İsrail-Etiyopya işbirliği, Halie Selassie'nin askeri bir darbeye devrildiği 1974 yılına kadar devam etti. Fakat bu işbirlikçi ilişki, Eritre'deki ayrılıkçı hareketler nedeniyle

1978'de yeniden kuruldu. Bu tarihi geçmişte de görüldüğü üzere, İsrail karşıtı bir hükümetin Mısır'da iktidara oturması halinde, İsrail, kesin bir surette Etiyopya'daki su kaynaklarını geliştirme faaliyetlerine destek verecektir. İsrail hem teknolojik hem de mali olarak bunu yapabilme gücüne sahiptir.

8 Kasım 1959'da Nil Sularının Tam Kullanımı Anlaşması Mısır ve Sudan arasında imzalandı ve nehrin suları bu iki ülkeye paylaştırıldı. Bu anlaşmayla birlikte, iki ülke tarafından, ayrıca, nehrin üst kesimindeki ülkelere kaynaklanacak sorunlara karşı birlikte hareket etme kararı alındı.

Herhangi bir teknik ve mali kaynakları olmadığı için nehrin üst kesimindeki ülkeler, 1990'lara kadar hiçbir şekilde su tüketim faaliyeti gerçekleştiremediler. Bununla birlikte, artan nüfusu beslemek ve elektrik üretmek için, adı geçen ülkeler 1990 sonrasında projeler oluşturmaya başladılar.

Nehrin üst kesimindeki ve alt kesimindeki ülkeler arasında yıllardır havza ile alakalı süregelen sorunları çözüme kavuşturmak için 1999'da Nil Havzası Girişimi (NBI) kurulmuştur. Ancak bu örgüt, konu ile alakalı bir çözüm getirme amacını gerçekleştirememiştir. 2010'da Entebbe Anlaşması olarak da bilinen Çerçeve Anlaşması nehrin yukarı kesiminde bulunan Etiyopya, Tanzanya, Ruanda, Uganda ve Kenya arasında imzalanmıştır. İlk başta, Kongo Demokratik Cumhuriyetinin de anlaşmaya katılmak üzere olduğu vurgulanmıştır. Ancak Kongo Demokratik Cumhuriyeti 2011 yılında anlaşmayı imzalamayacağını duyurmuştur. 2011 yılının Temmuz ayında Sudan'dan ayrılarak bağımsızlığını elde eden ve hidroelektrik üretimi için uygun bir toprak yapısına sahip Güney Sudan'ın da anlaşmaya katılması beklenebilir. Mısır ve Sudan'ın karşı olduğu bu anlaşmayla birlikte, her ülkenin nehrin sularını kullanma

hakkının olduğu vurgulanmıştır. Mısır ve Sudan, kendi güvenliklerinin, özellikle de su güvenliklerinin tehlikeye girdiğini düşünerek bu anlaşmaya karşı çıkmaktadırlar. Bir sonraki dönemde, Entebbe Anlaşması kesinlikle havzadaki başlıca tartışma konusu olacaktır.

Etiyopya'nın kullandığı diğer bir siyasi araç ise, 2010 yılında Etiyopya, Tanzanya, Ruanda, Uganda ve Kenya tarafından imzalanan Entebbe Anlaşmasıdır. Mısır ve Sudan'ın şiddetle karşı çıktığı anlaşma Etiyopya tarafından henüz onaylanmamıştır ve müzakerelerde bir baskı gücü olarak kullanılması beklenmektedir.

Nehrin yukarı kesimindeki ülkeler Beyaz Nil üzerinde su kaynakları geliştirme projelerini uygularken, söz konusu ülkelerin hızla artan nüfusunu göz önünde bulunduran Mısır ve Sudan daha fazla su kaybetmeye tahammül edemeyeceklerini belirtmektedirler. Diğer taraftan nehrin üst kesimindeki ülkeler Mısır ve Sudan'ı, sömürgeci bir anlayışla hareket ettikleri ve kalkınma çabalarına engel oldukları gerekçesiyle suçlamaktadırlar. Mısır, Beyaz Nil üzerindeki faaliyetlerden büyük rahatsızlık duyarken, durum, Aswan'da suyun %85'ini karşılayan Mavi Nehir konusunda çok daha hassas hale gelmiştir. Tarihi sürece bakıldığında, Mısır ve Etiyopya farklı güçlerin etkisinde kaldığı için, bu su kaynağı her zaman siyasi bir araç olarak kullanılmıştır. Ancak, Etiyopya'nın artan nüfusu beslemek için yaptığı sulamayı ve ithal etmek üzere hidroelektrik üretme çabalarını Mısır'ın engellemesi şimdilik imkânsız görünüyor.

Etiyopya, hidroelektrik üretmek için 2011 Nisanında Mavi Nil üzerinde eskiden Milenyum olarak adlandırılan şimdi ise Rönesans adıyla bilinen bir barajın inşasına başlamıştır. İtalyan bir şirket tarafından inşa edilecek olan barajın toplam kapasitesi 63 milyar metreküp olarak hesaplanmıştır. Şirket ayrıca, bir başka tartışma konusu olan Gibe III barajını ve hidroelektrik enerji santralini inşa etmektedir. Etiyopya'nın Rönesans barajı ile alakalı olarak karşılaştığı başlıca sorun, Mısır'ın, barajı inşa etmek için ihtiyaç duyulan uluslar arası fonların önüne uzun bir süre için ket çekmiş olmasıdır. Bu amaçla, Etiyopya ülkeye bono dağıtımını yapmış ve barajı kendi başına finanse etme yoluna gitmiştir.

Ancak, Arap dünyasında, Arap Baharı olarak da adlandırılan son gelişmelerden sonra, Mübarek yönetiminin yerine geçen yeni geçici hükümet, bu konuda esneklik belirttileri göstermektedir. Mısır ve Etiyopya Rönesans barajının etkileri üzerine teknik bir komite kurma konusunda mutabakata varmıştır. Bu arada, Mısır'ın eski başbakanı Essam Şerif Etiyopya Başbakanı Zenavi ile düzenlemiş olduğu ortak basın toplantısında "bu baraj her iki taraf için de faydalı olabilir," diye konuşmuştur. Bu duyuru, Mısırlı bir yetkilinin böyle bir söz sarf ettiği Nil politikasında bir değişiklik olarak algılanabilir.

Daha önce gündeme gelmemiş olan bir diğer mesele ise, Nil su politikalarında gün geçtikçe daha fazla yer tutmaktadır. Etiyopya Başbakanı, Etiyopya'da oldukça fazla araziye ki-

ralamış olan uluslar arası şirketlerin sulama sularının Rönesans barajından sağlanmayacağı konusunda Sudan ve Mısır'a güvence vermiştir. Gayet iyi bilindiği üzere, sulama faaliyetleri su tüketimine ve su seviyelerinin düşmesine neden olmaktadır. Etiyopya, böyle bir faaliyete girmeyeceklerini ve sadece elektrik üreteceklerini ifade ederek nehrin aşağı kesiminde bulunan ülkelerin endişelerini hafifletmeye çalışmaktadır. Ancak su, tarım için, özellikle de sulamalı tarım için olmazsa olmaz bir unsurdur. Suyun eninde sonunda milenyum barajı ya da başka kaynaklar yoluyla bu bölgelere taşınacağı beklenmektedir.

Etiyopya'nın barajının, Nil'in sularının düzenlenmesinde, alüvyon miktarının azaltılmasında ve üreteceği elektrikle bütün bölgeye yardımcı olma konusunda faydalı olacağı da hesaba katılmalıdır.

Özetle, Mısır'daki yeni yönetimin ABD'ye ve İsrail'e karşı yürüttüğü politikalar, Nil nehrinin suları üzerindeki kontrollerini sürdürmelerinin yanı sıra Mısır'ın Amerika'dan yardım almaya devam etmesi hususunda da işleri zora sokabilir. Mısır'ın, Sudan'ın bölünmesine ilişkin karara ek olarak Nil sularının paylaşımı ile de alakalı, Nil Nehrinin üst kesiminde bulunan ülkeler, isim vermek gerekirse "Ruanda, Etiyopya, Uganda ve Tanzanya"

arasında imzalanan özel anlaşmadan kaynaklanan ciddi bir baskı uygulamaya çoktan başladığı gün gibi ortadadır. Nil Nehrinin üst kesimindeki ülkelerin, özellikle de Nil'in sularının %85'inden oluşan Mavi Nil'in kaynağı olan Etiyopya'nın, artan nüfuslarını beslemek ve tarım ürünlerini ihraç etmek için su kaynaklarının kullanımını artıran daha inandırıcı siyasi etkilerinin olacağı gittikçe daha belirgin hale gelmektedir. Kısacası, Nil Nehrinin üst kesiminde bulunan bu ülkeler, yeni Mısır hükümetinin Amerika ve İsrail karşıtı politikalar yürütmesi durumunda, Nil nehrinden daha çok faydalanma çabalarına yönelik müttefik ya da mali kaynak bulma konusunda zorluk çekmeyeceklerdir.

Son olarak, Nil suları ile alakalı önemli konular aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Yukarı kesimdeki nehir kenarı ülkeler arasındaki 2010 anlaşması,
- Sudan, Etiyopya ve diğer nehrin üst kesimindeki ülkelerde toprakların alınması,
- Güney Sudan'ın bağımsızlığını ilan etmesi ve İsrail'in Güney Sudan'a müdahalesi,
- Ve sonunda Mısır'ın dış politikasını kimin etkileyeceği, başkanın ya da hükümetin mi yoksa Ulusal Güvenlik Konseyinin mi?

Bu konuların hepsi, Nil suları bağlamında Mısırlı siyasetçiler tarafından dikkatlice değerlendirilmelidir.

II. KISIM

“Mısır’daki Değişimin ve 2011 Devriminin Ekonomik Etkisi: Analizler ve Tavsiyeler”

Moderator:

Sayın Yaşar Yakış, Eski Dışişleri Bakanı, STRATIM’in Başkanı

Konuşmacılar:

Sayın Dina Khayat, Ekonomi Uzmanı, Madar Capital’in Kurucusu ve Başkanı
Doç. Dr. Harun Öztürkler, ORSAM Danışmanı, Orta Doğu Ekonomileri - Afyon Kocatepe Üniversitesi, Ekonomi Bölümü
Hakan Karabalık, Bölüm Başkanı, Ekonomi Bakanlığı

Dina Khayat:.

Biz değiştirmekte olan bir ülkeyiz ve daha önce söylenmiş olanları tekrar etmek istemiyorum fakat değiştirmekte olduğumuz gerçeği, bugünün siyasi durumunu etkilemektedir. Bugün bulunduğumuz noktaya dair bir ipucu etmemizi sağlayacak bir bilanço çıkarmak için bir şirketin değerlendirilmesi bağlamında şu anda karşı karşıya olduğumuz sorunla alakalı olarak ekonomiye bir göz atalım. Bütün devrimlerin bir bedeli vardır ancak 16 ay boyunca üretim durduğu için bu devrimin bedeli diğerlerinden çok daha ağır olmuştur. Biraz geriye gideceğim ve neler yaşandığına değineceğim fakat yine, bu durum siyasi cepheyi değil ekonomik cepheyi etkilemiştir ve bence siyasi cephe konusunda yeterince konuştum. Devrim başlar başlamaz, yiyecek ekmek sosyal özgürlük ve sosyal adalet arayışına girildi. Daha sonrasında ise insanlar olaylardan faydalanmaya başladılar ve işçi grevleri yapıldı, insanlar daha yüksek yaşam standartları talebinde

bulundu ve ortamı sakinleştirmek için hükümet harcama yapmaya başladı ancak söz konusu hükümet hala geçmiş günlerden kalan gelire geçimini devam ettirmek zorunda. Devrimden önce ekonomi kötü bir durumda değildi, büyük sorunlar yaşandı fakat savunmasam da yabancı rezervlerimiz vardı, bunu savunmuyorum, sadece ekonomik gerçeklikleri belirtiyorum. Artan bir mali açık vardı. Ekonomide bir büyüme gerçekleşti ancak dağıtım adaletsizce ve kötü bir şekilde yapıldı, bu nedenle sorun meydana geldi. Bazı kaynaklar doğrudan dış yatırımlarımız oldu; 36 milyarlık yabancı döviz rezervlerimiz oldu. İşte bu şekilde başladık. 16 ay sonra hiç yabancı rezervimiz kalmadı, elimizde sadece altın kalmıştı ve 2 aylık ithalatı karşılamaya bile yetmiyordu. Artan mali açığımız vardı ve bu büyük bir sorundu, neden mi? 2008’de, Gayrisafi Yurtiçi Hasıla’nın bile %8 olarak tahmin edildiği ve dönem içerisinde yükselen bütçe açığı bankalar tarafından hazine bonolarının satılması yoluyla finanse ediliyordu. Bankalar

daha sonradan bu hazine bonolarını dolar üzerinden çok düşük oranlar arasında görülen faiz farklılaşmasıyla kar etme arayışında olan yabancı yatırımcılara satmaya çalıştı ve o dönemde bonolara neredeyse %8 ödendi. Krizden sonra yabancıların alım eşiği çok yükseldi ve bankalar açığı finanse etme konusunda bir başlarına kaldılar. Bu nedenle, açık Gayrisafi Yurtiçi Hasıla'nın en az %3'ünün üzerindeydi, bu da, az üretim, düşük işbirliği gelirleri, bunlara bağlı olarak da düşük vergi gelirleri, artan sosyal maliyet ve harcamalar yüzünden gelirlerin beklenenden daha düşük olmasıyla sonuçlandı. Bugün, banka mevduat faizi oranının %49'un üzerinde olması gereken bir durumdayız, paranın geri kalanı, depozitonun geri kalanı, bankaların durumla mücadele etmelerini sağlayacak boyutta, merkez bankalarını nakit pompalama yoluyla rezervleri bir ayda %14'ten %12'ye, diğer bir pompalama sonucu da %12'den %10'a indirmek zorunda bırakacak şekilde

açığı kapatmak için kullanılabilir. Bu da bankaların aylardır süregelen durumlarının gelecekteki her türlü yatırımı finanse edeceği anlamına gelmektedir. Hükümete ulaşan gelirlerin mevcut harcamaların ödenmesinde kullanılması hükümeti, herhangi bir yatırımı finanse etme ya da yeni bir yatırıma girme konusunda zor duruma sokmaktadır. Bu Ekonomi101 dersi değil; şu anda içinde bulunduğumuz durumun bir tablosu. Diğer herhangi bir şirket gibi Mısır'la yaşanan sorunda, geriye döndürülemeyen bir cumhuriyetinden ziyade yönetimle alakalı daha çok iş yapmalıyız. Ben bu noktada inanıyorum ki; kaynaklar ve coğrafi konum açısından bu ülkenin temeline bahşedilen güvenlik ve nezaketi elde ettiğimiz zaman geriye kolaylıkla dönebileceğiz ve bu da işleyen bir ekonomi sonucunu doğuracak. Potansiyel işte burada ve bence odaklanmamız gereken şey de bu. Bu potansiyel hangi alanda peki? Sanayiye odaklanmamız gerektiğini düşün-

müyorum, çünkü bizim de yeterince üretici olabilmemiz için Mısır'ın yarın bir sanayi devletine dönüşebilmesi en az bir on yıl sürecek, tamam ucuz iş gücümüz var fakat üretim seviyeleriyle bir karşılaştırma yapıldığında o kadar da ucuz olmadığı görülüyor. Üretim seviyelerini, bu başarıya bir günde ulaşmamış olan Türkiye gibi sanayileşmiş diğer ülkelerin seviyesine ulaştırmalıyız. Asya ülkelerinde bu biraz daha zaman alacak gibi, potansiyeli olması açısından da iki nokta göze çarpıyor. Birincisi, tıpkı sırtüstü devrilmiş bir adam gibi, Mısır'ı da kaçmadan önce ayakları üzerine kaldırmak gerekmekte ve bunu yapmanın en hızlı ve en kolay yolu ise turizmden geçiyor. Geri gelmelisiniz; geçmişteki bir buçuk milyon işsiz, son 13 ayda turizm merkezlerinde işten çıkarılan yeni işsizler, yeniden iş gücüne dönmeli ve iş bulmalısınız. Bu, aynı zamanda vergi gelirleri olarak geri dönecek, ülkeye yeniden giren yabancı döviz rezervleri olarak geri dönecek. Bu en hızlı sonuç alınabilecek yol. Üretim seviyelerini devrim öncesi dönemdeki üretim seviyelerine taşımalısınız. Ülkenin ilk olarak güvenliğe, makul ekonomik politikaya odaklanması gerekliliği inandırıcı bir olgu, bu, gerçekleştirilebilecek veyahut gerçekleştirilemeyecek mega projeler için milyarların, trilyonların vaadini vermiyor. Şayet doğrudan yabancı yatırımla milyonlarca doları çekemezsek, 9 milyar doları nasıl bulabileceğimizi gerçekten bilmiyorum. Bu şeyler zamanla zirveye yerleşir. Turizm, güvenlik, istikrar; Mısır'ın doğal rekabetçi avantajları üzerine çalışmalar yapmak, bunlar orta vadeli çözüm için önem teşkil ediyor. Alexandria limanı

gelir olarak yıllık bir milyar poundu elde etmek için çabalarken Jamal Ali limanının tesisler inşa etmesi ve yıllık 5 milyar dolar gelir kazanması gerekliliği kafamı kurcalıyor. Mısır, doğuda, batıda, kuzeyde, güneyde eşsiz bir coğrafi konuma sahip ve eğer yarın başkan olsaydım, hükümette olabilseydim, yapacağım ilk şey liman tesisleri konusunda çalışma başlatmak olurdu. Sanayi projelerine ve mega projelere geçmeden önce, alt yapıyı ve liman tesislerini gündeme getirdim. Böylelikle, bu diğer yolla, değişimimizi tamamlayana kadar, sanayi bağlamında gerçekten üretici olabiliriz. Diğer ikisi ise daha sonra geliyor. Bence Türkiye bu noktada büyük bir rol üstlenebilir, eğer Türkiye'de böyle düşünüyorsa enerji fiyatları yükselecek, ben buna bel bağlamazdım, sanayi sektörünün enerji yardımlarına bel bağlamazdım. Gelecekte bir fabrikayı işletmek bugünkünden çok daha zor olacak. Eğer yine, ben başkan olsaydım, siyasi sanayiler için ödemeleri gereken bir miktar belirlerdim. Böylelikle Türkiye, bütün ülkelerin ilgilendiği ve yönetim ile para kaynağında ki artış bağlamında sinerji oluşturan hizmet sektörümüze bize yardımcı olmak amacıyla gelmezdi, kimse de sizden pek çok insanın ilgilendiği bu konumu finanse etmenizi istemiyor. ABD'nin Birinci Dünya Savaşından sonra, örneğin limanı standart bir sanayi olarak düşündüğünüz gelir sözleşmelerini; kendi para kaynaklarının gelir sözleşmeleri diye adlandırılan sözleşmeler yayınladığı bir kuruluş standardı olarak finanse ettiği bir yol bulunmaktadır. Ve ne hükümet ne de mali bütçe değil, sadece limanın kendisi dolarların ödenmesinde bu

limanın gelirlerinin kullanılmasından sorumludur. Yüksek bir projeye başka bir projeyi finanse etmenin pek çok yolu vardır. Bence Türkiye, konuyla alakalı fikirler ve yönetim uzmanlığı sağlayarak bize oldukça yardımcı olabilir. Burada konuşmamı sonlandıracağım, belki daha sonra siz devam edebilirsiniz, diğer insanların vaktini almak istemem.

H.E. Yaşar Yakış:

Keskin tespitleriniz için teşekkürler. Mısır'daki çeşitli siyasi süreçler konusunda oldukça kapsamlı bilgilere sahip olduğunuzu biliyorum fakat Mısır'ın geleceği konusunda sizden biraz daha iyimser olduğuma eminim, Mısır'ın yüksek potansiyelleri ve Mısırlıların genel anlamda gerek birey olarak gerekse bir toplum olarak sahip olduğu bilgelikle pek çok sorun çözüme kavuşacaktır, belki bir gecede bu çözüme ulaşamayacaktır, demokrasinin getirdiği çok fazla olumsuzluk var ancak bu önyargılı insanlar iktida-

ra geldiklerinde, sadece dua etmenin işsizliğe bir çözüm getirmeyeceğini, iş olanağı yaratmak ve halkın isteklerini karşılamak için bir şeyler yapmanız gerektiğini keşfettiler, fakat bunu iş eğitimlerinde öğrendiler. Kuran'ın yöneticiyi daha akıllı yapacağını söyledikleri için, hadi Kuran'ı başlarının üzerine koyalım böylece daha zeki olsunlar. Ayrıca, demokrasi yolunda yapılan hazırlıklardan bahsediyorsunuz, dünyanın en iyi anayasasını ve yönetmeliğini Arapçaya çevirseniz ve bunları yasa olarak meclisten geçirseniz bile, bu ülkeye demokratiklik vasfını kazandırmak için yeterli olmayacaktır. Demokrasi bir kültürdür ve bütün nüfusa, yasa tatbik yetkililerine, hakimlere ve seçmenlere ihtiyaç duyar, bu değerleri özümser, işte bu noktada biz demokrasinin Mısır'a doğru yola koyulduğunu söyleyebiliriz. Bu nedenle benim Mısır'ın geleceğine olan inancım kuvvetli. Bu yarın olmayabilir ama er ya da geç olacaktır. Şimdi sözü, konu hakkındaki görüşlerini bizlerle paylaşmak üzere Afyon Koca-

tepe Üniversitesi, Orta Doğu Ekonomileri Bölümünden Profesör Harun Öztürklere bırakıyorum.

Doç. Dr. Harun Öztürkler:

Teşekkürler. Adım Harun Öztürkler. Uluslararası bir meselede iki tane ekonomistin fazla olduğunu düşünebilirsiniz, fakat rakamlara dayanarak tamamen farklı hikayeler anlatabilirler. Bu nedenle çok fazla karışıklığın olacağını düşünmüyorum. Aslında makroekonomi konusunda oldukça uzun bir çalışma yapmıştım fakat Sayın Khayat'ın sunumundan sonra o kısmı çabuk geçeceğim. Devrim etkilerinden, sorunlardan, önerilerden, risklerden, engellerden bahsedeceğim, tek bir cümleyle özetlemek gerekirse, Mısır'ın neye ihtiyaç duyduğu sorusuna cevap vereceğim. Mısır konusunda Sayın Oturum Başkanıyla tamamen aynı görüşteyim. Mısır sadece 231,9 milyar dolarlık bir gayrisafi yurtiçi hasıla elde ederken Türkiye, benzer bir nüfus ve bazı diğer yapılarla 800 milyar dolarlık bir hasıla elde ediyor, bu da demektir ki burada büyük bir potansiyel var. Sayın Khayat'ın sanayiye, sanayinin önemini küçümsemesi beni tamamıyla hayal kırıklığına uğrattı, ne demek istediğini anlayamadım. Yunan örneğine dayalı deneyimlerimizden yola çıkılacak olunursa, sanayi temeli olmaksızın hiçbir ekonomi, kendi halkı için yeterli işi, gıdayı ya da ekonomik gereklilikleri temin edemez. Diğer bir husus olarak da, Mısır'da yaşananları devrim olarak adlandırmamız gerektiğini düşünüyorum. Devrim kelimesi, değişikliklerin bir bütünlük içerisinde, üretim yapısı, üretim faktörleri ve özellikle sosyal gruplar arasında dağı-

tımı dahilinde gerçekleşiyorsa kullanılabilir. Bu nedenle devrim kelimesi bu koşullara biraz büyük gelmektedir. 1937-1938'deki küresel mali krizin ardından iyileşme gösteren ekonomik büyüme mali yıl boyunca %5,1'e ulaşmıştır, bildiğiniz üzere Mısır'ın mali yılı Hazirandan Temmuz a kadardır. 2009-2010'da %5,1'den %1,8'lik bir oran beklenmiştir, bu da ekonomik büyümede ilki oluşturmuştur. İkinci konu ise, turizm ve doğrudan dış yatırım meselesiydi, Türkiye yabancı rezerv kaynağıdır. Ve kendisinin de belirttiği üzere bankaların elindeki yabancı rezervler tükenmektedir. Şu anda, mevcut rezervlerle ithalatının sadece üç aylık kısmını finanse edebilir. Ayrıntılara girmeyeceğim. Ülke ani sermaye akışlarından muzdariptir. Böylesine yüksek bir işsiz nüfusuyla Mısır'daki Gayrisafi Yurtiçi Hasılaya yapılan yatırım %15 civarındadır, %15'lik bir yatırım ise çok azdır. İşsizlik oranı %12,4'e yükselmiştir. Gelir toplamaların düşürülmesi büyük bir kamu açığıyla sonuçlanmıştır, kamu gerçeği GYH'nin %85'ine yükselmiştir, bu da sabit bir ekonomi için gerekli olan eşğin çok üzerindedir. Bankacılık sektörü istikrarlı kalmıştır. Eşitsizlik ve fakirlik iki önemli sorundur. Şimdi sorunlara ve önerilere geçiyorum. Mısır'daki ilk ve en önemli sorun eşitsizlik ve fakirliktir. Bu durum farklı sosyal grupları farklı biçimde etkilemektedir. En kötü etkilenen grup ise kadınlardır. Gelir politikası, yardımlar, vergi politikaları ve projeler, eşitsizliği ve fakirliği azaltmayı hedeflemelidir. İkinci soru ise, düşük kalitede eğitimidir, zira düşük kalitedeki eğitim doğru işler için doğru çalışanların yetiştirilmesine engel olur. Bu nedenle hükümet bütçesi artırılmalıdır. İstih-

damı ve eğitimi arttırmak için acil önlemler alınmalıdır. 2011'in ikinci çeyreğinin sonlarına doğru görülen bir diğer sorun ise özellikle gençler arasındaki işsizliğin %3'ten %11,8'e yükselmiş olmasıdır, bu nedenle Mısır'ın özellikle genç ve eğitilmiş olan bireyler için iş olanağı yaratmayı hedefleyen acil politikalara ihtiyacı vardır. Enerji yardımları kesinlikle yetersizdir. İyi çalışmayan çok fazla devlet teşebbüsü bulunmaktadır. Bu sebeple enerji sektöründeki etkinliği artırmak için yeni projelere ihtiyaç duyulmaktadır. Devlet teşebbüsleri küçültülmelidir ve Türkiye bu konuda iyi bir örnek olabilir, bence Mısır'a teknik yardım sağlayabilir. Değişim aynı zamanda, işverenlere ve fakir devlet teşebbüslerine düşük fiyat verip bazı durumlarda da ücret almayarak eşitsizliği kaldırmada bir araç olarak kullanılmalıdır. Mısır, siyasi ayaklanmanın kısa vadeli taleplerini karşılamaya çalıştığı için, bütün Mısırlılar için kapsamlı

bir ekonomik büyümenin sağlanması amacıyla orta ve uzun vadeli bir stratejiye ihtiyaç duyulacaktır. Bu nedenle hükümet kurumları içerisindeki işbirliğine dayalı çabalar artırılmalı ve hükümet, sivil toplum, özel sektör ve hükümet kurumları arasındaki ortaklık güçlendirilmelidir. Peki riskler nelerdir? Bunlardan ilki verilecek olursa, küresel çevrenin Mısır'ın beklentileri üzerinde olumsuz bir etkisi varken, iç doğamıza yönelik esas risk siyasi belirsizliği uzatmakta ya da güvenlik durumunu kötüleştirmektedir, bu da dolarlaşmayı tetikleyecektir, mevduat; pound ve uluslar arası rezervlerdeki baskıyı daha da artırarak dışarıya akacaktır, gelirler kısıtlanmış bir şekilde dururken mali açık artabilir, bankalar süregelen büyük bütçe açığını kapatmak için zorluk yaşarken sosyal harcama yapma ihtiyacı artar. Mısır için atılması gereken en önemli adım, kademeli bir düzelme için ortam hazırlarken makroekonomik

istikrarı sürdürmektir. Öncelik, mali açığı kapatmak ve inandırıcı sürdürülebilir orta vadeli mali bir yörünge temin etmek için alınacak önlemlere verilmelidir. Buna ek olarak yabancı sermaye sağlanması mali boşlukları kapatmada son derece önemlidir. Bu konuda Sayın Khayat'ın sözlerine katılıyorum, mali bir yardıma gerek yoktur. Kısa vadeli tekelden kaçınarak, poundun Pazar güçleriyle daha çok ilerlemesine izin vermek uluslar arası rezervlerin tükenmesinin önüne bir set çekecek ve dış sürdürülebilirliğin daha ileriye götürülmesini sağlayacaktır. Hızlı ve daha sosyal kapsamlı büyümenin sürdürülmesi büyük ekonomik potansiyelleri olan politikalar gerektirmektedir. Özellikle küçük işletmeler için iş ortamı sağlayarak ve daha rekabetçi ve açık bir iş sektörü yaratarak bu hedefe ulaşılabilir. Yine, Türkiye ve Mısır yeni yatırımlar için sermaye yaratan özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki esas avantajların ve küçük işletmelerin nasıl geliştirilmesi gerektiği konusunda işbirliğine gidebilir. Bunun için, bu hükümete, konjoktüre karşı politikaya hareket alanı sağlayacak mali bir takviyenin yapılması esas teşkil edecektir. Bu durum, genel yardımların yeterince etkili olmayan ve dengesiz sistemini yeniden şekillendirerek kamu harcamaları da dahil olmak üzere vergi gelirlerinin artırılmasını gerektirecektir. Atlamış olduğum teknik ayrıntılar bulunmaktadır. Son cümle olarak da Mısır'ın şu anda neye ihtiyaç duyduğuna gelecek olursak, cevap eşitlikçi ve etkili bir ekonomik sistemdir. Umarım, Mısır gelecekte böyle bir ekonomi inşa edebilir. Teşekkürler.

Sayın Yaşar Yakış:

Çok teşekkürler. Eminim yakında bu ekonomiyi kuracaklar. Profesör Öztürkler'e açıklamalarını kısa ve öz bir şekilde yaptığı için de teşekkür ederim, aynı teşekkürü Sayın Khayat'a da ediyorum. Ve soru cevap kısmı için daha fazla zamanımız kalması açısından şimdi konuşmasını yapacak olan Sayın Karabalık'tan da konuşmasını kısa bir şekilde yapmasını rica ediyorum. Sayın Hakan Karabalık, Ekonomi Bakanlığında bölüm başkanı. Kendisi bizlere gerçek hayattan örnekler verecek ve Türkiye ile Mısır arasındaki ilişkilerin ekonomik açıdan nasıl olacağına değinecek.

Hakan Karabalık:

Çok teşekkürler. Bakanlığımıdaki Afrika bölümünün başkanım. Yaklaşık 10 yıldır Kuzey Afrika üzerinde çalışıyorum, fakat Mısır benim için çok yeni bir alan. Yaklaşık bir yıldır bu alanla uğraşıyorum, fakat oldukça eğitici bir sene oldu. Beni bu önemli toplantıya davet ettiğiniz için de teşekkür ederim. Konuşmama büyük Arap şairi Mahmut Derviş'in dizeleriyle başlamak istiyorum, Derviş şöyle der: "bir değildir Mısır'da saatler hiçbir zaman; Nil'in bir kuşuyla canlanır bir hatıra her an." Ben bu sözlerin, Mısır'da şu anda yaşananları anlamak için çok etkili olduğunu düşünüyorum. Sosyal ve ekonomik yönden Mısır'ın bir değişim içerisinde olduğu ve bölgede çok büyük bir devrimin yaşandığı son derece aşikar. Bu nedenle, rakamlardan, toplumlardan, etkilerden, Müslüman Kardeşlerden, siyasi liderlikten bahsediyoruz, fakat bence sadece Mısır değil aynı zamanda Tunus ve Libya gibi

bu tür değişim süreçleri geçiren bütün ülkeler için bunlar son derece normal. Bence bu tür dönemlerde herkes sakin olmalı ve demokrasiye, demokratik değerlere inanmalı. Bu nedenle, Bayan Dina'nın şu anki dönemde Mısır'ın ekonomisine ilişkin yapmış olduğu konuşmayla alakalı birkaç şey söylemeliyim sanırım. Evet ona tamamen katılıyorum. Şu anda Mısırlıları ve Mısır ekonomisini oldukça kötü bir biçimde etkileyen büyük bir mali açık ve ödeme dengesi açığı bulunuyor, ancak bu açıklar ve Mısır ekonomisine yardım etme hususunda ortaklık bağlamında batılı ortaklarımızla da çalışıyoruz, bu nedenle büyükelçiler bakanlığımıza geliyor, daha sonra dışişlerine ve hazine bölümüne geçiyorlar ve şimdi de burada bu konuyu konuşuyoruz. Konuşmalar sürekli olarak, "Mısır, kendi ekonomisi için çok gerekli olan IMF'nin yaklaşık 400 milyar dolarlık desteğini almak için IMF koşul ya da kurallarını kabul eder mi?" sorusu üzerine dönüyor. Eko-

nomi bakanımız, bizim IMF ile olan tecrübelerimize dayanarak bu tür bir sorunun çok da hoş olmadığını düşünüyor. Onlara da söylediğimiz üzere şimdilik IMF kuralları yerine bağış faaliyetlerini destekliyoruz. Dışişleri bakanlığı ya da hazine bölümü onlarla ne konuştu bilmiyorum ama bu ekonomi bakanlığı olarak bizim görüşümüz, çünkü ülke şu anda kesinlikle nakit sıkıntısı içerisinde ve masaya bazı koşullar koyan o bağışları vermek için söz konusu yardımları sağlamak bizim için çok hoş değil, bunu söylemeliyim. Bu nedenle şu anda Suudi Arabistan'ın, Mısır'daki ödeme açığını dengelemek için 1 milyar dolar bağışlaması gibi bağış faaliyetlerini destekliyoruz. Her neyse, önümüzde şu anda oldukça karamsar bir tablo duruyor. 2012'de Mısır'da her türlü sorun yaşandıysa da, 2013'te %3'lük bir büyüme oranı elde edeceğiz ve 2016 için bu oranın %5 olması bekleniyor ki bu da son derece olumlu bir gelişme. Fakat Bayan Dina'nın söylediği doğ-

ru; bu büyümenin dağıtımını eşit değil. Bence Mısır'ın geleceği için ortaya çıkacak sorun liderlik olacaktır, bir takım, birey ve yürütme haritası olarak ele alıyorum. Demek istediğim bazı projeler, planlar masaya yatırdıktan sonra Mısır'ın bir yürütme planına ihtiyacı olacaktır, çünkü Bayan Dina'nın da dediği gibi, enerji, turizm, hizmet, tarım gibi bazı kar getiren sektörlerimiz var fakat Mısır aynı zamanda Türkiye'nin daha fazla yatırım yaptığı bir sanayi ülkesidir. Bu nedenle seçimlerden sonrasını, yeni Mısır hükümetini bekliyoruz. Böyle bir kalkınma planı ve icraat süreci bekliyoruz. İşte bu sebepten dolayı Mısır ile olan ticari ve ekonomik ilişkilerimiz hakkında da bazı yorumlar yapmak istiyorum. Ticari ilişkilerimiz gelişmekte, geçen yıl Mısır ekonomisinde ciddi bir kriz yaşanmasına rağmen neredeyse 4 milyar dolarlık bir rekor ticari hacmimiz vardı. Mısır'da faaliyet göstermekte olan neredeyse 200 şirketimiz bulunmakta ve bunların neredeyse bir çeyreklik kısmı sanayi bitkileri alanında faaliyet göstermekte ve 50.000 Mısırlıya istihdam sağlamaktadır. Geçmişte bu bölgede bazı müteahhitlik işlerimiz olmuştü ve yine Mısırda inşaat sektöründe bazı projeler yürütmeyi umuyoruz. Bu güne kadar Mısırda yapılan müteahhitlik işlerinin toplam ederi neredeyse 600 milyar dolardır. Şirketlerimizden biri olan Limak, Kahire Havaalanı'na yapılacak olan ek bina için açılan ihaleyi sonunda aldı fakat Afrika Kalkınma Bankası'nın bir üyesi olmadığımızdan dolayı, proje masaya yatırılmadı. Bu yüzden Afrika Kalkınma Bankası üyeliği, Mısırda yeni projeler ve bu gibi konular üzerinde çalışmalarımızı sürdürüyoruz. Ayrıca, Mersin Rihtımı, Said Limanı

ve Mısır'daki İskenderiye arasındaki RoRo hattını da işletmeye başladık. Kuzey Afrika'da Mısır ile serbest ticaretimiz bulunmakta. Fas ve Tunus'la da serbest ticaret anlaşmalarımız var, fakat bunların arasında en başarılı olan Mısır'la yapılan anlaşmadır. Bu anlaşma, Mısır'daki Türk yatırımcılara yatırım olanakları sağlamıştır. Aynı zamanda özellikle ekonomik açıdan Mısır'a sorun yaratabileceğini düşündüğüm konular hakkında da yorumda bulunmak istiyorum. Bunlardan bir tanesi, İsrail'e yönelik gaz teslimatının durdurulması ve özellikle sanayi bölgesi anlamına gelen Q.I.Z (qualifying industrial zone)'dur. Bana göre, Mısır'daki değişim hükümeti, İsrail'in kapsamını Q.I.Z'nin gerektirdiği en düşük oran'a, %10'dan %8'e düşürme kararını verdi. 2005 yılında süreç başladığında, İsrail'in özellikli sanayi bölgesindeki (Q.I.Z) %12'ydi, daha sonra %10'a düşürüldü ve şimdi de Mısır'ın değişim hükümeti bu yüzdeyi %8'e düşürülmek istiyor. Söz konusu sanayi bölgeleri Türk yatırımcılar için son derece önemli, zira bu bölgeler üzerinden mallarınızı gümrük vergisine tabii tutulmadan vergilerden muaf bir şekilde ABD'ye ihraç edebiliyorsunuz. Bununla birlikte, bu bölgelerin İsrail ve Mısır arasında bir gerginliğe neden olma ihtimali de bulunmaktadır. Aynı zamanda Mısır'la iki üst düzey komitemiz de bulunmaktadır; bunlardan bir tanesi Ortak Ekonomi Konseyi, ikincisi ise, üst düzey Ticari Danışma Mekanizmasıdır. Her iki kurul da, ekonomi bakanı ve Mısır hükümetindeki mevkidaşı tarafından yönetilmektedir. Bu nedenle bu kurulların, Mısır'daki seçimlerden ve istikrarı yeniden kurma sürecinden sonra da varlığını sürdürmesini umuyoruz. Teşekkürler.

Sayın Yaşar Yakış:

Çok teşekkürler, Sayın Karabalık. Şu anda soru cevap kısmıyla devam etmek istiyorum. Soruları toplayacağız ve cevaplandırmaya çalışacağız. Kendinizi tanıtip hangi konuşmacıya sorunuzu yöneltmek istediğinizi de belirtirseniz çok memnun olurum.

Abdullah Bozkurt:

Sanırım diğer insanların yorumlama şekillerini anlıyorum, örneğin, anladığım kadarıyla Mısır'ın sanayi temelini tamamen görmezden gelmesi gerektiğini kastetmediniz çünkü sizin daha çabuk bir toparlanmayı gerçekleştirebilmek için yatırımda bulunulması gerektiğini düşündüğünüz sektörler bakılacak olursa, bu yakın liman tesislerini sanayi temelinizin olmaması ya da Mısır'da verimli fabrikaların bulunmaması durumunda işletmeniz

mümkün olmayacaktır, böyle bir durumda ekonomi için ayrıca önemli olan mühim geliştiricileri de yetiştiremeyeceksiniz. Bu konuyu öncelikle açıklığa kavuşturmak istedim. İkinci ise diğer konuşmacıya yöneliktir; ekonomist oldukça karamsar bir Mısır tablosu çizdi. Mısır ekonomisi konusunda kişisel olarak ülke için işe yarayacağını düşündüğüm çok fazla seçenek görmüyorum. Bankalarda çok fazla rezerviniz yok bu nedenle de hatırı sayılır bir nakde ya da hazineye ihtiyacınız var. Ve Pakistan'da da pek çok örneğini gördüğümüz gibi pek çok insan toplantılara geliyor ve oldukça fazla plan öne sürdüğünüzü ancak bu planların hepsinin gerçekleştirilmesinin çok uzun zaman alacağını söylüyorlar. Bu nedenle tıpkı bizim 2001'de yaptığımız gibi IMF seçeneği mevcut koşullarda daha iyi bir seçenek olacaktır. Daha sadece 10 yıl önce biz de Mısır'ın şu anda içinde bulunduğu aynı zor durumu yaşıyorduk. Üçüncü

yorumum ise neredeyse hiç adından söz edilmeyen KOBİ'ler hakkında olacak, bence ekonomide ve ikili ticaret, ihracat ve ithalat şirketlerinde önemli rol oynayan Küçük ve Orta Bütçeli İşletmelere gittikçe daha fazla vurgu yapılmalıdır. Zamanımızın büyük bir kısmında büyük sorun teşkil eden konulardan konuştuk, evet büyük bir yatırım yapıyorlar ve bu uzun zaman alıyor hatta bazen pek çok lojistik ve diğer uygulanabilir konularda çalışmalar yapmak zorunda kaldıkları için söz konusu yatırım gerçekleştirilemiyor bile. Küçük ve Orta Bütçeli İşletmeler oldukça hızlı ilerliyor ve çok yenilikçiler. Risk alıyorlar, bunun pek çok farklı örneğini ise, Türkiye'de pek çok başarı hikayesinin altına imzasını atmış TUSCON'da görebiliyoruz. Mısır'da olduğu kadar Tunus ve çoğu Afrika ülkesinde de çalıştaylara katılıyorlar. Bunu özellikle vurgulamalıyız. Son sorum ise yine Dina Khayat için; Mısır'daki istatistiklerin son durumunu ve ne kadar güvenilir olduklarını öğrenmek istiyorum. Hepimizin bildiği üzere, Yunanistan'da istatistiklerle oynadılar ve şimdi de geldikleri nokta aşık. Teşekkürler.

Sayın Yaşar Yakış:

Çok teşekkürler, başka soru var mı? Bu arada, sorular burada tartıştığımız konularla daha yakından alakalı olursa memnun olurum.

Atıf Özbey (AA):

Mısır'ın dikkatli olması lazım ve Türkiye ya da AKP'nin IMF ile olan deneyimlerinden faydalanmaları husu-

su iyi bir öneri. 2001'de AK Partinin gelişinden sadece bir yıl önce, ABD'de TV Channel Fox'da bir program vardı. Bill Clinton'un danışmanı Sayın Dick Morris Türkiye hakkında bazı çok kötü sözler sarfetti ki bu da meclisimizden tepki gördü. Peki neydi o? İnsanlar kendisine Irak'ın durumu ve onu nasıl kontrol etmeyi planladıkları hakkında soru yönelttiğinde, kendisi IMF'nin Türkiye'yi onlar için satın aldığını ve bu bölgeden her şeyi geçirebileceklerini söyledi. Bu nedenle o dönem IMF'nin zamanıydı, bir yandan bazı krediler verirken ve yine bazı projeleri desteklerken diğer taraftan da her şeyi kontrol etmek istiyorlar. Bu nedenle AK Parti, IMF'nin iktidarına bir son verdi ve şu anda Türkiye hükümeti IMF'den hiçbir şey almıyor. Hatta Başbakanımız, Türkiye'nin her an IMF'ye olan bütün borçlarını kapatabileceğini ve kendi başına devam edebileceğini duyurdu. Mısır'dan gelen misafirlerimizin bu konuda bize katılıp katılmadıklarını bilmiyorum. Teşekkürler.

Sayın Yaşar Yakış:

Çok teşekkürler. Ben bir soru eklemek istiyorum. Çok zenginler ve çok fakirler arasındaki bu uçurumu kapatmak için, demokrasilerde, bir orta sınıf yaratmak son derece önemli bir unsurdur; bir orta sınıf yaratmalısınız. Bu konu toplum içerisinde demokrasinin yol alabilmesine yardımcı olacağı için, Mısır'daki partilerin programlarında herhangi bir şekilde bu konu yer edindi mi ya da başkanlık seçiminin adayları seçim kampanyalarında veya bildirilerinde bu hususa değindi mi diye sormak istiyorum. Teşekkürler. Şimdi analistlere dönüyorum.

Dina Khayat:

Öncelikle sanayi konusundaki soruya cevap vereceğim. Ben sanayiye karşı herhangi bir şey söylemiyorum. Söylemek istediğim şey, sanayinin ilk öncelik olmadığı, ilk önceliğin turizm olduğudur. Turizm'den yararlanmalısınız. Mısır'ın tek avantajı turizmdir, sanayi değil. Sanayi muhteşem bir sektördür ve diğer bütün sektörlerle destek olmak gibi bir özelliği bulunmaktadır. Alexandria'dan bahsettiğinizde, sizi temin ederim ki hiçbir şehir, Alexandria'nın sahip olduğu konuma sahip değildir, turizmi düşündüğünüzdeyse, hiçkimse bizim sahip olduğumuz kaynaklara sahip değildir. Sanayiye gelelim. Bu sektör çok daha pahalı. Orta vadeli bir çözüm. Neden? KOBİler, KOBİler konusunda haklısınız. Sanayi önemli bir sektör ve Mısır'ın KOBİlere yardımcı olarak ve onları finance ederek girdiği bir diğer sektör, ancak Mısır'ın baş-

kanlık seçimleri dolayısıyla KOBİler durmak zorunda kaldılar. KOBİler, bir yol haritası belirlemeyi sağlayabilecek bir unsur ve ekonomi için temellerin ve diğer sektörlerin de kurulmasını sağlayan bir yoldur. Türkiye için de, bu alana yatırım yapmak faydalı olacaktır. Türkiye gerçekten de Mısır'a tecrübe konusunda ve söz konusu ülkedeki kurumsallaşma şirketleri ile alakalı olarak yardımcı olabilir. Birlikte yapılacak çok fazla şey var. İstatistiklerle alakalı soruya gelecek olursak, dalgalanmaları düzgün bir şekilde gösteren bir tablomuz yok, bu da faiz oranlarının bile ne kadar yüksek olduğunu bilmediğimiz anlamına geliyor.

Sayın Yaşar Yakış:

Çok teşekkürler. Dina'nın turizm üzerindeki ısrarını birkaç nedenden dolayı desteklemek istiyorum. Birincisi çabuk dönüt alınabilme özelliği; bu yıl yatırım yapıyorsunuz ve seneye kar-

şılığını alıyorsunuz. İkinci olarak da turizmin uluslar arası toplumla karşılıklı kültürel değişimi etkiliyor olduğu gerçeğidir, zira Mısır'a dünyanın her yerinden turist gelecektir ve beraberlerinde kültürlerini de getireceklerdir, kültürel değişime gireceklerdir, Mısırlılardan bir şeyler öğrenecekler ve gittikleri yerlere kendi kültürlerinden bir şeyler bırakacaklar, böylelikle de ilişkiler genişleyecek. Türk ilişkilerinin yanı sıra turizmle alakalı bir diğer şey ise, turizm alanındaki bütünleyici unsurlardır. Bütünleyici unsurlar iki yeni alanda görülmektedir, eğer iki ülke yakın bir işbirliğine girerse, uzak ülkelerden turist çekeceklerdir. Sadece Türkiye için gelirlerse, yolculuklarının buna değmeyeceğini düşünebilirler, sadece Mısır için gelirlerse de aynı düşünce içine girebilirler, fakat Japonya'dan ve ABD'den bütün yolu, Mısır'daki ve Türkiye'deki ilginç yerleri görmek için gelirlerse, bu ziyaretlerinden bir kar elde edebilirler. İkinci alan ise mevsimsel bütünlüklerdir; kışın Mısır'ın üst kesimi, bölgenin ideal turizm mevsimi kış olduğu için en iyi tatil beldesi olacaktır. Türkiye'ye ise turistlerin büyük bir kısmı yazın gelmektedir, bu nedenle turizm sektöründeki kişisel hizmet kışın Mısır'ın üst kesimine aktarılırken, yazın turizmin en aktif olduğu dönemde tekrar Türkiye'ye çekilebilir. Bu diğer bir bütünlük alanıdır. Sizin turizm konusundaki ısrarınızı desteklemek amacıyla bunu da eklemek istedim. Şimdi yorumları için Türk meslektaşına dönmek istiyorum.

Doç. Dr. Harun Öztürkler:

Teşekkürler. Küçük ve orta bütçeli işletmeler konusuna değinecek olur-

sam, esas konu yeni ekonomik durumları nasıl benimseyebildikleri ile alakalı olarak bu işletmelerin esnekliğidir. Yenilikçi yaklaşımlar, daha da önemlisi kolay istihdam yaklaşımları, en mühim konuları oluşturmaktadır. Bir yıl önce, bir sonraki yıla yönelik olarak ortalama KOBİ kar oranı %30 ya da daha az olarak hesaplanmıştır. Yine de bu şirketler büyük yatırımlar gerçekleştirmişlerdir, kar elde etme oranı %50'den düşük olan bir şirket bile hiçbir yatırım işine girmezken, %30'dan daha az bir kar oranına sahip bu şirketler yatırım yapmaktadırlar. Bu yüzden bu konu önemlidir. Evet, IMF konusuyla alakalı olarak, magazin dergilerinin IMF hakkında söylediklerine dikkat etmemeliyiz, onun yerine IMF'nin ne olduğunu anlamalıyız. IMF uluslararası bir kuruluştur ve Türkiye'de bu kuruluşun bir üyesidir. IMF'nin görevi kısa dönemde, kısa dönemle bir yılı kastediyorum, ödeme sorunlarına bir denge getirmektir, bu nedenle bence ülke mevcut açığını kapatmakta zorlanıyor. Bir yılın sonrasında IMF duruma müdahale eder ve belirli koşullar altında ülkeye fon sağlar. IMF'yi bir düşman ya da dost olarak görmek saçmalaktır, IMF, üyeleri tarafından işletilen uluslararası bir kuruluştur. Mısır'daki yeni arkadaşlarıma Mısır'ın en baştan yeniden nasıl inşa edileceğinden bahsedecek olursam, Mısır'ın ekonomik yapısıyla alakalı bir tablo çizmem gerekir. Alt sektörlerin, GYH'ya ve istihdama getirdiği katkılar yoluyla ekonomik yapıyı ölçtük. Lütfen bu sayılara dikkat edin. GYH'ya tarımsal katkıda vereceğim oranlar en son elde edilenler, 2011 yılında belirlenen bu oran %40.4. Avrupa Birliği'nde sayı bir nokta daha ilerdedir, tarım Avru-

pa Birliğinde %1.8 GYH, Mısır'da da %40.4 sağlamaktadır. Mısır'da sanayi, %39.9, hizmet ise %45.8'dir. Avrupa Birliğinde hizmet sektörü %73.2'dir ve kalan %23,2'lik oranı da sanayi teşkil etmektedir. Bu sonuçlara göre Avrupa Birliğinde sanayinin payı az gibi görünebilir ancak hizmet sektörünün ilkel bir sektör olduğunu aklımızdan çıkarmamalıyız. Sanayi temeli olduğu sürece bu sektör çalışmasını sürdürür. Bir yıllığına ya da iki yıllığına turizm dikkatleri yöneltmek iyidir ancak unutmamalıyım ki kendi potansiyeline yakın olduğunda Mısır'da işsizlik oranı %20'den fazlaydı ve turizmde potansiyel seviyeye ulaşılsa bile, Mısır'da %20'lik bir işsizlik oranı öngöreceğiz. Ve turizmde Mısır'a rakip olan ülkeler, İspanya, Yunanistan ve Türkiye'dir. Bu nedenle Mısır'ın turizmde ileri gidebileceği pek fazla alan bulunmamaktadır. Yeniden altını çizerek söylemek istiyorum, gelecek, istihdam sağlayacak ve GYH oluşturacak mali serma-

yelere, sağlığa, eğitime, sanayi yatırıma bağlıdır. Mısır'ın GYH'nın 231 milyar dolar olduğunu unutmayın, Türkiye'ninki de 800 milyar dolar bu sebeple karşılaştırılabilir bir ekonomimiz bulunuyor. Mısır'ın GYH'sini dört katına çıkarma imkanı var. Teşekkürler.

Sayın Yaşar Yakış:

Çok teşekkürler.

Hakan Karabalık:

Alt seviyedeki Mısırlıların istihdamı ile alakalı olarak konuşmamda da belirtmiş olduğum üzere, Türk girişimciler, Mısır'a 2 milyar dolardan fazla yatırım yapmıştır. Mısırlılara iş imkanı sunmaktadırlar, bildiğim kadarıyla şu anda 50 000 Mısırlı Mısır'daki Türk fabrikalarında çalışıyor. İstihdam oluşturmak için ekonominizi canlandırmanız gerekir. Turizm gibi herhan-

gi bir sektörle bunu başarmak mümkün. Rekabetçi sektörünüze öncelik vermelisiniz, bu turizm olabilir, bazı sanayi altı sektörler, enerji ya da tarım olabilir. Ekonominizi canlandırdığınızda sonuçları göreceksiniz ve istihdam olanaklarına sahip olacaksınız. Elbette ki, bu projede doğrudan yabancı yatırım oldukça önemli olacaktır çünkü söz konusu yatırım, Mısır'a yönetim kabiliyeti, teknoloji transferi ve şu anda sahip olmadığınız pek çok imkan verecektir, şu anda çok fazla sorununuz olduğu için, doğrudan yabancı yatırım buna bir çözüm getirebilir. Bu yüzden bir liderlik ve yürütme planına ihtiyacınız olduğunu söylüyorum. Yürütme haritası Mısır'ın geleceği için son derece önemlidir. IMF konusuna değinecek olursam, IMF bazı koşullar koymaktadır ve bu koşullar daha alt seviyelerdeki Mısırlılar için iyi olmayacaktır, profesörümün ve büyükelçimin de konuşmalarında bahsetmiş oldukları üzere, Mısırlıların %70'i yaşam kalitelerini yükseltmek istemektedir. Fakat bence IMF, nüfusunuzun bu %70'lik kesimi için başka şeyler getirecektir. Bunu bizim deneyimlerimize dayanarak söylüyorum.

Doç. Dr. Harun Öztürkler:

Sayın Oturum Başkanım, sadece bir cümle ekleyebilir miyim? Yunan bir

kalkınma ekonomisti vardı, arkadaşımın atıfta bulunduğu şeyi yatırım kabiliyeti olarak adlandırıyordu. Doğrudan yabancı yatırım, ülkenin yatırım kabiliyetini kısa vadede artırmak için önemlidir, böylece teknoloji ve deneyim gelir. Arkadaşım kesinlikle haklı. Teşekkür ederim.

Sayın Yaşar Yakış:

Çok teşekkür ederim. Benim orta sınıf fikrime dair herhangi bir yorumunuz var mı?

Sayın Dina Khayat:

Evet, benim var. Mısır geçtiğimiz 16 ayda ekonomiye odaklanmamıştır. Bu, daha çok kimlikten ve Mısır için bir nevi siyasi bir düzenlemeden bahsettiğimiz başlangıç noktasıdır.

Sayın Yaşar Yakış:

Çok teşekkürler, böylelikle panelin ikinci oturumunu sonlandırıyoruz. Şimdi hepimizi öğle yemeğine davet ediyorum. Yemek bu binada bir kat aşağıda organize edilecek. Öğleden sonra saat üçte yeniden bir araya geleceğiz. İlginiz için teşekkürler.

III. KISIM

“Türkiye ve Mısır arasındaki İlişkilerin Geliştirilmesi: Olasılıklar ve Zorluklar”

Moderator:

Sayın Büyükelçi Mohamed Anis Salem, Geliştirme Çalışmaları Müdürü

Konuşmacılar:

Sayın Büyükelçi Fathy El Shazly, Mısır Uluslararası İşbirliği Bakanlığı Ulusal Proje Müdürü,
Türkiye'nin Eski Mısır Büyükelçisi
Yrd. Doç. Dr. Şaban Kardaş, TOBB Üniversitesi
Abdullah Bozkurt, Today's Zaman

Sayın Büyükelçi Mohamed Anis Salem:

Tekrar hoş geldiniz. Öğle yemeğinden önceki son konuşmacı mı yoksa öğle yemeğinden sonraki ilk konuşmacı mı olmanın hangisinin daha zor bir iş olduğunu bilmiyorum. Öğle yemeğinden önceki son konuşma-

cı olduğunuzda herkes konuşmanızı bitirmenizi istiyor. Yemekten sonraki ilk konuşmacı olduğunuzda da kimse başlamanızı istemiyor. Fakat sanırım toplantımızın belki de en önemli, en heyecan verici kısmına geldik çünkü artık bu durumdan kurtulabilmek için bazı çok pratik ve uygulanabilir tavsiyeleri sıralayacağız. İlk öneri olarak

buranın çok güzel bir yer olduğunu ve burada bir başka toplantı daha düzenlememiz gerektiğini düşündüğümü söyleyecektim. Ancak bence Mısır ve Türkiye arasındaki bu ilişki potansiyeli son derece büyük. Özellikle her iki taraf da bu potansiyelin kullanılmadığını hissediyor. Her iki taraf da ilişkinin arkamızda kalmaktan ziyade önümüzde uzandığı konusunda mutabıklar. Bu ilişki, insanların geçmişten ziyade geleceğe baktıkları az sayıdaki ilişkilerden bir tanesidir, örneğin; Mısır ve Suudi Arabistan ilişkilerindeki son krize baktığınızda yorumların çoğunun geçmiş hakkında yapılmış olması son derece ilginçtir. İnsanlar, neler olduğunu açıklamak için, 200 yıl öncesine, Muhammed Ali'nin zamanına gidiyorlar. Türkiye hakkında konuştuğunuzda, herkesin geleceğe baktığını, olasılıklardan bahsettiğini görüyorsunuz ve bence bu durum bu konudaki en teşvik edici yönlerden bir tanesi. Beni dinlemiyorsunuz, bu nedenle sırayı panele bırakmak istiyorum. Eğer siz de aynı fikirdeyseniz, 15 dakika daha uzatabilir miyiz, çünkü 15 dakika geç başladık böylelikle 16.45'te bitireceğiz. Benim buradaki tek görevim panelin 16.45'te bitişini sağlamak. Tek görevim zaman kısıtlamalarına riayet edilmesini temin etmek. 3 ya da 4 tane konuşmacımız olacak. Burada üç kişi var ama programda dört kişi görüyorum. Sözü Büyükelçi Fathy El Shazly'e vererek başlamak istiyorum.

Sayın Büyükelçi Fathy El Shazly:

Teşekkürler Sayın Oturum Başkanım. Tavsiyenize uyacağım ve mümkün olduğunca kısa ve öz konuşmaya çalışacağım. Bence Mısır'ın, Süveyş Kanal Köprüsü ve Kuzey Batı kıyısı

gibi eşsiz coğrafi konumunun değerini ve etkisini en üst düzeye çıkaracak projelere öncelik vermeliyiz. Buna Kızıldeniz kıyısını da ekleyebilirim. Stratejik açıların yanı sıra belirli ekonomik avantajlarımız da bulunmaktadır. İnsanları, bu bölgelerin kapsamlı gelişimlerinin faydalarına doğru çekebilecek bir potansiyel bulunmaktadır. Bu özel projelerden biri Avrupa kıyısına en yakın olan Afrika kıyısında Mega denizciliğin kurulmasıdır. Yanı sıra, özellikle güneydoğu ve güneybatı Asya, Kore, Tayvan ve Çin'de üretilen ürünleri alıp daha sonra da Avrupa'ya ve bütün Kuzey Afrika ülkelerine ihraç edebileceğiniz devasa bir serbest depo alanınız olabilir. Bana göre, işe yönelik doğru ikili ilişkiler kurmak için Mısır'daki yasal ortamı, sivil toplum ve doğrudan yabancı yatırım gibi demokrasi gereklilikleriyle bir araya getirmek gerekmektedir. Şu anda, güney Avrupa'nın yanı sıra Afrika, merkez Asya ve Kafkaslardaki üçüncü dünya ülkelerinde ortaklık kurmak için Mısır ve Türkiye arasında bir köprü inşa etmek ve yeni yerler istila etme mirasından ve askeri üretimden kesin bir surette yararlanarak askeri işbirliği gibi potansiyel çift taraflı işbirliği mekanizmalarından faydalanmak zorunda olduğumuzu düşünüyorum. Her iki ülkede de oldukça iyi bir sanayi temeli mevcut ve bütünlük için de bir yer olduğuna inanıyorum. Mısır'da ana savaş tankı montaj hattı, Türkiye'de ise savaş uçağı montaj hattı bulunuyor. F16'nın yanı sıra M1A1 ana savaş tanklarının da üretiminde bir bütünlük alanı olduğuna inanıyorum. Mısır hava taşıtlarının savaş pilotlarının özel eğitim tesisinden yararlandıklarını hiçbir yerde okumadım. Bir zamanlar, İsrail hava kuvvetleri

pilotlarının eğitim geçişlerini kullanmalarına izin verdiği için Türkiye'ye yönelik eleştiriler olmuştu, sanırım izin 100 uzun uçuş rotasını kapsıyordu. İşleyen stratejik bir diyalog konusunda Mısır ve Türkiye arasında böyle bir işbirliği kesin bir kaide haline gelmiştir, diyalog kurmuş durumdayız ancak bu diyalogu işleyen ve gerçek bir diyaloga dönüştürmüyorum. Mısır ilişkilerini ilgilendiren bütün konularda bizler yerliyiz, Avrupa'daki güvenlik ve işbirliği teşkilatıyız. Bu sebeple, geçmişte her iki taraf da bu tür konulardan özenle kaçınmıştır. Bence böyle hassas konuları ele alma zamanımız geldi de geçiyor bile. Ortak konular ve ilk olarak ülkeler ve dinler arasındaki diyalog algımıza bağlı olarak ortak bir yabancı konum, daha sonra da bu ortak konumu geri kalan ilgililere nasıl tanıtacağımız konusunda fikir alışverişi itibarıyla ülkeler arası diyalogun geliştirilmesi üzerine ortak bir eylem planı belirledik. Üçüncü

tarafarla teknik işbirliği konusunda politikalar, girişimler ve eşgüdümlü pozisyonlar bağlamında, Mısır'da, Afrika ve bağımsız ülkelerin eyaletleriyle işbirliğine teknik açıdan tarafların var olduğunu biliyorum. Ayrıca, Türkiye'de de kendi teknik işbirliklerinin olduğunu biliyorum ve tekrarlardan kaçınmak ve maliyet verimliliğini artırmak için işbirliğine yer olduğuna inanıyorum. Bunlar, daha sonraki dönemlerde geliştirilmeyi hak eden bazı fikirler. Çok teşekkürler.

Sayın Büyükelçi Mohamed Anis Salem:

Çok teşekkürler Büyükelçi Shazly. Konuşmanızın içeriği için teşekkürler. Oldukça yapısal bir şekilde konuşmanızı sundunuz. Coğrafi bir odak noktası getirdiniz, özellikle işleyen alanlara; askeri tarafa, stratejik diyaloga ve ülke tarafına odaklandınız. Bence bu noktaya ek olarak değinmeniz özel-

likle iyi oldu çünkü tartışmamızın ilk kısmında bu konulardan bahsetmemiştik. Şimdi sözü TOBB Üniversitesinden Profesör Şaban Kardeş'a bırakıyorum. Duyurusunu bana verme nezaketinde bulunmuştu bu nedenle sırayı önce ona veriyorum.

Yrd. Doç. Dr. Şaban Kardeş:

Çok teşekkürler. Ayrıca, bu harika yerde bu harika etkinliği düzenleyen ORSAM'a ve burada, Ankara'da bulunan Mısır Büyükelçiliğine teşekkür etmek istiyorum. Bir konuşma yapmak istiyorum ve sunumum, Türkiye'nin bölgesel rolünü, dış politikadaki bölgesel vizyonunu ve bunun bölgedeki Türkiye-Mısır ortaklığının gelecekteki ilerleyişini nasıl etkileyeceğini anlamak amacıyla genel olarak uluslararası ilişkiler perspektifinden gidecektir. Bu bağlamda geçtiğimiz aylarda Türk dış politikasını yakından takip eden bizler, çoğunlukla Türkiye'nin bölgesel politikasındaki değişimlerden ve Türkiye'nin Orta Doğu politikasındaki değişimden bahsettik. Türkiye'nin Orta Doğu'ya yönelik politikasına ek olarak Türkiye'nin Orta Doğu hakkındaki vizyonu üzerindeki tartışmanın ifadelerini değiştiren farklılıklar olmuştur. Genel olarak, birkaç yıldan sonra Türkiye'nin azimli Orta Doğu politikasının bir çıkmaz sokağa girdiği yönünde bir düşünce gelişmiştir, çünkü eğer Suriye'deki denkleme bakılacak olursa, Türkiye konumunu açıkça belirtse de, bu konum durumu yerinden düzeltebilecek bir konum değildir. Yine diğer durumlarda özellikle Irak'ta, Türkiye'nin bölgesel politikası önemli zorluklarla karşılaşmaktadır. Yönümüzü İran'a döndüğümüzde

yine benzer sorunları görüyoruz. Özellikle İran, Irak ve Suriye'deki bütün bu gelişmelerle, Türk dış politikasının halihazırda bulunan azimli vizyonu konusunda büyük bir engelle karşılaşılıyor olabileceği izlenimi bulunmaktadır, ülke bu vizyonunu sürdürmektedir ancak eğer Afrika'da değil de Mısır'da daha ileriye gidecek olursak, özellikle bu sözde Arap Baharı ve yetkili rejimden uzak gerçekleşen bütün değişimleri, değişim demokrasisi yönünde zorlayan bölgesel dönüşümler sonucunda farklı bir tablo ile karşılaşabiliriz. Türkiye'nin ilişkileri farklı bir karakter sergilemektedir. Her ne kadar başlangıçta özellikle Libya olayında, Türkiye, demokrasi yanlısı hareketleri ve halk ayaklanmalarını destekleme konusunda tereddüt yaşasa da, genel olarak Türkiye politikasını belirlemiştir ve şu anda gördüğümüz üzere Mısır, Libya ve Tunus'la iyi ilişkiler içerisinde. Son yıllarda, Türkiye'nin dış politikasını şekillendiren dinamikleri belirleyen değerler bulunmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'nin sıkıntı içerisinde mi yoksa iyi bir durumda mı olduğu konusunda Türk dış politikasının söylevinde ve uygulanmasında birkaç başlıca değişiklikler olduğunu söyleyebilirim. Günün sonunda, Orta Doğu'nun Türk dış politikası gündeminde önemli bir unsur haline geldiğini görüyoruz. Bu nedenle, Türkiye'nin giderek Orta Doğu jeopolitiği içerisine doğru çekildiğini, Türkiye'nin de giderek bölgedeki güç dengeleri hesaplamalarının parçası olduğunu ve bunun sonucunda da Türk dış politikasında başlıca bir değişikliğe gidildiğini söyleyebiliriz. İkinci önemli süreç ise, Türkiye'nin demokrasiye yönelik git-tikçe artan vurgusudur. Sözde Arap

Baharının öncesinde Türkiye, demokrasinin geliştirilmesi konusunda özel bir politika geliştirme yoluna gitmemiştir, ancak Arap Baharıyla birlikte, Türkiye demokrasiyi dış politika gündeminin önemli bir konusu haline getirmiştir. Bu da son derece büyük bir değişimdir. Bu süreçte, Türkiye'nin batı dünyasıyla, özellikle de ABD'yle bağlarını yeniden gözden geçirdiğini görüyoruz. Arap Baharı'ndan önce Türkiye'nin transatlantik gündemden çıkarılması hakkında konuşurduk. Özellikle, Türkiye'nin kendi dış politikasının yönünü batıdan uzağa çevirip çevirmediği konusunda erişimde yapılan değişikliklerle alakalı bir tartışma ortaya atılmıştı, fakat Arap Baharıyla birlikte özellikle Suriye'de, Libya'da, İran'da ve belirli bir derecede de Kuzey Afrika'da Türkiye'nin politikalarının, ABD'nin konum ve politikalarına çok daha fazla sarıldığına görüyoruz. Buna bağlı olarak, bu anlamda Türkiye batıyla olan bağlarını yeniden tanımlamaktadır. Başlıca değişimlerden biri, Türk dış politikasında zorunlu dile yönelik artan vurgudur. Buna sert güç demiyorum, fakat Arap Baharı'ndan önce Türkiye'nin yumuşak güce dayalı bir ülke olması nedeniyle gurur duyduğunu biliyoruz. Şu anda ise, Türkiye'nin bir bağlı kurumuna zorunlu bir söylev yüklediğini, dış politikanın ise buna karşı çıktığını görüyoruz, buna örnek olarak özellikle Türk başbakanı ve Irak başbakanı arasındaki değişikliklerle bağlantılı olarak Türkiye'nin Irak'a karşı yürüttüğü dış politika verilebilir. Türkiye'nin İran ile ilişkilerinin de benzer bir vurgusunun olduğu, Türk topraklarına yerleşmekten ziyade NATO'nun erken uyarı vermesine izin verilmesi kararı ile alakalı bir söy-

lev boyutu da bulunmaktadır. Askeri boyutun, sert güç boyutunun, zorunluluk boyutunun Türk dış politikasında daha da önemli hale geldiğini görebiliyoruz. Son birkaç yılda, Türk dış politikasının uygulanmasıyla alakalı olarak da büyük değişimler yaşanmıştır. Bazı insanlar bu değişimi, şu anki hükümet olan AK Partinin Orta Doğu politikasının çöküşü olarak nitelendiriyor. Ben, bu politikanın çökmediğini, sadece şu anda değişen koşullara ayak uydurmak amacıyla değiştirildiğini düşünen gruba dahilim. Politikanın çökmediği, sadece yeni zorluklara göğüs germek için değiştirildiği iddiasını desteklemek için, öncelikle, Arap Baharı'ndan önce, hatta bu günlerde Türk dış politikasının altında bulunan doktrinden, kavramsal çerçeveden ve kavramsal haritadan bahsetmek istiyorum. Bazen, Türk dış politikasıyla alakalı tartışmalarda, insanlar, örneğin son zamanlarda oldukça yaygın olan yeni osmanlılık gibi farklı terimleri kullanma eğilimi gösteriyorlar. Bazen, insanlar Türk dış politikasını, komşuların politikalarıyla sıfır sorun politikası olarak adlandırıyor, fakat bu terimler Türk dış politikasının farklı boyutlarını yansıtabilir, bu terimler yanıltıcı da olabilir; söz konusu bu terimler Türkiye'nin en son belirlemiş olduğu dış politikayı, özellikle de bu politikaya dayanak oluşturulan kavramsal çerçeveyi özetlemektedir. Son yıllardaki, özellikle son 10 yılda yeni hükümetin yönetimindeki Türk dış politikasını anlamak için bence bölgesel güç kavramına bakmalıyız ve bu bağlamda şu anki dışişleri bakanı Ahmet Davutoğlu'nun akademik yazılarından faydalanmalıyız. Bildiğiniz üzere kendisi eskiden uluslararası ilişkiler dalında bir profe-

sördü. “Stratejik Derinlik” adlı kitabında, Türkiye’yi merkezi bir güç olarak nitelendirmektedir, daha sonra Başbakanın danışmanı olarak sürdürdüğü görevi esnasında “düzen kurucu” tabirini kullanmış ve Türkiye’nin komşularıyla işbirliği mekanizmalarını başlatmak için sorumlu bölgesel bir güç olarak hareket etmesi gerektiğini dile getirmiştir. Bu anlamda kullanılan komşular tabiri sadece Orta Doğu’yu değil aynı zamanda Balkanları, Kafkasları ve Karadenizi de içermektedir. Bence Türkiye’nin son yıllarda, yani yaklaşık son 10 yılda yapmaya çalıştığı şey, dünyanın bölgeselleşme sürecinde olan diğer kesimlerinde de yapılanlara oldukça benzemektedir. Çoğu zaman küreselleşmeden bahsetme yoluna gidiyoruz fakat pek çok durumda bu küreselleşme süreci başka bir süreçle, diğer bir adıyla bölgeselleşmeyle el ele gitmektedir. Dünyanın farklı bölgelerinde, örneğin

Avrupa’da, bu durum oldukça tepki toplamıştır ancak Asya’da bu sürecin de önemli olduğunu görüyoruz. Afrika’da bile güvenliğin bölgeselleşmesinden bahsedebiliriz. Bölgesel kuruluşlar, güvenlik kararlarının alınmasında gittikçe daha önemli bir konuma yerleşmektedir. Bu nedenle son yıllarda Türkiye’nin yapmaya çalıştığı şey, bütün komşularıyla bölgeselleşme sürecini başlatmaktır. Sanırım bu, değişimlerin yanı sıra son Türk dış politikasını da anlayabilme yolunda doğru olan çerçevedir. Bölgeselleşmeye paralel olarak, uluslar arası ilişkilerde bir başka süreç daha bulunmaktadır; söz konusu bu süreç yeni güçlerin yükselişidir. Bazen yükselen güçler, ortaya çıkan güçler, ortaya çıkan ekonomiler olarak adlandırılırlar, bazen ise bu kavram hepsini bir arada tanımlamak için kullanılır. Fakat günün sonunda gördüğümüz şey, eski güçlerin, batı güçlerinin ve ABD’nin

güç, kontrol ve etkisinin düşüşte olduğudur, dünyanın farklı yerlerinde bölgeselleşme süreci görülmektedir ve yeni güçler yükselmektedir, özellikle küresel ekonominin büyük bir kısmı Asya'ya doğru yola koyulmuştur. Bütün bu süreçlerde son 10 yıldaki Türkiye, bütün komşularında bölgeselleşmeyi teşvik etmeye çalışmıştır. Halihazırda başlı başına yükselen bir güç olan Türkiye, bu süreçte motor işlevi görmeye çalışmaktadır. Yine bu süreçte Türkiye, birkaç araç kullanmıştır, bunların bir kısmından burada bahsedilmiştir. Bana göre Türkiye'nin kullandığı en önemli araç, ekonomik araçtır. Bazı bilimadamları Türkiye'yi bir ticaret devleti olarak nitelendirmektedir, bu anlamda, Türkiye, kendi komşu çevrelerinde gücünü, zenginliğini ve etkisini artırmak için ticaret yatırımlarını ve diğer ekonomik araçları kullanmaktadır. Dış ticaret rakamlarına baktığımızda özellikle son yıllarda komşu bölgelerin yüzdelilerinin ve paylarının bütün dış ticaret dengesinde artıyor olduğunu ve ayrıca Afrika, Asya ve Latin Amerika gibi yeni bölgelerin de Türkiye'nin dış ticaretinde gittikçe daha önemli bir konuma yerleştiğini görüyoruz. Yine Türkiye'nin yurtdışındaki, Mısır'da ve diğer ülkelerdeki yatırımları gibi diğer ekonomik araçlar da diğer boyutta yeniden kurulurken bu boyutta ise yükseliştir. Türkiye'nin son yıllarda kullanmış olduğu ikinci bir araç ise siyasi araçtır. Türkiye farklı komşularla çift taraflı bir mekanizma kurmuştur, bu kurumun adı Üst Düzey Stratejik İşbirliği Konseyidir. Türkiye bu eylemi, Irak'la, Suriye'yle, Yunanistan'la, Rusya'yla ve devrimden sonra da yakın dönemde Mısır'la gerçekleştirmiştir. Bu nedenle,

Türkiye'nin, bölgesel ortaklarıyla bir sinerji kurabilmek için ekonomik araçlara ek olarak siyasi mekanizmalar da kullandığını görüyoruz. Türkiye'nin kullanmış olduğu bir diğer araç ise, ara bulma ya da huzuru sağlama girişimleridir. Gazze operasyonundan ve Arap Baharı kavramından önce Türkiye, İsrail ve Suriye arasında arabuluculuk hizmeti teklif ederek bölgesel anlaşmazlıkları çözüme kavuşturmaya çabalamıştır. Başka birkaç durumda da, Kafkaslarda ve Rusya ile Gürcistan arasında, bunların yanı sıra örneğin Balkanlarda da Türkiye aynı aracı kullanma yoluna gitmiştir. Türkiye'nin kullandığı bir diğer araç ise, birleştirme politikasıdır, buradaki birleştirme kavramı, sorunları askeri yollarla çözüme kavuşturmak yerine anlaşmazlığa taraf olan farklı kesimlerin işbirliğine gitmelerini sağlayacak kanalların inşa edilmesi fikridir, böylelikle Türkiye tartışmaya neden olan ortakları ve tarafları, sorunlara beraber bir çözüm getirebilecekleri şekilde bir araya getirir. Örneğin, Türkiye'nin nükleer konuda İran üzerinden yürüttüğü politika bu birleştirme politikasına güzel bir örnek teşkil edebilir, İran'la bağlantı kurarak Türkiye bu davranışın değiştirilmesini umut etmiştir. Ayrıca yumuşak güç konusunda da konuşmalar gerçekleşmiştir; yumuşak güç Türkiye'nin bölgesel girişimlerinin bir diğer boyutunu oluşturmaktadır. Bu farklı araçlarla Türkiye'nin gerçekleştirme konusunda çaba sarfettiği şey, bölge ülkelerinin bir araya gelebileceği ve kendi aralarında daha iyi sosyal, kültürel ve siyasi bağlar geliştirebileceği bölgesel bir düzenin oluşturulmasıdır. Kendi sorunlarını çözmek için mekanizmalar geliştirebilirler, buradaki ana fikir

bölgesel sahipliktir. Bölgesel aktörler kendi sorunlarını çözme konusunda başlıca sorumlu olan taraflardır. Bu bağlamda, o zamandan bu yana, Arap Baharı ve yaşanan gelişmeler, Türk dış politikasının bu yeni kararlı bölgesel vizyonu için en büyük sınav olmuştur. Pek çok anlamda bu kararlı vizyonun karşısına bir çok engel çıkmıştır ve Türkiye'nin kararlı vizyonunun Arap Baharı'nın zorluklarına meydan okuma konusunda yetersiz kaldığı bazı durumlarda, bu sınav başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu bağlamda, Arap Baharı'nın başlamasının ardından en azından iki farklı süreç dikkatimi çekmiştir. İlk süreç şudur: Türkiye'nin kararlı bölgesel vizyonunun kısıtlamaları gözler önüne serilmiştir. İkinci süreç ise, bölgesel düzenin, özellikle de bölgesel düzene karşı yöneltilen tehditlerin, bazı durumlarda Türkiye'nin kendi bölgesel politikalarını değiştirmek zorunda kalacağı şekilde sonuçlarda farklılığa neden olmasıdır. İlk süreç olan Türkiye'nin kararlı bölgesel vizyonunun kısıtlamalarına baktığımızda, bu süreçteki en önemli engel, Türkiye'nin gerek tek başına gerekse bazı bölgesel aktörlerle işbirliği içerisinde hareket etse bile bazı bölgesel sorunların çözüme kavuşturulmasında başarısız olmasıdır. Özellikle Suriye meselesi önemlidir; bu konuda Türkiye'nin başlangıçtaki politikası, soruna çözüm getirmek için Suriye rejimiyle çift taraflı kanallar kullanılması olmuştur ancak bu girişim başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Türkiye'nin dışişleri bakanının 2011 yılının Ağustos ayında Suriye'nin başkenti Şam'a son ziyaretini gerçekleştirmesinin ardından Türkiye çift taraflı ilişkiler düzeyinin işe yaramadığını fark etmiş ve bu nedenle de bölgesel seviyeye doğru

bir geçiş gerçekleştirmiştir. Türkiye, yürüttüğü politikasının Arap Ligiyle eş güdümünün sağlamasını yönünde emek sarfetmiştir. Yine Arap ligi ve Türkiye'nin desteği mevcut durumu değiştirme konusunda yeterli olmamıştır. Arap ligi gözlem misyonu başarısız olmuş, bunun sonucunda da mesele uluslar arası aktörlere taşınmak zorunda kalmıştır. Şu anda bir sonuca ulaşmak için Suriye'nin ABD'ye, batılı aktörlere müracaat etmesi gerektiğini biliyoruz. Benzer durum Libya'da da görülmüştür, yine çözüm, uluslar arası aktörlerin müdahalesi sonucunda gelmiştir. Konuyla alakalı olarak, bence Arap Baharı, Türkiye'ye, ülkenin yeteneklerinin, araçlarının bölgesel sorunlara, bölgesel çözümler getirmede yeterli olmadığını ve bölgesel düzenin, bölgesel aktörlerin ya da bölgesel devletlerin ve kuruluşların bu göreve meyilli olmadıklarını hatırlatmıştır. Sanırım, bu Türkiye için en önemli hatırlatıcı olmuştur. İkinci boyut olan tehditlerin zorlayıcı yapısı da ayrıca önemlidir. Arap Baharı öncesinde görevli rejimlerde istikrarlı bir düzen hüküm sürmüştür, iktidardaki rejimler bir çeşit iç düzen kurmuşlardır. Buradaki güvenliğe yönelik en büyük engel iç düzeyden gelmemiştir. Esed'in, Mübarek'in, Bin Ali'nin demokratik vesikalarını sorgulayabilirdik, ancak günün sonunda bu ülkelerde işleyen siyasi ve ekonomik mekanizmalar var olmuştur. Bu işleyen mekanizmalar, nispeten bölgesel düzende bir yere de konulabilir. Fakat, Arap Baharı sürecinde gördüğümüz şey, başlıca bölgesel ülkelerde iç düzenin değiştiği ve bu değişimin pek çok durumda ülke içi istikrarsızlığa neden olduğudur.

Bu ülke içi istikrarsızlık aynı zamanda bölgesel istikrarsızlık olarak da adlandırılabilir. Şu anda Türkiye için esas zorluk, bölgesel ülkelerde yapıların kontrolünü üstlenmek ya da istikrarlı ve işleyen rejimler kurmaktır. Bence bu, son yıllarda Türkiye'nin demokrasi hakkında daha da fazla konuşmaya başlamasının nedenlerinden bir tanesidir. Arap Baharından önce Türkiye demokrasi hakkında konuşmamıştı çünkü o dönemde böyle bir konunun gündeme gelmesi, ortak ülkelerinin içişlerine müdahale olarak görülüyordu, fakat şimdi, iç düzen pek çok ülkede tehdit altında ve bu da aynı zamanda bölgesel düzene karşı da bir tehdit teşkil ediyor. Türkiye daha da fazla demokrasi hakkında konuşuyor, daha sık demokrasiye yaptığı desteği dile getiriyor, işte bu nedenle de bu değişimi yaşıyoruz. Tamamen değişim içerisinde olan bu yeni bölgesel düzende, Türkiye ve Mısır'ın işbirliği yapabileceği başlıca alanlar bulunuyor. Güçlü düzenlerin, güçlü bir yapıcısının olduğu geleneğinin yaşandığı yerden geliyorum. Bu nedenle, uluslar arası sistemde düzen kurabilecek ABD gibi bir devletin olduğuna dikkatleri çekmek istiyorum. Bunun yanı sıra, bana göre bölgesel seviyede de düzenler, güçlü bölgesel aktörler tarafından kurulur. Bu nedenle Orta Doğu güvenliği bağlamında ihtiyaç duyduğumuz şey, gerekli adımları atabilen, bölgedeki bütün insanların yararına olacak bölgesel düzenleri kurmak için sorumluluk alabilen aktörlerdir. Bu yüzden bu bağlamda Mısır ve Türkiye en muhtemel adaylar olarak karşımıza çıkmaktadır. Şu ana kadar, ekonomik reforma duyulan ihtiyaç hakkında ko-

nuştuk, öğle yemeği arasında Sayın Büyükelçiyle, Türkiye ve Mısır limanları arasında daha iyi ulaşım yolları kurulmasına ilişkin duyulan gereksinim üzerine konuştuk. Bütün bunlar için, yapmamız gereken şey bölgesel işbirliğini güçlendirmek için açık, uluslar arası ölçekte tanınmış normlar ortaya koymaktır. Sanırım, bunun gerçekleşebilmesi için başlıca güçlerin bir araya gelmesi ve bölgede itibar görece normların belirlenmesi gerekmektedir. Bunun yanı sıra, bu normların uygulanmaması durumunda bazı zorlama mekanizmaları da bulunmalı. Bu nedenle, iki ülke arasındaki potansiyel ortaklık önemlidir ancak normların ekonomik işbirliği dahilinde kurulması burada ihtiyaç duyulan konu değildir, esas konu, bölgede, özellikle Suriye gibi bölgesel zorluklara hitap edebilecek işleyen bir güvenlik düzenine duyulan gerekliliktir. Bölge ülkeleri olarak bunu istiyorsak, Suriye'deki sorunu çözen biz olmalıyız; gelecekte de böyle bir kriz durumunda öncü rolü üstlenebilmek için daha iyi mekanizmalar geliştirmeliyiz. Bu nedenle, bu süreç, İslam Konferansı Örgütü, Arap Ligi ya da diğer yeni bölgesel güvenlik örgütleri bağlamında yürütülmelidir. Bu kriz, İslam dünyasında ya da Orta Doğu'da barışı koruyan ya da gerektiğinde barış konusunda yaptırım uygulayan mekanizmalara gerek olduğunu göstermiştir. Eksik olan budur. Dünyadaki sorunların çoğu, iç savaşlar, iç krizler bu coğrafyada yaşanmaktadır, fakat bölgesel seviyede bu karmaşalara ve İran nükleer sorunu ve Filistin meselesi gibi diğer konulara yönelik kurumlarımız bulunmamaktadır. Bu tür sorunlarla başa çıkmak için, daha iyi

bölgesel mekanizmalara ihtiyaç duy-
maktayız ve iki ülke bir araya gelmeli-
dir, bu, işbirliği için son derece muh-
temeldir. Genel olarak, batının akade-
mik çevrelerinde, tek gerçek politik,
gerçekçi mantığın şu anda Mısır'ın
tekrar ayağı kalkması olduğunu düşü-
nenler arasında süregelen bir tartışma
bulunmaktadır. Pekala, şu anda sizle-
re daha sonra da cevap verebileceği-
niz bir soru yöneltmek istiyorum. Mı-
sır tekrar Orta Doğu jeopolitiği içeri-
sinde yerini alıyor, Mısır, Türkiye'nin
bölgede gittikçe artan etkisine bir teh-
dit ya da zorluk gözüyle bakabilir. Ge-
lecekteki zorluklardan bir tanesi, bu
dinamikleri rekabet için nasıl azalt-
mak gerektiği ve nasıl yakınlık ve iş-
birliği alanının bulunabileceği soru-
sunda gizlidir. Bu noktada Mısırlıların
ya da Mısırlı elitlerin, Türkiye'yi pota-
nsiyel bir rakip olarak mı yoksa po-
tansiyel bir ortak olarak mı gördükleri
hususundaki fikirlerini almak istiyorum.
Türk liderleri, Mısır'ı potansiyel bir
ortak olarak görmektedir ancak ben
bu konuda sizin de fikirlerinizi duy-
mak istedim.

Sayın Büyükelçi Muhammed Anis Salem:

Çok teşekkürler. Bana göre, Sayın
Büyükelçi Shazly'nin daha derin bir
stratejik diyaloga duyulan ihtiya-
ca bağlı olarak bahsettiği gündemin
daha geniş bir tablosunu çizdiniz ve
daha fazla açıklama gerektiren alan-
lardan bazılarıyla da alakalı olarak
belirli somut fikirlere değinerek ko-
nuşmanızı sonlandırdınız. Bildiğiniz
üzere Mısır'da bizler iyi şeyleri sona
bırakmayı severiz. Bu nedenle Sayın
Abdullah Bozkurt'u takdim etmekten

son derece mutluluk duyuyorum. Te-
laffuzum iyi miydi? Uçakta sizin gaze-
tenizi okuyordum ve sizi muhteşem
birinci sınıf gazetenizden dolayı teb-
rik ederim. Gazetecilerin her zaman
söyleyecek ilginç şeyleri olduğunu
bildiğim için, sizi sona bıraktım. Bu-
yurun, şimdi sizin sıranız.

Abdullah Bozkurt:

Çok teşekkürler Büyükelçi Muham-
med Anis Salem. Son konuşmacı ol-
mak kolay bir iş değil elbette, ama
elimden geleni yapacağım. Burada
ORSAM'ın başkanına, Mısır Büyü-
kelçisine ve ORSAM'a teşekkürleri-
mi iletmek istiyorum. Bu çok önemli
toplantıyı ortak çabalarınızla düzen-
lediğiniz için teşekkür ederim. Bugün
gün boyunca pek çok fikir duyduk. Bu
fikirlerin büyük bir kısmını daha önce
de duymuştuk, şimdi yine üzerlerinde
duruyoruz. Bana gelecek olursa ben-
ce en büyük sorun, konu hakkındaki
anlayış ve bilgi eksikliğidir. Bence bu
ana sorundur. Burada tartıştığımız ve
gelecekte de farklı toplantılarda tar-
tışacak olduğumuz bütün diğer fikir-
lerde, genel itibariyle birbirimizi tanı-
madığımız ortaya çıkıyor. Burada ya
da diğer platformlarda duyduğunuz
sorulardan da bu sonuca ulaşabilirsiniz.
Türk insanının Mısır'ın ne olduğu
hakkında pek fazla bilgisi yoktur, bu
durumun tam tersi de söz konusudur.
Bunun üstesinden nasıl gelebiliriz?
Bence, medyada çalışan biri olarak,
bundan belki de kısmen biz sorum-
luyuz, belki de Mısır kültürünü Türk
insanlarına anlatabilmek için daha iyi
bir iş çıkarmalıyız. Belki de Mısır'daki
ortaklarımız da aynısını yapmalıdır.
Fakat bunu yapabilmek için medya
çalışanları arasında bir iletişim ağı

kurmalsınız. Bunu da, çalıştaylarda, seminerlerde ya da diğer etkinliklerde bir araya gelerek yapabilirsiniz. Buradaki ana sorun ise, toplantıyı terk edene kadar, her şeyin aklınızdan uçup gidiyor olmasıdır. Nasıl bir takip mekanizması kurmalısınız? Bildiğiniz üzere, bu toplantıdan çıkacak uygulanabilir tavsiyelerden daha önce bahsetmiştik. Kelimeleri evirip çevirip yeniden söylemek yerine gerçekten ne yapabiliriz? Bence her iki ülkedeki medya kuruluşları arasındaki ortaklık, bu bilgi ve anlayış eksikliğinin üstesinden gelebilmenin yollarından biri olacaktır. Daha sonra ise, kafalar üzerinde uçmaktan ziyade ayaklarımızı yere değerek yörüngemizi, çok daha sağlıklı bir yolla belirleyebiliriz. İkinci mesele ise, tıpkı şu anda yaptığımız gibi düşünce kuruluşları, akademiler, üniversitelerden diğer kuruluşlar ve özel akademik örgütler olarak bir araya gelmektir, böylelikle ne yapabileceğimiz konusunda bir beyin fırtınası

yapabiliriz. Daha sonra, yine, bir takip ya da gözlem mekanizması geliştirip bu toplantılarda göstermiş olduğumuz ilerlemelerin izini sürebiliriz. Bana göre, Türk gazetelerini okuduğumda Mısır kültürünün anlaşılmasının yansımalarını görüyorum. Bazen de, akademisyen ve basın yayın organları çalışanlarının bile küçümseyici tavırlarını görünce utanıyorum. Öğrenme deneyimi çift taraflı gerçekleşir. Biz Mısır'dan pek çok şey öğrenebiliriz, onların da bizden öğreneceği çok miktarda bilgi ve tecrübe olabilir. Size bir örnek vereyim, sabahki oturumda Sayın büyükelçi bahsetti, aynı zamanda eski dışişleri bakanı da bu konuya değindi, gün boyu devam eden bütün bu tartışmalar hakkında ne yazabilirim diye düşündüğümde aklımda beliren tek konu bu sabah Büyükelçinin bahsettiği konu oluyor. Türkiye'deki Yüksek Seçim Kurulu, bunu nasıl başardıklarını, nasıl vatandaşlarının diğer ülkelerde kalmalarına izin ve-

rip aynı zamanda demokratik sürece dahil olmalarını sağladıklarını sormak amacıyla Mısır'a bir ziyaret gerçekleştirmeyi düşünüyor. 1950'lerden bu yana demokratik bir sistemimizin olduğunu söylüyoruz ancak Türkiye sınırları dışında yaşayan vatandaşlarımıza bu sürece katılabilme iznini vermiş değiliz. En son 2008'de yaptık ve anayasa mahkemesi yasayı kısmen düşürdü. Son ulusal seçimlerde bunu yapmadık. Irak bunu ilk demokratik seçimlerinde başardı, Mısır başardı ve biz de hala bunu nasıl başardıklarını anlamaya çalışıyoruz. Mısırlılar, neyse ki bir seçim yaptılar. İkinci mesele ise, benim hikayemin amacı olacak, yakın zaman içinde Today's Zaman'da yayınlanacak, bu toplantının bir kaydını oluşturacağım, fakat bu, benim için gazeteye koyabileceğim değerde bir makale oluşturmamı sağlayacak bir haber olması açısından en önemli konu. Diğer bütün konular pek çok kez kaleme alındı, pek çok kez tartışıldı ve eminim daha da tartışılacak. Bir diğer somut eylem örneğin, Büyükelçinin bunun üzerinde bir süredir çalıştığını biliyorum ancak bunun nasıl sonlanacağı hakkında bir fikrim yok. Türkiye'de Diyanet, Din İşleri Başkanlığı, adı altında büyük bir bürokrasi bulunuyor ve binlerce imam atıyorlar. Bu imamların çoğu, Arap dilini nasıl anlayacaklarını bilmiyorlar, üstelik bu insanların Kur'an'ın dediklerini anlamaları ve insanlara bunları aktarmaları gerekiyor. Bir Mısırlı gelip, bizlere Kur'an'ı çok daha iyi anlayabilen imamlar yetiştirmemiz hususunda yardımcı olabilir. Diğer bir konu olan RORO ile alakalı olarak ise, bugün aslında sütunumda da yazdım, Mısırlılar çok kritik bir anda bize can simidi attılar. Suriye'deki karışıklık nedeniy-

le Körfez bölgesindeki, Ürdün'deki ve Suudi Arabistan'daki ticaretimiz kesintiye uğradığında, Allah'a şükür, bu konuda bazen tartışmalar da baş göstermiştir tabii ama, RORO, süreci kolaylaştırmıştır, böylece Türkiye'ye alternatif bir yol sunulmuştur. Bu, ayakları yere basan somut bir eylemdir. Kamyonlarımız şu anda Mersin limanından Said limanına, oradan da Suudi Arabistan'a hatta Afrika pazarına bile güvenle geçebilmektedir. Bu nedenle, bu eylem, Mısırlı dostlarımızdan alıyor olduğumuz somut bir yardımdır. Sanırım, Büyükelçi Muhammed Salem sunumunda diyalogun derinleştirilmesinden bahsetmişti, bence bu son derece önemli. Bunu yapabilmek için, tıpkı bir havuz gibi, insan kaynaklarının, insanların birleşebilmesi için bir yer inşa etmeliyiz ve bunun temelini de çoğunlukla genç nesiller arasına atmalıyız çünkü bizlere gelecek vadedenler onlardan başkası değildir. Onları farklı platformlarda bir araya getirelim, onları bir ya da iki aylığına yaz kamplarına alalım. Böylece birbirleri hakkında bir şeyler öğrenebilirler. Birbirleri hakkında gazetelerde okuyarak öğrendiklerinden çok daha fazlasını öğrenebilirler. Mısır ekonomisinde neler olup bittiğini anlamak için Reuters'in hikayelerine bakıyoruz. Bunu yapmak yerine doğrudan arkadaşlarımızdan bilgi alabiliriz. Bence bu son derece önemlidir. Bursları artırın, Türkiye'ye gelen ya da Türkiye'den Mısır'a giden öğrenciler için daha fazla imkan sağlayın, yüksek lisanslarını ve doktoralarını tamamlamaları için orada dört yıl eğitim görmelerine imkan tanıyın. Eğer bunları yapabilirsek, işte o zaman askeri ortaklık, savaş uçakları ve diğer pek çok konuyla alakalı bütün bu somut mese-

leleri daha sağlıklı bir şekilde tartışabileceğiz diye düşünüyorum. İnsan kaynakları olacak ve bu konularda görevi onlar üstlenecek. Bunun büyük önem arz ettiğini düşünüyorum. Sanırım KOBİler üzerindeki vurgu gibi konuların bazılarında bahsettik ve bence bu konu Türkiye ve Mısır arasındaki işbirliği için son derece önemlidir. Bana göre, Mısır'ın kötü ekonomik rakamları üzerinde hakettiğinden fazla duruyoruz. Evet bu rakamlar kötü ancak 10 yıl önce biz de aynı durumdaydık. Tekrar ayağa kalkabilmemiz için bize bir kredi limiti vermesi amacıyla IMF'den yardım gelmesini bekliyorduk. Mısırlıların çok iyi bir şekilde bunu atlatacağına eminim. Oldukça genç nüfusuyla tıpkı Türkiye gibiler ve bu da son derece önemli. Avrupa'daki nüfusla alakalı sayılara baktığınızda, çok da parlak bir geleceklerinin olmadığı görülüyor. Türkiye, Mısır ve Asya ülkeleri gibi ülkeler genç nüfuslarıyla çok hızlı yayılıyorlar. Bence bundan bahsetmemiz de oldukça önemli. Sanırım hepsi bu kadar, soru cevap kısmına geçelim, belki tartışmamıza orada devam edebiliriz. Çok teşekkürler.

Sayın Büyükelçi Muhammed Anis Salem:

Çok teşekkürler Sayın Bozkurt. Sizi iyi bir gazeteci olduğunuz için sona bırakmakla iyi ettiğimi düşünüyorum, konuya çok daha eylemsel bir noktadan yaklaşarak odaklandınız. Sizin her zaman okuyucularınızın neyi okumak isteyeceği, neyin harika bir fikir olduğu konusunda kusursuz bir düşünce yapınız bulunuyor. Bildiğiniz üzere, diplomatlar bunu yapmaz. Onlar, okuyucunun ne okumak istediğini asla düşünmezler, ne söyle-

mek istiyorlarsa onu söylerler. 25 dakikamız daha var, bu nedenle sizleri soru sormaya değil, bu beyin fırtınası oturumundan bir sonuçla çıkmamızı sağlayacak şekilde somut teklifler öne sürmeye davet ediyorum. Hem ev sahiplerimiz burada hem de Büyükelçilik onlarla birlikte çalışabilir, ev ödelerini onlara bırakabiliriz. Şimdi devam edelim lütfen.

Atıf Özbey (AA): Çok teşekkürler Sayın Oturum Başkanım. Aslında, birkaç hafta önce Mısırlı birine bir soru sordum, bu soruyu başkanlık seçimlerinin ilk turundan önce yönelttim. Ona “Kimin kazanacağını düşünüyorsunuz?” diye sordum. O da bana “Bu süreç antidemokratik ve baskıcı, bu yüzden size bir cevap veremem. Herhangi birisini tercih edemem,” dedi. Bu nedenle, bugün bütün dünya Mısır'daki seçimleri konuştuğu için, tüm Mısırlı halkına tebriklerimi sunmak istiyorum. Ayrıca şunu da bilmelisiniz ki, burada, Türkiye'de bütün gazeteler, televizyon kanalları ve haber ajansları her dakika sizin başkanlık seçimleriyle alakalı haberler yapıyor. Eğer bu dönemden önce olsaydı, hiç kimse seçimler ve sonucunda neler olacağı hakkında konuşmazdı. Bu da, yaşananların büyük bir savaş olduğunu ve Mısır'ın bölgede daha da güçlü hale geldiğini gösteriyor. Buna inanmalısınız.

Sizlere bahsetmek istediğim ikinci bir konu ise, sevgili misafirlerimiz, Türkiye'deki solcu ve demokrasi yanlısı insanlardır. Sayın Erdoğan'la yanlış bir yol üzerinden savaş başlattılar. Haksız olduğunuzu, yanlış şeyler yaptığınızı ve bunun İslam karşıtlığı olduğunu kendisiyle tartışacağız; onlar İslam'la

savaşıyorlar, Recep Tayyip Erdoğan'la değil. Bu nedenle her dönemden sonra bütün dindar insanlar Sayın Erdoğan'ı destekledi. Bu sebeple onların her biri Mısır'da aklını kaçırabilir. Bu çıkarıma misafirlerimiz üzerinden ulaştım. Bunun İslam olmadığını, İslami bir yanlış anlaşılardan ibaret olduğunu söylüyor olmaktan son derece memnunum. Bu sebeple tekrar etmemin faydalı olacağını düşünüyorum: "Bütün solcu gruplar AK Parti hükümetiyle savaşacak ve bu hükümete de İslam'a da karşılar, bu yüzden yaptıkları yanlış. Bu AK partinin oylarının sayısını artırıyor.

Diğer bir konu ise, her ne kadar Arapça oldukça sık konuşulan bir dil olsa da, bizim İngilizce konuşuyor olduğumuz gerçeğidir. Mısır'la da bu konuda işbirliği oluşturulmalı. 10 yıl önce 3000 öğrenci El-Azhar'da okuyordu. Şimdi ise, bildiğim kadarıyla sayıları 300 ya da 400'ü geçmiyor çünkü El-Azhar'dan alınan derece Türk hükümeti tarafından yeterli görülüyor. Bu yüzden bu konuda işbirliği yapmalıyız. Dışişlerindeki 5500 diplomat içinden sadece 6 diplomatın Arapça konuştuğunu biliyor muydunuz? Türkiye'de ise sadece iki tane dergimiz bulunuyor. Bunlardan bir tanesi Today's Zaman Grubunun. Arapça yayınlanan sadece iki dergimiz ve bu dilde yayın yapan sadece bir kanalımız var ki bu kanal da TRT'den büyük değil. Fakat Anadolu Haber Ajansı 3-4 ay önce bir Arapça şubesi açtı ve ana bürosu da Kahire'de bulunduğu için iyi yönde gelişmeler de görülüyor. Bu nedenle, bütün kaynaklar da dahil olmak üzere, bölgemizin ve ulusumuzun başlıca dili Arapçadır. Mısır'da bu konuda Türkiye'ye destek olma-

lıdır. Mısır tekrardan Türk erkekleri için okullar ve üniversiteler açabilir ve bu kurumlarda Arapça öğrenimi başlatabilir. Zira Türkiye'de öğrenmek imkansızdır. Ben kendim bile Arapça'yı Pakistan'da öğrendim. Bu nedenle daha fazla seminer organize etmeliyiz çünkü gerek Türkiye tarafından gerekse Mısır tarafından çok fazla kapı diğer tarafa kapalı. Teşekkürler.

Sayın Büyükelçi Muhammed Anis Salem:

Çok teşekkürler. Sizlerden, ilişkilerin güçlendirilmesine ilişkin tavsiyeler üzerinde durmanızı rica ediyorum. Ayrıca eğer dilerseniz, bundan bir yıl sonra aynı odada bir araya gelseydik, bugün bir araya getirdiğimiz önerileri gerçekleştirip gerçekleştirilmeme konusundaki başarılarımızı nasıl değerlendirirdiniz şeklinde bir varsayım üzerinden de konuşmamıza devam edebiliriz. Bu nedenle bir dizi tavsiyeyi sıralarsak, bu tavsiyelerin bir yıl sonra bizi nereye götüreceği konusunda da düşünelim. Bir yıl sonra ne uygulayabiliriz? Ayrıca eğer zorlu taraflardan bahsederseniz, lütfen sorunların da neler olduğunu belirtin. Çünkü bu sabahki sunumumda da bahsettiğim üzere, çoğunlukla olumlu taraflar üzerine odaklanıyor ve sorunlu alanları tartışmak istemiyoruz. Bu nedenle en azından, bunları genel hatlarıyla ele alabiliriz. Size dönmek istiyorum ancak başka bir konuşmacı seçelim ve devam edelim, lütfen.

Harun Öztürkler:

Bu başarılı çalıştay dolayısıyla panelistlerin ve katılımcıların her birine ayrıca Sayın Oturum Başkanına da te-

şekkürlerimi iletmek istiyorum. Hem sorularım hem de önerilerim var. Sorularımı hızlıca sormak istiyorum. İlk sorum sevgili arkadaşım Şaban'a. Başbakan Erdoğan'ın standartlar olarak nitelendirdiği Türkiye'nin gücünün, ülkenin Mısır'la olan ilişkisine uyan bir politikayı nasıl değiştireceğini düşünüyorsun?

Sayın Büyükelçi Salaheldin'e: Türkiye ve Mısır arasındaki askeri üretim ilişkisinin İsrail, Suriye, Irak ve İran'la olan ilişkileri nasıl etkileyeceğini düşünüyorsunuz?

Belki yine Şaban'a: böyle bir askeri ilişki, Türkiye'nin ABD ve AB ile olan ilişkilerini nasıl etkileyecektir?

Bir başka soruyu da Sayın Bozkurt'a yöneltmek istiyorum. Doğu medyası, gazetelerde, internetteki özel sayfalarda, Orta Doğu bölümünde, Avrupa bölümünde vs. demeçler yayınlamıştır. Tartışmalara bunun üzerinden başlayabilir, internet sayfası ve Mısır'la alakalı özel bölümde bunu sürdürebiliriz, böylece önümüzdeki yıl eğer gerekirse, hedeflerin ne kadarının bu süre zarfında benimsenip gerçekleştirildiğini gözlemleyebiliriz. Bu özel bir öneri.

Ayrıca bu sabah KOBİlerin ithalatı ve diğer pek çok konuda epeyce konuştuk. Türkiye ve Mısır bir araya geldi ve ortaklık, işbirliği, KOBİler ve mali politika için teknik takımlar oluşturdu. Bu son derece önemlidir, zira Mısır 2000'lerin başından bu yana omuzlarında büyük bir yük taşımaktadır. Türkiye de Mısır'la aynı durumdaydı, ancak şu anda son 6-7 yıl için bir artık bütçe çerçevesi oluşturuyoruz. Bu da örnek alınabilecek bir derstir.

Daha önce de bahsedilen eğitim konusuna gelecek olursak, bir öğrenci değişim programı başlatabilir ve gerek olumlu gerekse olumsuz yönlerini tartışarak eğitim sistemini ele alabiliriz. Mısır, açık kapı politikasına 1974'de başlamıştır, 16 yıl önce de Türkiye, bunu kalkınma stratejisine dönüştürmeye başladı. Mısır, Türkiye'den 16 yıl önce Pazar tabanlı ekonomiye adım atmıştır. Fakat 1988'de, Türkiye iki önemli ihracat ödenek sistemini etkinleştirmiştir, bu sistemlerin her ikisi de, Türkiye'nin ihracatını 3 milyar dolardan Mısır'ın GYH'sına tekabül eden 200 milyar dolara yükseltmesine yardımcı olmuştur. Bence Mısır bu ödenek sisteminden çok şey öğrenmiş ve görüşlerini değiştirmiştir.

Mısır'ın şu anda her ne kadar kısa vadeli görünse de, ileride uzun vadede süregelme ihtimali bulunan önemli ekonomik sorunlarından bir tanesi de ekonomisinin çeşitliliğidir. Ne yazık ki, Mısır'ın ekonomisi, az sayıda nitelikli hizmete ve alt sektörler dayanmaktadır. Yine Türkiye, Mısır'a bu konuda iyi bir örnek teşkil edebilir. Teşekkürler.

Sayın Büyükelçi Muhammed Anis Salem:

Çok teşekkürler. Eğitim konusunda sunulan önerilere bir de eğitim reformunu eklemek istiyorum, çünkü her iki ülke de son derece hızlı bir şekilde değişen küresel çevre nedeniyle zorluklar yaşamaktadır. Eğitim sisteminin araçları yeniden gözden geçirilmelidir. İçinizden konuşmaya devam etmek isteyen var mı? Sizin ekleyeceğiniz birkaç şey daha vardı değil mi? Lütfen fazla uzun sürmesin.

Atıf Özbey (AA):

Aslında Türkiye-Mısır ilişkilerini ve Mısır'da bir devrim olduğunu biliyorum. Başbakanımızın dünya çapında, özellikle de Arap dünyasında oldukça tanınıyor. Sayın Erdoğan, Kahire'de bir konuşma yaptı ve bu demeci Arapçaya tercüme edildi. Söz konusu konuşma demokratik ve laik sistem hakkındaydı ve El-Azhar'dan, Müslüman Kardeşlerden ve diğer partilerden pek çok tepki topladı. Başbakan Erdoğan konuşmasının tercümesinin yanlış yapıldığından bahsetti. Bu nedenle Arapça gerek Türkiye gerekse Mısır'da son derece önemlidir. Eğer konuşmanın tercümesi yanlışsa, nasıl iletişim kuracağız? Bu nedenle dikkatli olmalıyız.

Sayın Büyükelçi Muhammed Anis Salem:

Teşekkürler. Arkadaşlarımıza bu diyalogun devam ettirilmesi önerisinde bulunacaktım, belki teknolojiden biraz yararlanmak suretiyle kapalı bir internet sayfası oluşturarak bunu gerçekleştirebiliriz. Nokta kutusunu ya da diğer araçları kullanabiliriz. Emin değilim; belki internet sayfalarından sorumlu bir çalışanınız vardır. Kapalı bir internet sayfası oluşturabilirsiniz ve böylelikle de katılımcılardan bu eylem planı konusunda önerilerini sıralamalarını talep edebiliriz, bu şekilde konu üzerindeki hakimiyetimizi biraz daha genişletebiliriz. Bu konuda bazı tekliflerim var, bunlardan bir tanesi eğitim konusundaydı, şu anda bulamıyorum, ancak bir dakika içerisinde bu konuya geri döneceğim. Ah, bir kişi daha var, çok iyi!

Abdullah Bozkurt:

Genç nesille alakalı olabilir.

Sayın Büyükelçi Muhammed Anis Salem:

Harika. Belki bizlere gençlikle alakalı bazı konulardan da bahsedebilirsiniz.

Sayın Selahaddin:

Aslında, siz reformlar ve gelecek hakkında konuşuyorken, ben de ORSAM aracılığıyla benzer bir çalışmanın Mısır'da da düzenlenebileceğini düşünüyordum. Ve böylelikle Türkiye'deki ve Mısır'daki gençleri, öğrenci gruplarını bir araya getirebiliriz. Bildiğiniz üzere, devrim sonrası durumdan dolayı, insanlar kendi başlarına Mısır'ı ziyaret etmek istemeyebilirler, fakat böyle bir projeye imza atabilirsek, fikirlerin, deneyimlerin ve daha bir çok unsurun karşılıklı paylaşılması olanağını yaratabiliriz.

Bu arada benim de bir sorum olacak. Mısır ve Türkiye, dünyanın bu kesimindeki büyük, sorumlu bölgesel güçlerdir. Gelecekte Filistin meselesini ve bölgesel meseleleri çözüme kavuşturmak için bundan nasıl yararlanmalıyız?

Sayın Büyükelçi Muhammed Anis Salem:

Genç insanlara asla güvenmeyin. Her zaman cevaplaması beş saat sürecek sorular sorarlar. Belki de gazeteci olan panelistlerle başlamalıyım, çünkü kendisi buradaki en pratik insan.

Abdullah Bozkurt:

Oldukça iyi bir soru olduğunu düşündüğüm son soruyla başlayalım. Bence sadece Filistin meselesinde değil, bölgedeki diğer pek çok meselede de Mısır ve Türkiye oldukça yakın bir işbirliğine girmelidir. Geçmişte, örneğin Hamas ve Al Fatah'ın arasında uzlaşmanın sağlanması konusunda bu işbirliğini gerçekleştirdiler. Mısır, bizden çok daha fazla deneyime sahip olduğu için öncü rolü üstlendi. Bildiğiniz gibi, son on yılda, Orta Doğu'da neler olduğu konusuna dikkat etmeye çalışıyoruz. Türkiye sürece yardım ediyor ve bu da işe yaradı. Demek istediğim görüşmeler hala devam ediyor. Örneğin Suriye'de, bence umutsuz bir şekilde Mısır'ın hak ettiği bölgesel role yeniden bürünmesine ihtiyaç duyuyoruz. İç siyasi düşünce ve ekonomik durumdan dolayı, bu cephede oldukça yoğunlar, neyse ki önlerinde belirecek engellerin üstesinden gelmeyi başaracaklar. Daha sonra ikinci turda, bölgedeki başlıca zorlukların bazılarını değinebiliriz: bu zorluklar; sadece işgal sonrasında değil aynı zamanda Esad dönemi sonrasında da Suriye'de neler olacağı, Irak'ın istikrarının nasıl sağlanacağı ya da ülkenin üçe bölünmesinin önüne nasıl geçileceği veya örneğin İran'dan kaynaklanan sorunlarla nasıl mücadele edileceği şeklinde sıralanabilir, çünkü bildiğiniz üzere, bölge boyunca körfezde meydana gelecek mezhep kaynaklı şiddet tehdidi bulunmaktadır. Eğer bu durum gerçekleşirse, sadece Türkiye ve Mısır değil Orta Doğu'daki diğer bütün ülkeler de sorunla karşı karşıya kalacaklardır. Bu nedenle kay-

naklarımızı; siyasi, ekonomik kaynaklar ve insan kaynakları ile diğer bütün değerleri bir araya getirmeliyiz, daha sonra da bu zorluklara birlikte göğüs germeliyiz.

Bahsettiğiniz bir diğer konu ise internet sayfası konusudur, bence Orta Doğu'ya yönelik bir bölüm oluşturacağız ve Merkez Asya bölümü ile diğer bölümlerin de açılması taleplerini alacağız. Bana kalırsa, internet sayfasında farklı bölümlerin bir araya getirilmesi çok daha yararlı olacaktır. Benim düşünceme göre, bu bağlamda ORSAM'a büyük bir destek sağlıyoruz. Makalelerinizi internet sayfasına koyuyoruz ve Başkanınız da aslında iki haftada bir yazı yayımlayan köşe yazarlarımızdan biri.

Uygulanabilir tavsiye olarak teklif edebileceğim son şey ise, medya grubumda bir staj programının geliştirilmesi olacaktır. Çünkü çoğu zaman dil engelleriyle karşı karşıya kalıyoruz, fakat eğer İngilizce konuşan ya da İngilizcede yazılı becerileri bulunan nitelikli elemanlarımız olursa, bu genç Mısırlı gazetecilere ya da muhabirlere bir staj programı oluşturabiliriz. Böylelikle bu noktadan başlayarak devam eden bir ağ kurabiliriz, bu çok daha kolay olacaktır. Türkçe basımı, dil sorunları nedeniyle zor olabilir ancak İngilizce basım oldukça kolay olacaktır. Teşekkürler.

Sayın Büyükelçi Muhammed Anis Salem:

Bahsedilen hususlarla alakalı olarak cevap vermek isteyen başka bir araştırmacı var mı?

Şaban Kardaş:

Evet ben kısaca bu hususlara değinmek isterim. Fakat Türkçenin Mısır'da öğretilmesinin başka yönleri de bulunmaktadır. Yunus Emre Vakfı, merkezler açmıştır ve duyduğum kadarıyla, pek çok insan, özellikle de gençler bu merkezlere gitmek istiyorlar, bu dille ilgileniyorlar. Bu nedenle, belki de bu staj programları iki yolla kurulabilir; Mısır'ın durumu benzer değişim programları açısından bazı Türk kurumlarıyla denkleştirilmelidir.

Sorulara gelecek olursak, esas sorumuz sert güç üzerine yapılan vurgu hakkındadır. Özellikle Başbakanımızın dik durmak hakkındaki söylemi, yani "Dik durup diklenmemek", İngilizceye nasıl tercüme edilir bilemiyorum, aynı zamanda şahsının ülke içi ve siyasi bağlamda kullandığı bir ifadedir. Anladığım kadarıyla burada esas olarak kastettiği şey, tehlikede olmaları halinde değerlerimizi, ilkelerimizi ve çıkarlarımızı savunacağımız fakat sadece gösteriş yapmak için sıkıntı yaratmayacağımızdır. Bu nedenle de, söylemini bu şekilde desteklemektedir. Özellikle Batıda, Türkiye'nin Filistin meselesindeki konumuyla alakalı olarak da benzer şeyleri söylemiştir. "Filistinliler, evrensel haklar, insan hakları çerçevesinde savunulması gereken halklardan bir tanesidir. Bu nedenle bu bağlamda onları savunacağız. Türkiye'nin bu özel meseledeki konumu, sadece güç gösterisine dayanmamaktadır aynı zamanda Türkiye'nin evrensel hakları destekleme isteğini de yansıtmaktadır." Bu şekilde söylemini doğrulamaktadır. Bu nedenle, eylemini aynı şekilde devam

ettirdiği sürece Mısır'ın konumuna bir engel oluşturacağını ya da bu konuma ters düşeceğini düşünmüyorum. Anladığım kadarıyla, benzer bir konumu Filistin meselesinde de sürdüreceğiz. Fakat bazen, daha önce de değinildiği üzere, Filistin meselesinde bile, Mısır ya da diğer aktörler bu husustaki liderliği kaybetmek istemediği için, Türkiye'nin artan müdahalesi adı geçen ülkelerde istenmeyen tepkilere neden olabilir. Yine de, Abdullah Bey'in de önerdiği üzere, devrimden hemen sonra Mısır tarafından bozulan bu anlaşmada, Türk liderleri, gördüğüm kadarıyla, gelişimi hoş görüyle karşıladılar, "sizler çok öfkeliydiniz, Mısır'ın gösterinin baş unsuru olması gerçeğinden hoşlanmadınız," diye bir söylemde bulunmadılar. Bu kişiler yaşanan süreci desteklediler. Bu bağlamda, sanırım en önemli şey yapılması gereken doğrunun sonucudur. Bu yapıldığı sürece, gerek Türk gerekse Mısır tarafından gelirse gelsin, bunun çok da mühim olmayacağı kanaatindeyim.

Fakat sert güç ve askeri işbirliği, daha önce de konuşulduğu üzere, ABD'yi nasıl etkileyecektir? Bildiğim kadarıyla Sayın Büyükelçi F-16'lardan bahsetti. Bu uçaklar, Türkiye'de üretilen Amerikan ruhsatlı savaş uçaklarıdır, ruhsatları ABD'ye ait olduğu için Mısır'a da ABD'nin onayı üzerine ihraç edilebilecektir. Bu nedenle, bu konuda fikir birliği bulunmaktadır, Mısır-ABD ilişkileri şu anda olduğu şekliyle devam ederse herhangi bir sıkıntıya mahal verileceğini düşünmüyorum. Bu konuda herhangi bir olası olumsuz sonuç görmüyorum.

Sayın Büyükelçi Muhammed Anis Salem:

Şu anda yorumlarda diğer yöne doğru gittiğimizi fark etmiş olmalısınız. Büyükelçi Shazly ve konuşmacılarla başlayıp Sayın Abdullah'la konuşmayı sonlandırmıştık, şimdi ise tam tersini yapıyoruz. Kapanışı Büyükelçi Shazly ile yapacağız.

Fathy El-Shazly:

Çok teşekkürler Sayın Oturum Başkanım. Aslında ben de aynı konu üzerinde, diğer bir deyişle Mısır-Türkiye askeri işbirliğinin diğer bölgesel güçler üzerindeki olası etkileri konusunda yorum yapmak istedim. Burada Türkiye'nin çok yakın bir müttefiki, Mısır'ın ise yakın dostu olan ABD'den bahsetmiyorum. İsrail ve İran gibi diğer bölgesel güçler hakkında belirli örnekler vereceğim. Bunlardan bir tanesi, ilk olarak İsraili pilotlar tarafından kullanılan eğitimden yararlanan Mısırlı savaş pilotlarının bulunmamasıdır. Ben burada Büyükelçiyken, bu durum Mısır medyasında büyük yankı uyandırdı ve ben de şahsen dışişleri bakanları arasında geçen konuşmalar nedeniyle bu konuyu kendi elimle gündeme konuları arasına yerleştirmek zorunda kaldım. O dönemde Bakan Ahmed Maher vardı ve kendisi benimle şahsi olarak görüştü, bu durumu protesto ediyordu. Şu noktayı açıklığa kavuşturmaya çalışıyorum, o zamanki Dışişleri bakanına bu konuya bir açıklık getirmesini önerdim ve kendisi de tesisin Mısır da dahil olmak üzere bütün dost ülkelere açık olduğunu belirtti. Fakat mesele şuydu ki, tesisin resmi açılışı yapılmıştı ve böyle bir eğitimi almaları konusunda

İsrail'in küçük bir bölgesel hava üssü tarafından yönlendirilen İsraili pilotların uyarılması dolayısıyla halk arasında bir ilgi konusu olmuştu. Aynı zamanda dünyadaki üç ana sahanın birisi olarak tasarlanmıştı; bunlardan bir tanesi Kanada'da, bir tanesi Japonya'daydı, üçüncü saha ise sözünü ettiğimiz sahaydı. Bu nedenle İsrail'in olduğunu düşünüyorum, İsraili pilotlar bu tesisi kullanırken neden ilgili yetkililer kendilerine bu durumun Arap ülkeleriyle olan meselelerine yapacağı muhtemel etkiler hakkında soru sormuyorlardı?

Böylelikle sözü Sayın Oturum Başkanına bırakırken, gelecekte faydalı olmasının beklendiği bu girişimi başlattıkları için ORSAM'ın yanı sıra Sayın Büyükelçi Salaheldin'e ve herkese teşekkür etmek istiyorum. Teşekkürler.

Sayın Büyükelçi Muhammed Anis Salem:

Teşekkürler Sayın Büyükelçim. Umarım bu kayıt ilerleyen günlerde alacağımız rapor için kullanılır, böylelikle biz de... Kayıtta yer alabilmeleri amacıyla olası işbirliği alanlarına birkaç husus da ben eklemek istiyorum. Bence biraz daha zamana ihtiyacımız var; her zaman bunun gibi bir günlük toplantıların sonunda biraz daha zamana ihtiyacımız olduğu sonucuna varıyoruz. Fakat bana kalırsa kutunun biraz dışında kalacak bazı alanlar da bulunuyor. Çünkü bazen, bunun gibi şeylere ihtiyaç duyuyoruz ve ikili ilişkiler son derece klasik işbirliği alanlarıdır.

Bunlardan bir tanesi -bu konu hakkında konuşuyor olduğumuz için belki

bu akşam bu noktaya gelme imkanı-
mız olur- dünyanın 30 yıl sonraki ha-
lini nasıl gördüğümüz ile alakalı ola-
rak düşünce kuruluşları ve araştırma
merkezleriyle daha derinden işbirliği
kuracaktır. Sahip olduğumuz teknolo-
jiler ve yönetim sistemleri hızlı bir şe-
kilde işe yararlık vasfını kaybetmekte-
dir. Ayrıca, özellikle Mısır'da görmüş
olduğumuz zayıflıklardan bir tanesi
de gelecek algımızın ve geleceğe yö-
nelik hazırlıklarımızın çok iyi olma-
masıdır. Düşüce yapımızı biraz daha
geleceğe doğru kaydırıyoruz. Bana
kalsa, askeri işbirliği gibi belirli konu-
lardaki karşıt görüşümü belirtirdim,
çünkü ben geleceği bu şekilde görmü-
yorum, ben geleceğe başka bir yönden
bakıyorum. Ayrıca yatırım konusun-
da da kaynaklarımızın nereye doğru
gittiğine dikkat etmeniz gerektiğini
düşünüyorum. Fakat bir görüntünün
bu şekilde tek bir aşamada geliştiril-
mesini düşünüyorum, bazı insanlar,
İsrail'in bir planı olduğunu söylüyor
ve ben de Orta Doğu'nun 2050 yılında
nasıl görüneceğini tahmin etmeye ça-
lışan bu projenin bazı materyallerini
gördüm. Örneğin 85 milyonluk nüfu-
suyla Mısır gibi ülkelere bakıldığında,
Mısır'ın o dönemde yaklaşık 100-130
milyonluk bir nüfusa ulaşacağını bi-
liyoruz. Bunun sonucunda da Mısır,
farklı bir dizi sorunları olan tamamen
farklı bir ülkeye dönüşecektir. Bence
bu, gelecekteki diyaloglar için oldukça
ilginç bir alan oluşturacaktır.

Son derece yenilikçi olacağını düşün-
düğüm bir diğer alan ise, Türkiye'nin
Somali'deki rolünden esinlenmektedir
ve uluslar arası insani yardım hareketi
ile alakalıdır. Bu benim çalıştığım bir
alandı ve Arap dünyasının o kapasite-
sinin olmadığını öğrendiğimde çok

sinirlenmiştim. Bu nedenle bu oyun-
daki önemli oyuncular, genel olarak
Batı ülkeleri ve kapasitesi olan NATO
üyeleridir, bunun için eğitilmişlerdir
ve insani hareketler için altyapıları
bulunmaktadır.

Bu diyalogda kaçırmış olduğum
üçüncü nokta ise, gerçi biraz bahset-
tik ama yine de bu konu hakkında
daha da derine inebilirdik diye düşü-
nüyorum, bütün bir kültürel değişim
ve kültürel diyalog alanıdır. Örneğin
yazarlar arasındaki diyalogdan biraz
bahsettik mi emin değilim. Yakın za-
manda Londra'daydım ve ilk yayını
18. Yüzyılda yapmış çok eski bir edebi
dergi olan Londra adındaki dergi tara-
fından ağırlandım. Arap dünyasındaki
yazarlarla diyalog geliştirme konusu-
na ilgi gösteriyorlardı. Gelecek nes-
lin yazarlarından bazılarının adlarını
soruyorlardı. Buna ek olarak Pamuk
gibi birinin Arap dünyasında çok da
tanınmış olmadığını görürsem şaşır-
mam. Bence entelektüeller üzerinden
bu gibi daha üst düzey diyaloglara yer
verilmelidir. Türk meseleleriyle alaka-
lı ne kadar kurum ya da çalışmanın
Arap dünyasında yer edindiği konu-
sunda emin değilim. Bu sorunun ce-
vabını bilen var mı?

Sayın Abderahman Salaheldin:

Türk meseleleri ülkemizde incelen-
memekte fakat Türkçe bölümleri ge-
rek bağımsız olarak gerekse Doğu
dillerinin bir parçası olarak mevcut.
Mısır'da bu bölümlerden 12 tane var.

Sayın Muhammed Anis Salem:

Tamam. Peki bu kurumlar Türk mese-
leleriyle de ilgileniyor mu?

Sayın Abderahman Salaheldin:

Şu aralar üniversitede özel dallarda bir yıldır gerçekleşen Arap-Türk sosyal bilimler toplantısına başlıyoruz.

Sayın Büyükelçi Muhammed Anis Salem:

Bence Arap dünyasında uzmanlarımızın olması oldukça önemli ve faydalı olacaktır. Ayrıca, insanların, çağdaş Türkiye hakkında bilgi alma ve çalışmalar yapma imkanı bulunmaktadır.

ORSAM'la paylaşmak istediğim bir diğer husus ise, gelecekte ortak araştırma yazıları yazabileceğimiz gerçektir. Böylelikle bunun gibi konferansların teknik metinlerini hazırlayan bir çalışanımız olur; Türkiye'den gelen bir kişiyle Mısır'dan gelen bir kişinin bu konuda ortak bir şekilde çalışmasını sağlayabiliriz. O zaman, bizim gelip Mısır hakkında konuştuğumuz, sizin ise ülkenizde durup Türkiye hakkında konuştuğunuz bu tarz bir diyalog yerine günün sonunda daha iyi bir ürün elde edebiliriz. Bence birlikte çalışabiliriz ve bu da ilginç sonuçlar doğurabilir. Bunlar sizinle paylaşmak istediğim sadece birkaç fikrimdi.

Bu arada küçük bir not olarak, geri dönmenize sevindim, çünkü Büyükelçi Shazly'nin yarattıkları bu harika imkan dolayısıyla ORSAM'a göndermiş olduğu samimi duyguları ve teşekkürleri ben de paylaşmak istemiştim. Bunun gerçekten yeni ufuklar açtığını düşünüyorum. Birileri, macera yolculuklarının amacının yeni yerler görmek değil yeni gözlerle görmek olduğunu söylemişti. Olaylara farklı bir yolla bakmalıyız.

Çok özel bir ricam olacak ve Sayın Büyükelçim beni akşam yemeğine davet ettiği için son sözü ona vermeliyim. Fakat ayrıca Büyükelçi Abderahman Salaheldin'e de teşekkür etmek istiyorum. Burada Büyükelçi Salaheldin'inin görev yapmasından dolayı Türkiye'deki dostlarımızın şanslı olduklarını söylemek istiyorum. Kendisi Mısır diplomasinin yıldızlarından bir tanesidir. Bu şahsiyeti Türkiye'den almak için pek çok denemeler yapılmaktadır, bu nedenle eğer kendisini burada tutmak istiyorsanız onu buraya bağlamalısınız. Kendisine, ilgisi ve bağlılığı için de ayrıca teşekkür etmek istiyorum, oldukça sıkı çalışmaktadır ve bizi buraya gelme konusunda teşvik etmek için Kahire'deki pek çok meslektaşımızla, çoğumuzla iletişim kurduğunu biliyorum. Ona ve onun muhteşem takımına teşekkür etmek istiyorum. Sayın Kanbolat da burada kalmamız konusunda bize oldukça yardımcı olmuştur. Bu yüzden son sözü veriyorum ama eminim bundan sonra söyleyecek daha çok şeyimiz olacak. Teşekkürler.

Sayın Abderahman Salaheldin:

Çok teşekkürler Büyükelçim. Harika bir moderatörsünüz, bu imkandan dolayı size ve ORSAM'a minnetlerimi ifade etmek istiyorum. Özellikle bu oturumda oldukça ayrıntılı notlar aldım. Bazı cevap verilmemiş sorulara cevap vermek istiyorum ve sizi temin ederim bu konular gerçekten de ele alınmaya değer.

Gazetelerde sürekli baş gösteren ana konulardan biri, iki ulus arasındaki rekabet algısıdır. Bütün anketlere cevabım, Mısır delegasyonunun Birleşmiş

Milletler Yıllık Genel Meclis Beyannameğine tavsiye etmek şeklinde olacaktır. Türkiye tarafındakiyle karşılaştırıldığında, rahatlıkla Mısır kelimesinin çıkarılıp yerine Türkiye'yi koyabilirsiniz. Buna paralel olarak Türkiye'nin beyannameğinde Türkiye'yi çıkarıp yerine Mısır'ı koyabilirsiniz, beyanname muhteşem bir surette uyacaktır, kastettiğim şey iki ülkenin bütün dünya meseleleri üzerindeki konumudur: bu meseleler, BM, ulusal ve küresel silahsızlanma ya da herhangi bir konu olabilir. Bu iki ülkenin nasıl da tam olarak aynı konularda benzer hareket ettiklerini göreceksiniz. Filistin uzlaşmasına geldiğinde, tamamen aynı şeyi yapmaya çalışıyorlar, ülkeyi bir araya getirmeye çalışıyorlar, Kudüs başkent olacak şekilde Filistin devletini kurmayı ve İsrail işgaline bir son vermeyi hedefliyorlar. Bu davranış yayılma meselesinde de aynıdır. Türkiye, yaşadığımız bölgeyi temizlemek ve güvenli bir bölge haline getirmek için Mısırlıların talep ettiği aynı 5+1 süreci üzerinde çalışıyor. Bu durum, gerçeklerin algılanmasında bile görülebilir. Bazen gerçeklerden ziyade algılarla yaşarız. Neyse ki her iki ülkenin de diğer taraftaki algılanma şekli %90'dan daha fazla bir oranla olumlu; şans eseri, yakın zamanda yürütülmüş olan iki yoklama göze çarpıyor. Bunlardan bir tanesi Mısır tarafında, diğeri ise Türkiye tarafında gerçekleştirildi. Mısır, Mısırlılar, Mısır dış politikası ve Mısırlıların Türkiye'ye karşı davranış biçimleri, diğer Arap ülkeleri arasında en yüksek oranı elde etmiştir ki bu durum da muhteşem bir gelişmeye şahit olmuştur; fakat Mısır'la olumlu cevap %90'dan fazla olmuştur. Türk imajının Mısır'daki algısı oldukça ilginçtir.

Askeri Komite üretimi konusunda sizin döneminizden bu yana, ortak manevralar, ortak eylemler, ortak eğitim faaliyetleri yaptığımızı sizlere duyurmaktan mutluluk duyuyorum. Bu nedenle, Büyükelçi Anis Salem, endişelenmeyin, bu durum, bölgede gelecekte meydana gelme olasılığı bulunan zorlukları sona erdirecektir, aynısı, kurtarma operasyonları, insani yardımlar, gelecekteki barışı sürdürecektir operasyonların desteklenmesi konusunda da geçerlidir.

Ayrıca, pek çok alanda da komşudan komşuya şeklinde gerçekleştirdiğimiz çabalar ve ortak askeri üretimlerimiz bulunmaktadır. Neredeyse iki ya da üç yıllık uygulamalarımız olmuştur, bu nedenle bu alan, benim son derece hoşnut olduğum bir alandır. Kültürel eğitime de gelecek olursak, lütfen, eğer Arapçayı öğrenmeye hevesli birini tanıyorsanız, Mısır'da bir Türk ise ve burs arıyorsa, ona gelmesini söyleyin. İsteyen herkese burs veriyoruz. Aslında El-Azhar'daki öğrenci sayısı verilen diplomanın tanınmasında çıkan sorunlar nedeniyle azaldı. Artık bu sorun da çözüldü. Son zamanlarda YÖK, El-Azhar öğrencilerinden birkaç tane daha ders almalarını talep ediyor ve böylelikle Azhar diploması geçerli hale gelecek, bu nedenle de bu konu artık bir sorun teşkil etmiyor. Kullanılmayan pek çok bursumuz bulunuyor, çünkü El-Azhar'da okuyan Türklerin çoğunun maliyeti Mısır'daki Türk işadamları tarafından karşılanıyor ya da bu kişiler söz konusu öğrencilere para desteğinde bulunuyor.

Bu toplantı fikrini oldukça sevdim. Bu yıl İstanbul Kitap Fuarında Mısır onur konuğu oldu ve düzenli toplan-

tilar yapmaları konusunda mutabakata vardık. Fakat tabii ki önerileriniz için size başvuracağız ve ORSAM'la, internet sayfalarına bu panelle alakalı bir link yerleştirmeleri, tavsiyelerini yayınlamaları ve üyeleri ile okuyucularının konu hakkında düşünmelerini sağlamaları konusunda konuşabilirseniz çok memnun olurum. ORSAM'la, bu kurumun başkanı Hasan Beyle ve çalışanlarıyla gelecekteki işbirliklerine yönelmekten dolayı son derece mutlu ve huzurluyum. Harika bir iş çıkardılar. Çok teşekkürler.

Sayın Büyükelçi Muhammed Anis Salem:

Çok teşekkürler Sayın Büyükelçim. Ben de küçük bir şey ilave etmek istiyorum. Askeri manevralarla birlikte bunu ORSAM'la gerçekleştirmeliyiz, gelecek sene de inşallah Mısır'da kendi manevralarımızı yapmalıyız. Lütfen.

Doç. Dr. Harun Öztürkler:

Peki Arapça öğrenmek isteyen fakat Mısır'a gidemeyen insanlar konusunda ne yapılacaktır?

Sayın Abderahman Salaheldin:

Her ne kadar Ankara'da sınıflarımız olmasa da, İstanbul'da sınıflarımız mevcut. Fakat eğer Ankara'daki sınıflarla ilgileniyorsanız, bazı ilgili hizmetlerimiz bulunuyor ve unlardan bazıları ücretsiz, Ankara'yı terk etmek istememeleri halinde bunlardan yararlanabilirler. Fakat Mısır'a gitmek ve orada okumakla ilgileniyorsanız, ille de bütün bir yıl olmasına ya da bir diploma alınmasına gerek yok, bir dönemliğine bile gelebilirsiniz, sadece El-Azhar'da değil aynı zamanda diğer Mısır üniversitelerinde de pek çok bursumuz mevcut.

Sayın Büyükelçi Mohamed Anis Salem:

Mutlu bir şekilde konularımızı önümüzdeki yıl düzenlenecek olan bir sonraki toplantımıza bırakabilir ve bu toplantıyı dört gözle bekleyebiliriz. Umarım bir dahaki toplantımız Kahire'de olur. Bunun gibi güzel bir yer bulmaya çalışacağız. Katılımınızdan dolayı teşekkürler.

AKADEMİK KADRO

Hasan Kanbolat	ORSAM Başkanı
Prof. Dr. Hayati Aktaş	ORSAM Trabzon Temsilcisi, KTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü
Doç. Dr. Hasan Ali Karasar	ORSAM Danışmanı, The Black Sea International Koordinatörü - Bilkent Üniversitesi
Doç. Dr. Tarık Oğuzlu	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu - Uluslararası Antalya Üniversitesi
Doç. Dr. Harun Öztürkler	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu Ekonomileri - Afyon Kocatepe Üniversitesi
Doç. Dr. Mehmet Şahin	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu - Gazi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Doç. Dr. Özlem Tür	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu - ODTÜ
Doç. Dr. İlyas Kemaloğlu (Kamalov)	ORSAM Danışmanı, Avrasya
Habib Hüzmüzlü	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu
Yrd. Doç. Dr. Serhat Erkmen	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu - Ahi Evran Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Bayram Sinkaya	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu - Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü
Doç. Dr. Canat Mominkulov	ORSAM Uzmanı, Avrasya, El Farabi Kazak Milli Üniversitesi
Dr. Abdullah Alshamri	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu - ORSAM Riyad Temsilcisi
Dr. Neslihan Kevser Çevik	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu
Elmira Cheremisova	ORSAM Ortadoğu Danışmanı, St. Petersburg Üniversitesi
Dr. Didem Danış	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu - Galatasaray Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü
Dr. Jale Nur Ece	ORSAM Danışmanı, Deniz Emniyeti ve Güvenliği
Dr. Yaşar Sarı	ORSAM Danışmanı, Avrasya - ORSAM Bışkek Temsilcisi, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniv. Öğretim Üyesi
Dr. Süreyya Yiğit	ORSAM Danışmanı, Avrasya
Av. Aşlıhan Erbaş Açıklı	ORSAM Danışmanı, Enerji - Deniz Hukuku
Pınar Arıkan	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu - ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü
Volkan Çakır	ORSAM Danışmanı, Afrika - ORSAM Antananarivo (Madagaskar) Temsilcisi
Bilgay Duman	ORSAM Uzmanı, Ortadoğu
Noyan Gürel	ORSAM İzmir Temsilcisi
Selen Tonkuş	ORSAM Erbil (Irak) Temsilcisi
Oytun Orhan	ORSAM Uzmanı, Ortadoğu
Sercan Doğan	ORSAM Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
Nebahat Tanrıverdi	ORSAM Uzman Yardımcısı, Ortadoğu
Uğur Çil	ORSAM, Ortadoğu
Leyla Melike Koçgündüz	ORSAM, Ortadoğu & Projeler
Ufuk Döngel	ORSAM, Ortadoğu
Göknıl Erbaş	ORSAM, Karadeniz
Aslı Değirmenci	ORSAM, Ortadoğu
Jubjana Vila	ORSAM, Ortadoğu
Mavjuda Akramova	ORSAM, Ortadoğu

ORSAM Su Araştırmaları Programı

Dr. Tuğba Evrim Maden	ORSAM Su Araştırmaları Programı Hidropolitik Uzmanı
Dr. Seyfi Kılıç	ORSAM Su Araştırmaları Programı Hidropolitik Uzmanı
Kamil Erdem Güler	ORSAM Su Araştırmaları Programı
Çağlayan Arslan	ORSAM Su Araştırmaları Programı

ORSAM DANIşMA KURULU

Dr. İsmet Abdülmecid	Irak Danıştayı Eski Başkanı
Prof. Dr. Hayati Aktaş	ORSAM Trabzon Temsilcisi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Prof. Dr. Ramazan Daurov	Rusya Bilimler Akademisi Doğu Çalışmaları Enstitüsü, Direktör Yardımcısı
Prof. Dr. Vitaly Naumkin	Rusya Bilimler Akademisi Doğu Çalışmaları Enstitüsü Direktörü
Dr. Abdullah Alshamri	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu - ORSAM Riyad Temsilcisi
Hasan Alsancak	BP & BTC Türkiye, Enerji Güvenliği Direktörü
Prof. Dr. Meliha Benli Altunışık	ODTÜ, Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Prof. Dr. Ahat Andıcan	Devlet Eski Bakanı, İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Dorayd A. Noori	Irak'ın Ankara Büyükelçiliği Kültür Müsteşarı Yardımcısı
Prof. Dr. Tayyar Arı	Uludağ Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Prof. Dr. Ali Arslan	İstanbul Üniversitesi, Tarih Bölümü
Büyükelçi Şaban Muratı	Arnavutluk Uluslararası Çalışmalar Enstitüsü
Başar Ay	Türkiye Tekstil Sanayii İşveren Sendikası Genel Sekreteri
Hediye Levent	Gazeteci (Suriye)
Prof. Dr. Mustafa Aydın	Kadir Haş Üniversitesi Rektörü
Doç. Dr. Ersel Aydınlı	Bilkent Üniversitesi Rektör Yardımcısı & Fulbright Genel Sekreteri
Yaşar Yakış	Büyükelçi, Dışışleri Eski Bakanı
Patrick Seale	Ortadoğu ve Suriye Uzmanı
Prof. Dr. Hüseyin Bağcı	ODTÜ, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Prof. Aftab Kamal Pasha	Hindistan Batı Aşya Araştırmaları Merkezi Başkanı
İtir Bağdadı	İzmir Ekonomi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler ve Avrupa Birliği Bölümü
Prof. Dr. İdris Bal	TBMM 24. Dönem Milletvekili
Yrd. Doç. Dr. Ersan Başar	Karadeniz Teknik Üniversitesi, Deniz Ulaştırma İşletme Mühendisliği Bölüm Başkanı
Dr. Sami Al Taqi	Orient Research Center Başkanı
Kemal Beyatlı	Irak Türkmen Basın Konseyi Başkanı
Barbaros Binicioğlu	Ortadoğu Danışmanı
Safarov Sayfullo Sadullaevich	Tacikistan Cumhurbaşkanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi Başkan Yardımcısı

Prof. Dr. Ali Birinci	Polis Akademisi
Doç. Dr. Mustafa Budak	Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdür Yardımcısı
Dr. Hasan Canpolat	İçişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı
E. Hava Orgeral Ergin Celasin	23. Hava Kuvvetleri Komutanı
Volkan Çakır	ORSAM Danışmanı, Afrika
Doç. Dr. Mitat Çelikpala	Kadir Has Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Çetiner Çetin	Gazeteci (Orta Doğu)
Prof. Dr. Gökhan Çetinsaya	YÖK Başkanı
Dr. Didem Danış	ORSAM Ortadoğu Danışmanı, Galatasaray Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü
Prof. Dr. Volkan Ediger	İzmir Ekonomi Üniversitesi, Ekonomi Bölümü
Prof. Dr. Cezmi Eraslan	Başbakanlık Atatürk Araştırma Merkezi Başkanı
Prof. Dr. Çağrı Erhan	Ankara Üniversitesi, Avrupa Toplulukları Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürü
Yrd. Doç. Dr. Serhat Erkmen	ORSAM Ortadoğu Danışmanı, Ahi Evran Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Dr. Amer Hasan Fayyadh	Bağdat Üniversitesi, Siyaset Bilimi Fakültesi Dekanı
Dr. Farhan Ahmad Nizami	Oxford Üniversitesi İslami Çalışmalar Merkezi Yöneticisi
Av. Aslıhan Erbaş Açikel	ORSAM Danışmanı, Enerji - Deniz Hukuku
Cevat Gök	Irak El Fırat TV Türkiye Müdürü
Mete Göknel	BOTAŞ Eski Genel Müdürü
Osman Göksel	BTC ve NABUCCO Koordinatörü
Timur Göksel	Beyrut Amerikan Üniversitesi Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Muhamad Al Hamdani	Irak'ın Ankara Büyükelçiliği Kültür Müsteşarı
Numan Hazar	Emekli Büyükelçi
Habib Hürmüzlü	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu
Doç. Dr. Pınar İpek	Bilkent Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Dr. Tuğrul İsmail	TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Prof. Dr. Alexandr Kolesnikov	Diplomat
Dr. İlyas Kamalov	ORSAM Avrasya Danışmanı
Doç. Dr. Hasan Ali Karasar	ORSAM Danışmanı, The Black Sea International Koordinatörü - Bilkent Üniversitesi
Doç. Dr. Şenol Kantarcı	Kırıkkale Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Selçuk Karaçay	Vodafone Genel Müdür Yardımcısı
Doç. Dr. Nilüfer Karacasulu	Dokuz Eylül Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
İsmet Karalar	Edremit Belediye Başkanı Danışmanı
Prof. Dr. M. Lütfullah Karaman	Fatih Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Yrd. Doç. Dr. Şaban Kardaş	TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Doç. Dr. Elif Hatun Kılıçbeyli	Çukurova Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Prof. Dr. Aleksandr Knyazev	Rus-Slav Üniversitesi (Bişkek)
Prof. Dr. Erol Kurubaş	Kırıkkale Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Prof. Dr. Talip Küçükcän	Marmara Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü Müdürü
Arslan Kaya	KPMG, Yeminli Mali Müşavir
Dr. Hicran Kazancı	Irak Türkmen Cephesi Türkiye Temsilcisi
İzzettin Kerküklü	Kerkük Vakfı Başkanı
Prof. Dr. Mustafa Kibaroğlu	Okan Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Av. Tuncay Kiliç	Edremit Belediye Başkanı
Dr. Max Georg Meier	Hanns Seidel Vakfı Proje Müdürü (Bişkek)
Prof. Dr. Mosa Aziz Al Mosawa	Bağdat Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. Mahir Nakip	Erciyes Üniversitesi İİBF Öğretim Üyesi
Doç. Dr. Tarık Oğuzlu	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu - Uluslararası Antalya Üniversitesi
Prof. Dr. Çınar Özen	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü
Murat Özçelik	Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarı
Muhammed Nurettin	Beyrut Stratejik Araştırmalar Merkezi Başkanı
Doç. Dr. Harun Öztürkler	ORSAM Ortadoğu Danışmanı, Afyon Kocatepe Üniversitesi
Dr. Bahadır Pehlivan Türk	TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Prof. Dr. Victor Panin	Pyatigorsk Üniversitesi (Pyatigorsk, Rusya Federasyonu)
Doç. Dr. Fırat Purtaş	Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, TÜRKSOY Genel Sekreter Yardımcısı
Prof. Dr. Suphi Saatçi	Kerkük Vakfı Genel Sekreteri
Dr. Yaşar Sarı	ORSAM Danışmanı, Avrasya - ORSAM Bişkek Temsilcisi, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniv. Öğretim Üyesi
Ersan Sarıkaya	Türkmeneli TV (Kerkük, Irak)
Yrd. Doç. Dr. Bayram Sinkaya	ORSAM Ortadoğu Danışmanı, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü
Doç. Dr. İbrahim Sirkeci	Regent's College (Londra, Birleşik Krallık)
Dr. Aleksandr Sotnichenko	St. Petersburg Üniversitesi (Rusya Federasyonu)
Zaher Sultan	Lübnan Türk Cemiyeti Başkanı
Dr. Irina Svistunova	Rusya Strateji Araştırmaları Merkezi, Türkiye-Ortadoğu Araştırmaları Masası Uzmanı
Doç. Dr. Mehmet Şahin	ORSAM Ortadoğu Danışmanı, Gazi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Prof. Dr. Türel Yılmaz Şahin	Gazi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Mehmet Şüküroğlu	Enerji Uzmanı
Doç. Dr. Oktay Tanrısever	ODTÜ, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Prof. Dr. Erol Taymaz	ODTÜ, Kuzey Kıbrıs Kampüsü Rektör Yardımcısı
Prof. Dr. Sabri Tekir	İzmir Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dekanı
Dr. Gönül Tol	Middle East Institute Türkiye Çalışmaları Direktörü
Doç. Dr. Özlem Tür	ORSAM Ortadoğu Danışmanı, ODTÜ, Uluslararası İlişkiler Bölümü
M. Ragıp Vural	2023 Dergisi Yayın Koordinatörü
Dr. Ermanno Visintainer	Vox Populi Direktörü (Roma, İtalya)
Dr. Umut Uzer	İstanbul Teknik Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri
Prof. Dr. Vatanyar Yagya	St. Petersburg Şehir Parlamentosu Milletvekili, St. Petersburg Üniversitesi (Rusya Federasyonu)
Dr. Süreyya Yiğit	ORSAM Avrasya Danışmanı
Osman Göksel	BTC ve NABUCCO Koordinatörü

Timur Göksele	Beyrut Amerikan Üniversitesi Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Muhamad Al Hamdani	Irak'ın Ankara Büyükelçiliği Kültür Müsteşarı
Habib Hüzmüzlü	ORSAM Ortadoğu Danışmanı
Numan Hazar	Emekli Büyükelçi
Doç. Dr. Pınar İpek	Bilkent Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Dr. Tuğrul İsmail	TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Doç. Dr. İlyas Kemaloğlu (Kamalov)	ORSAM Avrasya Danışmanı
Doç. Dr. Hasan Ali Karasar	Bilkent Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Doç. Dr. Şenol Kantarcı	Kırıkkale Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Selçuk Karacaçay	Vodafone Genel Müdür Yardımcısı (Türkiye)
Doç. Dr. Nilüfer Karacasulu	Dokuz Eylül Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Prof. Dr. M. Lütfullah Karaman	Fatih Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Yrd. Doç. Dr. Şaban Kardeş	TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Doç. Dr. Elif Hatun Kılıçbeyli	Çukurova Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Prof. Dr. Aleksandr Knyazev	Rus-Slav Üniversitesi (Bişkek, Kırgızistan)
Prof. Dr. Erol Kurubaş	Kırıkkale Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Prof. Dr. Talip Küçükcan	Marmara Üniversitesi, Ortadoğu Araştırmaları Enstitüsü Müdürü
Arslan Kaya	KPMG, Yeminli Mali Müşavir
Dr. Hicran Kazancı	Irak Türkmen Cephesi Türkiye Temsilcisi
İzzettin Kerküklü	Kerkük Vakfı Başkanı
Prof. Dr. Mustafa Kibaroğlu	Okan Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı
Prof. Dr. Mosa Aziz Al Mosawa	Bağdat Üniversitesi Rektörü
Prof. Dr. Mahir Nakip	Erciyes Üniversitesi İİBF Öğretim Üyesi
Doç. Dr. Tarık Oğuzlu	ORSAM Danışmanı, Ortadoğu - Bilkent Üniversitesi
Prof. Dr. Çınar Özen	Ankara Üniversitesi, SBF Uluslararası İlişkiler Bölümü
Murat Özçelik	Türkiye Cumhuriyeti Bağdat Büyükelçisi
Doç. Dr. Harun Öztürkler	ORSAM Ortadoğu Danışmanı, Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisat Bölümü
Dr. Bahadır Pehlivan Türk	TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Prof. Dr. Victor Panin	Pyatigorsk Üniversitesi (Pyatigorsk, Rusya)
Doç. Dr. Fırat Purtaş	Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü, TÜRKSOY Genel Sekreter Yardımcısı
Prof. Dr. Suphi Saatçi	Kerkük Vakfı Genel Sekreteri
Dr. Yaşar Sarı	ORSAM Danışmanı, Avrasya – ORSAM Bişkek Temsilcisi, Kırgızistan-Türkiye Manas Üniv.
Ersan Sarıkaya	Türkmeneli TV - (Kerkük, Irak)
Dr. Bayram Sinkaya	ORSAM Ortadoğu Danışmanı, Atatürk Üniversitesi
Doç. Dr. İbrahim Sirkeci	Regent's College (Londra, Birleşik Krallık)
Dr. Aleksandr Sotnichenko	St. Petersburg Üniversitesi (Rusya Federasyonu)
Zaher Sultan	Lübnan Türk Cemiyeti Başkanı
Dr. Irina Svisstunova	Rusya Strateji Araştırmaları Merkezi, Türkiye-Ortadoğu Araştırmaları Masası Uzmanı
Doç. Dr. Mehmet Şahin	ORSAM Ortadoğu Danışmanı, Gazi Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü
Prof. Dr. Türel Yılmaz Şahin	Gazi Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Mehmet Şüküroğlu	Enerji Uzmanı
Doç. Dr. Oktay Tannısever	ODTÜ, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Prof. Dr. Erol Taymaz	ODTÜ, Kuzey Kıbrıs Kampusü Rektör Yardımcısı (KKTC)
Prof. Dr. Sabri Tekir	İzmir Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dekanı
Dr. Gönül Tol	Middle East Institute Türkiye Çalışmaları Direktörü (ABD)
Doç. Dr. Özlem Tür	ORSAM Ortadoğu Danışmanı, ODTÜ Uluslararası İlişkiler Bölümü
M. Ragıp Vural	2023 Dergisi Yayın Koordinatörü
Dr. Ermanno Visintainer	Vox Populi Direktörü (Roma-İtalya)
Dr. Umut Uzer	İstanbul Teknik Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri
Prof. Dr. Vatanyar Yagya	St. Petersburg Şehir Parlamentosu Milletvekili, St. Petersburg Üniversitesi (Rusya Federasyonu)
Dr. Süreyya Yiğit	ORSAM Avrasya Danışmanı

ORTADOĞU ETÜTLERİ YAYIN KURULU

Meliha Benli Altunışık	ODTÜ
Bülent Aras	Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi Başkanı
Tayyar Arı	Uludağ Üniversitesi
İlker Aytürk	Bilkent Üniversitesi
Recep Boztemur	ODTÜ
Katerina Dalacoura	Londra Ekonomi Üniversitesi (Birleşik Krallık)
F. Gregory Gause	Vermont Üniversitesi (ABD)
Fawaz Gerges	Londra Ekonomi Üniversitesi (Birleşik Krallık)
Ahmet K. Han	Kadir Has Üniversitesi
Raymond Hinnebusch	St. Andrews Üniversitesi (Birleşik Krallık)
Rosemary Hollis	City Üniversitesi (Birleşik Krallık)
Bahgat Korany	Durham Üniversitesi (Birleşik Krallık)
Peter Mandaville	George Mason Üniversitesi (ABD)
Emma Murphy	Durham Üniversitesi (Birleşik Krallık)

ORTADOĞU ANALİZ YAYIN KURULU

Prof. Dr. Meliha Benli Altunışık	ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü
Hasan Kanbolat	ORSAM Başkanı
Doç. Dr. Hasan Ali Karasar	Bilkent Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü
Yrd. Doç. Dr. Serhat Erkmen	ORSAM Danışmanı, Ahi Evran Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölüm Başkanı

Mithatpaşa Caddesi 46/6 Kızılay-ANKARA/TURKEY
Phone: 0 (312) 430 26 09 Fax: 0 (312) 430 39 48
www.orsam.org.tr, orsam@orsam.org.tr